

Handwritten signature or initials in the top right corner.

№№ IX და X 1903 წ.

მუშაუნი

თბილისი,

სტამბა კვ. ივ. ხელაძისა. რუსის ბაზარი, სეკლესიო სახლი.

1903

შინაარსი № 9 და 10-ისა.

გვ.რ.

1. რა სახისა უნდა იყოს საზოგადოდ სახალხო სკოლა და როგორ უნდა მოეწყოს იგი ჩვენში თუ სხვაგან? ი. როსტომაშვილისა 604
2. სწავლა-აღზრდის რეფორმატორნი: იან-ამოს კომენსკი, ა. ტატუნაშვილისა 615
3. როგორ უნდა სწარმოებდეს კითხვა? ს. ცხომელიძისა. 626
4. ღვა აზრები შესანიშნავ მწერლებისა აღზრდის უმთავრეს საგნებზედ, ახალ გორიჯვრელისა. 629
5. აღზრდა ადამიანის ხასიათისა. რობერტ-ოვენისა, დ. მდ — ძისა 634
6. დანაშაულობა-დამნაშავენი და იმათ წინააღმდეგ საბრძოლველი ახალი საშუალებანი, ის. კვიციანიძისა. 644
7. სახალხო სახლი და მისი საზოგადოებრივი და აღმზრდელი მნიშვნელობა, მისივე 661
8. შინარა პედაგოგს (პასუხი), ივანე როსტომაშვილისა. 699
9. ძველი სკოლის და მისი არარაობის ერთგულს დამცველს ლ. ბოცვაძეს (პასუხი), მისივე 708
10. ბ-ნთ სიტყვას, გოგებაშვილს და სხვათ (პასუხი), მისივე 712
11. ქართველი პედაგოგები და ქართული პედაგოგიკა, ქეშარიტების მოყვარისა 723
12. წერილი სოფელელ მუშას (დასასრული მეორე წერილისა, ტექსტში შეცდომით შესამე წერილად არის დასახელებული), ტ. ართმელაძისა 727
13. ასტრონომია: დედა-მიწა სოც-ცეში, ტ. ინასარიძისა. 749
14. ქართველთა ივერიის მონასტერი ათონის მთაზედ, გერასიმე ნადარეიშვილისა 255

1904 წლის ქურონალი „მოგზაური“ გამოვა 5 კრეპით; დაწერილებით ამის შესახებ იხილე ამ წიგნის ბოლო კანხედ დაბეჭდილს განცხადებაში.

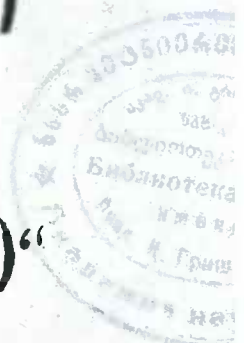
სექტემბერი და ოქტომბერი, № № IX და X, 1903 წ.

მოგზაური

1903 წელს შურნალი

„მოგზაური“

მთავრობის ნება-დართვით

6988

გამოვა ახალის გავრცელებულის პროგრამით, ე. ი. შურნალში დაიბეჭდება **ზედაგოგოუა, სამეურნეო, სამკურნალო-სამეცნიერო და ისტორიულ-გეოგრაფიული წერილები.** რედაქცია სთხოვს მასწავლებლებს, მეურნეებს, მკურნალებს და სამეცნიერო საგნების მიმდევართ მოაწოდონ მას ყოველგვარი წერილები მოხსენებულ საგნებშიდამ. საუკეთესო წერილებს, ხალხისათვის ადვილ-გასაგების ენით დაწერილებს, რედაქცია იმავე დროს იაფ-ფასიან წიგნაკებადაც გამოსცემს.

ფასი **შურნალისა** იგივე **5 მანეთია**, ხოლო მასწავლებლებისათვის და ხელ-მოკლე დაწესებულებათათვის—**4 მანეთი**.

ადრესი ფოსტით: *Тифлисъ, Редакциѣ „МОГЗА-УРИ“ (Межевая ул., № 72).*

რედაქტორ-გამომცემელი ი. პ. როსტომაშვილი.

თ ბ ი ლ ი ს ი

სტამბა ექვ. ივ. ხელაძისა. რუსის ბაზარი, საეკკ. სახლი.

1903

რა სახისა უნდა იყოს საზოგადო-

სახალხო სკოლა და როგორ უნდა მოეწეოს იგი ჩვენში თუ სხვაგან?

(№ 133 „ივერიდამ“)

„მოგზაურის“ მეშვიდე-მერვე ნომერში ჩვენ დავე-
ქდეთ წერილი, რომელშიაც საკმაოდ ვრცლად განვმარ-
ტეთ, თუ რას უნდა ასწავლიდნენ ჩვენს სახალხო სკო-
ლებში და რა სახით უნდა განაწილდეს ეს სწავლა სამ-
შობლოსა და რუსულს ენას შორის, ვისთვისაც საინტე-
რესოა ეს საგანი, ვსთხოვეთ მოხსენებულს წერილს მი-
მართოს, ახლა კი საჭიროთ ვრაცხთ შევეხოთ იმას, თუ
რა სახისა უნდა იყოს საზოგადოთ სახალხო სკოლა და რო-
გორ უნდა მოეწეოს იგი ჩვენში თუ სხვაგან.

ბევრსა ჰგონია, რომ რამდენადაც მეტს ხანს იჯდებ-
ა მოსწავლე კლასში, რამდენადაც მეტს ხანს ამეცადი-
ნებენ მოსწავლეებს წიგნურს სწავლაში, იმდენად მეტს
სწავლასა და კოდნასაც შესძენენ, მაგრამ ინგლისის პრო-
ფესორის პეჯეტის შესანიშნავმა გამოკვლამ ყველანი თვალ-
ნათლად დაარწმუნა, რომ ხანგრძლივი წიგნური მეცადი-
ნეობა ხშირად სრულიად წინააღმდეგ მოქმედობს ბავ-
შეებზედ: ასუსტებს არა თუ მარტო ფიზიკურად, არამედ
გონებითაც. აი, შესანიშნავი გამოკვლა პროფესორისა:

რომ ნამდვილად დარწმუნებულიყო თუ რაოდენად ჰქანცავს და აღუნებს მოსწავლეებს აწ არსებული მეცადინეობა სკოლებში, პეჯეტმა, რომელიც კმაყოფილი არ იყო თავის კლასის მოსწავლეების სწავლა-ცოდნით, გაჰყო კლასი ორ ჯგუფად: ერთს ჯგუფს ამეცადინებდა იმდენს ხანს, რაც დაწესებულია კანონით, ხოლო მეორე ჯგუფს ასწავლიდა მარტო მის ნახევარ დროს, დანარჩენს ხანს-კი ეს უკინასკნელი მოსწავლენი წმინდა ჰაერზე თამაშობაში ატარებდნენ. ახლა რა აღმოჩნდა წლის ბოლოს? აღმოჩნდა, რომ მოსწავლენი, რომლებმაც მარტო ნახევარი დრო ისწავლეს, უფრო მცოდნენი და ბეჯითნი აღმოჩნდნენ, ვიდრე ის მოსწავლენი, რომლებსაც დადგენილს დროს უკლებლად ამეცადინებდნენ და ასწავლიდნენ.

ამითი ჩვენ ის გვინდა ვსთქვათ, რომ მარტოდენ ხანგრძლივი წიგნური მეცადინეობა კლასში ვერაფერი თავდებია, ვმისა, რომ მოსწავლე უეჭველად უფრო უკეთ ისწავლის, უკეთ გაიხსნება, უკეთ განვითარდება. გვითქვამს და კვლავაც ვიტყვით, რომ მარტოდენ წიგნური მეცადინეობით თანამედროვე სკოლა ყოველად უკუღმართად აწარმოვებს მოზარდი თაობის სწავლა-აღზრდის საქმეს, თვისის დღევანდელის წეს-წყობილებით და ტრადიციით თანამედროვე სკოლა ისეთსავე განდევნილებს გვიზრდის ცხოვრებისას, როგორც ოდესმე ცუდად გაგებულნი ქრისტიანობა. განსხვავება აქ მხოლოდ იმაშია, რომ ძველის დროის განდევნილი ყოველის ღონისძიებით ჩვეულებრივ იმიტომ გაურბოდა საზოგადოებას, რომ ხელშეუშლელად ემოღვაწნა ღვთისადმი ლოცვა-დიდებაში, ხოლო დღევანდელი განდევნილი ცხოვრებისა მოკლებულია ამ ნუგეშსაც: იგი ქირსავით გაურბის საერთო ცხოვრების უღელში შებმას, გაურბის ცხოვრებაში მუშაობა-მოღვაწეობას, ოჯახის მოკიდებას, შვილების ყოლა-აღზრდას

და სხვა, რადგანაც საამისოდ არც არავის გაუზრდია იგი... თანამედროვე სკოლა სდგას ყოველად განკერძოებულად ცხოვრება-ბუნებისაგან, თითქოს იგი ღვიძლი შვილი-კი არა და გერი იყოს მისი...

სწორედ რომ ასეთისავე სკოლების გავლენით და აღზრდით აიხსნება ის სამწუხარო ამბავი, რომ ჩვენშიაც და რუსეთშიაც დღევანდლამდე არ ისპობა იმ აზრის ქადაგება, რომ სახალხო სკოლა მარტოდენ წიგნურს სწავლა-აღზრდას უნდა ემსახურებოდეს, მარტო წიგნს უნდა ჩასჩინებდეს მისწავლეებს მთელი ოთხი-ხუთი წლის განმავლობაში და სხვა არაფერსაჲ. ამას ჰქადაგებდნენ ჩვენი მწერლები უწინ და ამასვე ჰქადაგებენ დღესაც ბევრნი.

ცხადზედ უცხადესია, რომ ამათ სრულიად არ ესმით საზოგადოდ ადამიანის სწავლა-აღზრდის აზრი და დანიშნულება, არ იციან მთავარი მოთხოვნილება პედაგოგისა და უმეტეს თანამედროვე ცხოვრებისა, არ იციან, ან არა ჰსურთ გაიგონ და დაინახონ, რომ ცხოვრება თანდათან შესანიშნავის სისწრაფით წინ მიდის, ძნელდება, რთულდება, საჭირო ხდება ადამიანის ყოველ ძალთა მოხმარება, რომ მშვიერი და უსაქმო არ მოკვდეს სადმე ბნელსა და ნესტიანს სარდაფში, არ იციან და არც ჰსურთ გაიგონ, რომ მარტოდენ წიგნური სწავლა სრულიად ამხინჯებს ადამიანის ბუნებას, ახშობს მის ბუნებრივ გრძობასა და გონების ბუნებრივ ნიჭსაჲ. ამათ არა ჰსურთ დაინახონ, რომ ადამიანი ღვიძლი შვილია ბუნება-ცხოვრებისა და აშიტომ ყოველად დამლუპველია ის სკოლა და აღზრდა, რომელიც არა თუ უახლოვებს მოზარდ თაობას ამ ბუნება-ცხოვრებას, არამედ, პირიქით, სრულიადაც აშორებს. ავიწყდებათ, რომ ცხოვრება იგივე შრომა და მუშაობაა, რომ ეს ორი ცნება განუყრელი ქმები არიან, რომ სადაც შრომა და მუშაობა არ არის, იქ არც

ცხოვრებაა, იქ სიკვდილია; აზიურად ბურანში და მონობაში ყოფნაა...

ყველა ეს იმან გვათქმევინა, რომ მეტად უწესურად და არა ბუნებრივად, ცხოვრებასთან არა შესაფერად არის მოწყობილი სწავლა-აღზრდის საქმე ჩვენს დღევანდელს სახალხო სკოლებში. აუცილებლად საჭიროა მოვააწყოთ სწავლა სკოლებში ბუნებრივად და ცხოვრების შესაფერად არა მარტო სამშობლო ენაზე ამ სწავლის მოწესრიგებით, არამედ სხვა მხრივაც. ეს სხვა მხარე, ჩვენის აზრით, არის ორის: აუცილებელის ელემენტის შეტანა ჩვენს სახალხო სკოლებში: 1) წიგნური ანუ სამეცნიერო ელემენტის სწავლების შეტანა, რომლის მოწყობის გეგმა ჩვენ სავსებით დავხატეთ «მოგზაურის» მეშვიდე-მერვე ნომრებში და 2) სამეურნეო-სახელოსნო-ამრეწველო ელემენტის შეტანა, რომლის საჭიროებას ხმა მალა ჰღაღადებს ჩვენი ყოველი საჭიროება და მოწინავე ერთა დრტვინვაც (იხ. პრესა «ცნობის-ფურცელსა» და «ივერიაში», 12 ივნ. 1903 წ.).

მარტოდენ წერა-კითხვის გამავრცელებელი სკოლების მომხრეებმა, ეტყობათ, არ იციან, რომ სამეურნეო-სახელოსნო სწავლება დღეს ისეთივე სავალდებულო საგანია, მაგალითად, საფრანგეთის ყველა სახალხო სკოლაში, როგორც წერა-კითხვა და ანგარიში. საფრანგეთი კი, როგორც გაგონილი ექნება მკითხველს, პირველი ქვეყანაა სიმდიდრე-შეძლებით, რომლის შეძენაში, ეჭვი არ არის, მცირე წილი არ უძევს. მოხსენებულ სამეურნეო-სახელოსნო სავალდებულო სწავლებას მის სახალხო სკოლებში.

მაგრამ დრო არის გადვიდეთ თვით ჩვენს საგანზედ. ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ ყოველი სახალხო სკოლა (სასოფლო და სამოქალაქო) მარტო მაშინ შეიქნება ნამდვილ სახალხო სკოლად, როცა იგი ყოველად დამოუკიდებელი იქნება,

ნიუთიკრად და სხვა გვარადან, რაცა იგი ისე იქნება მოწყობილი, რომ მისი ყოველი კარგი და ავი, მისი ყოველი წარმატება თუ წარუმატებლობა, მისი ყოველი წარმატების და შემოსავლის გადიდება და თვით მოსწავლე-მასწავლებელთა და საზოგადოთ მასში მყოფ ყველა მოსამსახურეთა კეთილ-დღეობა თვითონ სკოლისა და ამათს უნარზედ, ამათს განუსაზღვრელს ერთგულს მტკივნეულზედ იქნება დამყარებული. ოღევენდელი სახალხო სკოლები-კი ნამდვილი მონური, საწყალო გლახის მსგავსი და მასსავით მარტო სხვის შემცქერელი, ნამდვილი ბიუროკრატიული დაწესებულებაა. დროა შევიგნოთ, რომ სახალხო სკოლა არის ის დაწესებულება, სიდაც უნდა იზრდებოდეს მთელი ხალხი, მთელი მისი დიდი და მოზარდი თაობა და ამიტომ უფლად ძალაფრანც უნდა იყოს, რომ პირნათლად შეეძლოს თვისი ამ დიადი დანიშნულების შესრულება. ეს კი მაშინ იქნება, როცა ყოველი სახალხო სკოლა მესაკუთრედ იქნება, სულ უკანასკნელი, ხუთი ან ათი დესეტინა მაწისა! სახალხო სკოლა ჩვენ მიგვაჩნია სოფლის თუ ქალაქის იმავე ოჯახად და როგორც ასეთს ელემენტს, აუცილებლად საჭიროა, რომ იმასაც იმდენი მიწა ჰქონდეს მიზომილი, რამდენიც ყოველ საშუალო ოჯახს მაინც აქვს სოფელში. ასეთს გარემოებასა და პირობებში, სახალხო სკოლაც, ვითარცა ყოველი სხვა კეთილ-განწყობილი ოჯახი, აუცილებლადვე მოვალეა თვითონვე ისე მოაწყოს თვისი ყოველი სამეურნეო საქმე, რომ საკუთარივე უნართ და შრომით დაიკმაყოფილოს თვისი ყოველი სამეურნეო საქმე, თვისი ყოველი მოთხოვნილება და საჭიროება, ე. ი. სკოლამ ისე უნდა აწარმოვოს სწავლა და მასთან მეურნეობა-ხელოსნობა-მრეწველობა ამ ხუთათ დესეტინა მამულზედ, რომ მისი შემოსავალი საფასვლით ჰყოფნიდეს არა მარტო მასწავლებლების ჯამაგირების უხვად გასტუმრებას, არამეთ თვით მო-

სწავლეთა ჭამა-სმის გასტუმრებასაც, რადგანაც, ჩვენს გეგმით მოწესრიგებული სახალხო სკოლა ატყობებლად ითხოვს, რომ მოსწავლენი მთელს დღეს (რვა საათს მაინც) უთუოდ სკოლაში ატარებდნენ და, გარდა ამისა, ესენიც ხომ პირდაპირი მწარმოებელნი არიან სკოლის ამ საერთო საქმისა და შემოსავლისა და, მაშასადამე, ღირსნიც ამ ჭამა-სმისა (საუზმისა და სადილისა)...

ჩვენ იმ აზრისა ვართ, რომ, თუ სახალხო სკოლის მოხსენებულს მეურნეობა-ხელოსნობა-მრეწველობას შესაფერად მოვაწყობთ და ვაწარმოებთ სკოლის ხუთ-ათ დესეტინა მიწაზედ, მაშინ სკოლას ყოველ წლივ ათი-ათასი მანეთი მეტი ექნება შემოსავალი და ეს კი სრულიად საკმაო იქნება მის ყველა მოთხოვნილებების და საჭიროების უხვად დასაკმაყოფილებლად... არა გჯერათ ეს? წაიკითხეთ ბ-ნ ტ. ართმელაძის „წერილი სოფელ მუშას“ („მოგზაური“ № 11—12, 1902 წ.) და დარწმუნდებით იმაში; გაიხსენეთ ის ამბავიც, რომ პარიჟში არსებობს იდიოტების სკოლა, რომელშიაც თუმცა დღეში მარტო ნახევარ საათილამ დაწყებული, ვიდრე ოთხ საათამდის ამუშავებენ ბავშვებს სხვა-და-სხვა ხელოვნებაზედ, ამ სკოლას მაინც ყოველ წლივ მათგან გაკეთებულ ნივთების გაყიდვიდან შემოსდის 26 ათასი ფრანკი, რომლილამაც 17 ათასი ფრანკი იხარჯება სკოლის მასწავლებლების ხარჯის გასტუმრებაზედ და ნაღდი რჩება 9 ათასი ფრანკი! ეს იდიოტთა სკოლაში!.. რაღას უნდა მოველოდეთ გონებით და სხეულით სრულიად ჯან-საღ ყმაწვილებიან სკოლაში; თუ კი ყველაფერს წესიერად და ბუნებრივად მოვაწყობთ!?. ათი ათასი კი არა, ოცი ათასი მანეთიც ცოტა იქნება, რომ ვსთქვათ მისი მთელი შემოსავალი, თუ სკოლას ათი დესეტინა მიწა მივეცით! აი ერთი მაგალითიც: რუსეთის საიმპერატორო ბალონობის საზოგადოებამ ამას წინად დააჯილდოვა სოფელ

ტალიცის სკოლის (ვლადიმირის გუბერნიაში) მასწავლებელი ზუიკოვი მისთვისა, რომ მან ერთ დესეტინა მიწაზედ, მოსწავლეების შემწეობით, გააშენა ვაშლისა და ალუბლის 145 ხე, 1350 სხვა და სხვა ხილის ბუჩქი; 7000 ძირი მარწყვი და მოაწყო კარგათ ბოსტანი და სათბულები (პარნიკი), რომლებიდანაც სკოლას საზოგადოდ აქვს ყოველ-წლივ შემოსავალი ათას მანეთზე მეტი.

ერთის სიტყვით, ბევრი დამტკიცება არ უნდა იმას, რომ მცდელ და შეგნებულ მასწავლებლებს მუდამ ისე კარგათ შეუძლიანთ მოაწყონ რაივე მოხსენებული საქმე სკოლაში, რომელსაც აქვს ხუთი ანუ ათი დესეტინა მიწა, რომ ადვილათ გაუძღვებიან სკოლის ყოველ-გვარ ხარჯსა და მოთხოვნილებას. დრო კია, ღმერთმანი, შევიგნოთ, რომ ბევრი არაფერი სახელი და დიდებას იმ სამეურნეო სასწავლებლებისათვის და სხვა სკოლებისთვისაც, რომელთაც მიწაც საკმაოდ აქვთ და სხვა საშუალებაც, მაგრამ თავიანთ უმაქნისობით და საქმის უცოდინარობით და შეუგნებლობით მთელ ათას მანეთობით ჰხარჯავენ ყოველ წლივ მთავრობისა და საზოგადოების ფულებს, თითქოს ეს მუდამ ასე უნდა იყოს... ასეთი სკოლები ღირსნი არ არიან ატარონ ეს წმინდა სახელი, რადგანაც ესენიც იმ კანცელარიებს და სხვა ბიუროკრატულს დაწესებულებებს ეკუთვნიან, რომლების თვალნი და ხელნი მუდამ მხოლოდ საზოგადო ხაზინისაკენ არის მიმართული, აბა ოცისთვის უთუოდ მზად გვქონდეს ჯამაგირებიო!..

ჩვენ-მიერ დასურათებულ სახალხო სკოლას დასჭირდება ხუთი მასწავლებელი: ერთი მასწავლებელი მეცნიერებათა, იგივე ზედამხედველი სკოლისა, მეორე მასწავლებელი მეცნიერებათა, მესამე მასწავლებელი—აგრონომი, მეოთხე მასწავლებელი ხელით შრომისა

(учитель ручного труда) და მებუთე—რჯულის მასწავლებელი და ჩვენებურად მოწყობილი სკოლა ადგილადაც გაუძღვება სუყველას! (პირველს ხანებში შეიძლება მარტო ერთი მეცნიერებათა და ერთიც აგრონომ-მასწავლებლით დაგვამყოფილდეთ).

მოსწავლეთა რიცხვი თითო მასწავლებელზე შეიძლება ვიანგარიშოთ 30, ე. ი. სულ 120 მოსწავლე, მიიღებიან მოსწავლენი რვა-თორმეტი წლისანი. წიგნური სწავლა უნდა იწყობოდეს ჰავისა და ადგილ-მდებარობის მიხედვით; პირველ ღვინობისთვის ანუ გიორგობისთვის, ე. ი. მაშინ; როცა სოფელში სწყდება სამეურნეო საქმენი, და გრძელდებოდეს პირველ მარტამდის ანუ აპრილამდის, აგრეთვე ჰავისა და ადგილ-მდებარობის მიხედვით, ე. ი.; როცა სოფელში იწყობა მუშაობა მინდორ-ბაღებში, ამ დროს განმავლობაში მოსწავლენი ყოველ დღე რომ ორ საათს მეურნეობა-ხელოსნობა-მრეწველობის სწავლას ანდომებენ, ოთხ-ხუთ საათს წიგნურს სწავლას უბეჯითებენ, რადგანაც სიცივის გამო სამეურნეო საქმე ამ დროს თითქმის რომ სულ არ არის. ხოლო პირველ მარტიდან ანუ აპრილიდან, ვიდრე პირველ ღვინობისთვის ანუ გიორგობისთვის, ე. ი. სწავლა უმეტესად უფრო მინდორ-ბაღებსა და სახელოსნოებში უნდა სწარმოებდეს, ე. ი. ყოველ დღე ორს საათს რომ წიგნურს სწავლას ანდომებდნენ მოსწავლენი, ოთხ-ხუთს საათს მეურნეობა-ხელოსნობა-მრეწველობას უნდა უბეჯითებდნენ, რადგანაც ეს დრო მართლაც რომ ასეთის საქმეების დრო არის.

ასე მოწესრიგებული სახალხო სკოლა კიდევ იმით იქნება ჯარგი, რომ თუ სკოლაში ოთხი წლის სწავლა იქნება დანიშნული და, მაშასადამე, სკოლას ექნება ოთხი განყოფილება რომ თვითოეულ მასწავლებელს მეცნიერებისას ორ-ორი განყოფილების სწავლა არ ამძიმებ-

დეს ერთ და იმავე დროს, გაკვეთილები ორივე ელემენტისა ისე განწესდება, რომ, როცა ორი მასწავლებელი წიგნს ასწავლიან ორს განყოფილებას კლასებში, დანარჩენს ორს განყოფილებას ასწავლიან მინდორ-ბაღებში და სახელოსნოებში მასწავლებელი-აგრონომი და ხელით შრომის მასწავლებელი. ადვილი იქმნება აგრეთვე მოწეს-რიგება ასეთს სასწავლებელში სწავლა დამთავრებულთათვის და საზოგადოდ მოზრდილებისათვის სპეციალურის კურსებისა, ე. ი. სამეურნეო-სახელოსნო-სამრეწველოსი, რათა მსურველთ შეეძლოთ ზედმიწევნით შესწავლა და გავარჯიშება მოხსენებულს დარგებში. თქმა არ უნდა, რომ იმავე დროს მასწავლებლები ამათვისინაც დაჰნიშნავენ ორიოდ საათს დღეში მეცნიერებაში წარსამატებლად, რაზედაც მასწავლებლებს სკოლა სიამოვნებით დაუნიშნავს ცალკე სასყიდელს, რადგანაც ექნება კიდევ, საიდანაც დაუნიშნოს. გვგონია, არც ის იქნება სინამდვილეს მოკლებული, რომ ჩვენის შეძლების პატრონი სახალხო სკოლა სრულიად ადვილად და მალე გადაიქცეს ნამდვილსავე სახალხო საშუალო სკოლად, როგორც ეს არა იშვიათია ინგლისში!..

ჩვენს სახალხო სკოლაში მეორე ელემენტის, ე. ი. მეურნეობა-ხელოსნობა-მრეწველობიდან განსაკუთრებით იმ დარგებს უნდა მიექცეს ყურადღება, რაც შეადგენს ადგილობრივ ხალხის უმთავრეს საქმეს და აგრეთვე ყველა იმას, რის დაბუნებებას, მოყვანას და გაკეთებას შეაძლებინებს ადგილი და ჰავა. აუბირველეს ყოვლისა დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს პურის, სიმინდის, ქერის და ფეტვის თესვა-მოყვანას, საუკეთესო საბოსტნე მცენარეების და ხეხილის გაშენებას განკარგებულის წესით. პური უსაჭიროესო საგანია ყოველის ოჯახისათვის და ამისათვის მისი თესვა-მოყვანაც და გამოყენებაც უთუოდ ყოველმა შეგნებულმა ადამიანმა უნდა ნახოს კიდევ და ზედმი-

წევნითაც შეისწავლოს ხანგრძლივის სწავლითა და მუშაობითა. ზედ-მიწევნითვე უნდა შეითვისონ მოსწავლეებმა ის აზრი, რომ ყოველი ნაწარმოები მეურნემ მის უკანასკნელ დამუშავებამდე უნდა დაიმუშაოს და მხოლოდ მაშინ გაიტანოს იგი ბაზარში, როგორც, მაგ., ყურძენი—ღვინის, ბაქმანის, ჩურჩხელის, ჩამიჩის და სხვა სახით, ხილი—მურაბის, კონსერვების, წნილების, გამხმარ ხილის სახით და სხვა და სხვა. რადგანაც ხორბლიდამ მაშინ ცხვება კარგი პური, როცა იგი ახლად დაფქვილია, ამიტომ ყოველ ასეთს სკოლას თან ხელით საფქვავე მანქანაც უნდა ჰქონდეს, ფქვილს შინვე ამზადებდეს თითონ სკოლა გამოცხობის წინა დღეებში და თითონვე აცხობდნენ, რომ მოსწავლეებმა ყველა ეს ნახონ და ისწავლონ. ასეთის ხელ-საფქვავის და სხვა მანქანის შემოღებაც უნდა უქადაგოს და ასწავლოს სკოლამ ყოველ ოჯახს ანუ რამდენსამე მეზობელს ერთად და ვინც მოინდომებს მის შეძენას, შუამავლობაც გაუწიოს. ასევე ყველა საქმეში. ერთი სიტყვით, სახალხო სკოლა უნდა შეიქმნეს ისეთ-სავე ცოცხალ და საქმიან დაწესებულებად, როგორც ყოველი ქარხანა, ბანკი და სხვა დაწესებულება, იმ დიადის განსხვავებით, რომ იგი უმეტეს კაცთ-მოყვარული და საზოგადო სიკეთისათვის მარად მოღვაწე დაწესებულება უნდა იყოს და თვისს ყოველ წარმატებას, ნივთიერს თუ გონებრივ-ზნეობრივს, მხოლოდ ამ მიმართულებით აღბეჭდავდეს...

დაარსეთ, ბატონებო, ასეთი სახალხო სკოლები, დაეხმარეთ მათ პირველად ყველანი—სოფელი, ქალაქი, მდიდარი და ღარიბი, მთავრობა და ხალხის ყველა მოყვარენი და ნახავთ, რომ ოთხი-ხუთის წლის შემდეგ, პირიქით, ახლა იგი დაეხმარება ყველას კაცურის აღზრდის და სწავლის გავრცელებით მიდამოებში. მოაწყევით ასე ჩვენ-მიერ დასურათებული სახალხო სკოლები და ნახავთ,

რომ შედარებაც შეუძლებელი იქნება თქვენი გლახური წიგნური სკოლებისა ჩვენს სკოლებთან! ნახათ, რომ მარტოდენ ჩვენი სკოლა იქნება ნამდვილი სახალხო სკოლა, რადგანაც, ჯერ ერთი, რომ იგი ნამდვილს ღირსეულს შვილებს დაგვიზრდის ხალხისას და, მეორეც, თვით ხალხისათვის საუკეთესო სასწავლებელი იქნება...

სკოლის ყოველი მოსავალი ვალდებულად უნდა დაზღვეულ იქმნას სეტყვისაგან და შენობანი—ცეცხლისაგან, ვიდრე თვით სკოლა მოაწყობდეს სეტყვასთან საბრძოლველ ზარბაზნებს... შემოსავლის წმინდა მოგება ყოველ წლივ იყოფა ორად: ერთი წილი ჩაირიცხება სკოლის სათადარიგო თანხაში, ახალის მამულის სასყიდლად, ახალის საქმის მოსაწყობად თუ ზარალის აღსადგენად და სხვა, ხოლო მეორე წილი იყოფა თანასწორად ყველა მასწავლებლებს შორის და დანარჩენ მოსამსახურეებს კი დაენიშნებათ ჯილდოები. საბოლოოვო მიზანი ჩვენის აზრისა არის: ისე მოვაწყოთ ჩვენი სკოლა, რომ იგი დროთი-დღე დაუსრულებლად მდიდრდებოდეს-ძლიერდებოდეს და მით ჩვენს მოზარდ თაობას და ხალხსაც ამდიდრებდეს-აძლიერებდეს თვისი უსაზღვრო წარმატებით და მის გარემო ყოველი მოსახლისათვის საუკეთესო ცოდნის, თესლის, ნერგების, იარაღების და მისთანების მოწოდებით თუ ჩვენებათ... ეს არის ერთად-ერთი უექველი საფუძველი სახალხო სკოლის დამოუკიდებლობისა, წინ-სვლისა და კაცურის ცხოვრებისა და ამიტომ, ღვთისა და კაცთა ნათესავის გულისათვის, გთხოვთ ყველას, ამას იქით მხოლოდ ასეთი სკოლები დააარსოთ და ყოველი საშუალებაც იხმარეთ, რომ არსებული სკოლებიც დაუყოვნებლად ჩვენ-მიერ დასურათებულ სკოლებაც გარდაქმნათ...

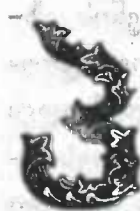
ივანე რესტომეშვილი.

სწავლა-აღზრდის რეფორმატორნი.

იან-ამოს კომენსკი.

(1592—1671).

კვლევის ისტორიაში ერთ უკეთეს და კვებზრითის წარმატების ნიშნად ის უნდა ჩაითვალოს, რომ დღითი-დღე მატულობს კომენსკის და მის ნაწერების მნიშვნელობა. ჯერ კიდევ ამ 23 წლის წინეთ, როდესაც პირველად მიიზიდა კომენსკიმ ჩემი ყურადღება გერმანიაში მისი სახელი ოდნავ იყო გავრცელებული, თუმცა ამ დროს ინგლისში უკვე მოიპოვებოდა მშვენიერი მისი ბიოგრაფია, რომელიც ბენტამისაგან იყო დაწერილი და შიგ ჩართული ჰქონდა, როგორც წინასიტყვაობა, „ემაწვიდების სკოლა“, — სახელი მისი მაინც არ იყო საკმარისად გავრცელებული. ამ შემთხვევაში უფრო მეტი ყურადღება დაიმსახურა მეორე წიგნმა: „იან-ამოს კომენსკი“, რომელიც ლორისსმა დასწერა და რომელსაც იცნობს უმეტესი ნაწილი იმ ახალგაზდობისა, რომელიც მოქმედობს და მოღვაწეობს პედაგოგიურ ას-

პარეზუდ. ნემენცები და ფრანგები აღიარებენ კომენსკის პედაგოგიკის, როგორც მეცნიერების პირველ დამფუძნებელად და დამაარსებელად. მან უანდერდა ჩამომავლობას ამ მეცნიერების პირველი წეს-რიგი და მოთხოვნილება. ლეიბციხში მისი სახელი უწოდეს უდიდეს პედაგოგიურ ბიბლიოთეკას.

იან-ამოს კომენსკი მეწისქვილის შვილი იყო და დაიბადა მორავიის ერთ პატარა სოფელ რიენიცაში 1592 წ. მის ბავშობის შესახებ ძალიან მცირე ცნობანი მოგვცეპოვება, ვიცით მხოლოდ ის, რასაც თითონ მოგვითხრობს თავის თავზე და ძალიან აღრე დაობლებულმა და აღმზრდელთა მიერ უყურადღებოთ მიტოვებულმა და თავნებათ მიშვებულმა, მხოლოდ 16 წლისამ დავიწყე ლათინური ენის სწავლაო. ღვთის მადლით პირველმა ცდამ აღძრა ჩემში ისეთი წყურვილი სწავლის შეძენისა, რომ ამ დღიდან შევუდექი გამუდმებით სწავლას; მსურდა მალე დამებრუნებინა დაკარგული და მივწეოდი ქვეყნიერებას; ამასთანავე სახეში მქონდა მარტო ჩემი სარგებლობა კი არა, არამედ მოყვასთა ბედნიერებაც. მაშინათვე კარგათა ვერძნობდი ჩემი სამშობლო ქვეყნის გაუნათლებლობას და უკან ჩამორჩომას, რომელიც ერთობ ნაკლებ ზრუნვდა და მეცადინეობდა სწავლა-აღზრდაზე. მე გუფით და სულით მსურდა აღმომეჩინა ამ სამწუხარო მდგომარეობიდან თავის დახწევის საშუალება, რომლის შემწეობით ცოდნა გამხდარიყო საერო საუნჯედ და ახალგაზრდობისთვის გაადვილებულიყო მისი შეტანა. საჭირო იყო სწავლების ადვილი მეთოდის პოვნა და აღმოჩენა.

ამ აზრით გატაცებული, კომენსკი სამხრეთ გერმანიის ერთ ქალაქიდან მეორეში გადადის და ისმენს მაშინდელი დროის გამოჩენილ პროფესორთა ლექციებსა; გერნბორგის უნივერსიტეტში, — ნასსაუში, მან პირველად

გაიცნო რატიხიოსის მეთოდი და ვგონებ ამან გააბედღონა დაეწერა თავისი პირველი შრომა, მოკლე გრამმატიკა, რომელსაც მიზნად ჰქონდა ლათინური ენის სწავლების უფრო გაადვილება და რომელიც დაიბეჭდა პრაგაში 1616 წ. მორავიაში დაბრუნებისათანავე კომენსკი დანიშნეს პრერაურში რექტორად, მაგრამ იგი დიდხანს არ დარჩენილა ამ თანამდებობაზედ. ის სულით და გულით მიილტოდა ეკლესიის სამსახურისკენ და ჩვენც ვხედავთ მას ფულენკიეში მღვდლად.

1621 წ. ესპანელებმა ააოხრეს ფულენკიე; ამ უბედურობის დროს კომენსკიმ დაჰკარგა თავისი საყვარელი წიგნები, ხელთ-ნაწერები და მთელი ქონება; ერთის წლის შემდეგ გარდაეცვალა მას ცოლი და ერთად-ერთი უმაწვილი; 1624 წ. კათოლიკის სარწმუნოების მთავრობამ განდევნა პროტესტანტთა სამღვდელოება, 1627 წ. გამოიცა ახალი ბრძანება, რომლის ძალითაც ვინც კათოლიკობას მიღებას არ მოისურვებდა, უნდა დაეტოვებინა ეს მხარე. კომენსკიმ, ყველა ის უბედურებანი, რომელნიც დაატყდნენ მას და მის სამშობლოს ზედიზედ, ნამდვილი ქრისტიანული მოთმინებით აიტანა და ყოველი მას, რაც მან ამ დროს დასწერა, დიდი მნიშვნელობა და გავლენა ჰქონდა იმათთვის, ვინც მასთან ერთად ითმენდნენ ტანჯვა-წვალებას და დევნა-გაძევებას.

კომენსკიმ რამდენიმე ხანი დაჰყო ბოლემიის მთებში ბარონ სადოვეკის ოჯახში, რომლის შვილებსაც ასწავლიდა იგი; მათთვის დასწერა მან ამ დროს მოკლე მეთოდოლოგია; ამავე დროს სთარგმნიდა იგი სამშობლო ენაზედ დავითის ფსალმუნებს და სწერდა ვირგილიოსის, ოვიდოსის და კატინის ნაწერების მიბაძვას. 1627 წ. კომენსკიმ სამუდამოთ დასტოვა თავისი სამშობლო და გარდასახლდა პოლშის ქალაქ ლისსში, რომელიც სილეზიის საზღვარზე იდგა, აქ იგი შევიდა მასწავლებლად

ერთ ძველ სკოლაში და გულმოდგინეთ მიჰყო ხელი ძველი ტრადიციონული მეთოდების გაუმჯობესებას და შეესებას. თავის თხუზულების „Drodomus“ წინასიტყვაობაში იგი ამბობს: «სამშობლოდგან დევნილმა და იძულებულმა ხელ-მეორედ მიამეკიდნა ხელი ახალგაზღობის სწავლა-აღზრდისათვის, შევუდექი სხვა და სხვა ავტორთა ნაწერების შესწავლას, რომ დაახლოვებით გამეცნო ყველა ის შრომანი, რომელნიც გაეწიათ მათ სწავლების მეთოდის სასარგებლოდ. გადავიკითხე რა ამ საგნის შესახებ ყოველივე რატინიოსის, გელვიქუსის, გლაუმიუსის, იოანნე ანდრეხის, კამპანელის და ბეკონის მიერ დაწერილი, მე დავადექი იმ დასკვნას, რომ ყველა მათ ნაწერებში გაბნეული ცეცხლის ნაპერწკლები არ შეიძლება არ შეერთდნენ ერთად და არ აღაბრიალონ. გაღუდლუდებული ცეცხლის ალი, რომელიც უეჭველად გაანათებს ჩვენი სწავლა-აღზრდის ბნელით მოცულ კარმიდამოს; ვიდრე სწავლის საქმეში ვხედავდი დიდ ნაკლს და შეცდომილებას, ვცდილობდი აღმომეჩინა სწავლა-მეცნიერების შეურყეველი კანონები და საფუძველი და აი ბევრი შრომა-წვალების შემდეგ ვიპოვნე კიდევაც იგინი თვით ბუნების შეუცვლელ კანონებში, რომელნიც საფუძვლად დავუდევნი ჩემს დიდ დიდაქტიკას (Didactica mayna) და რომელიც გვასწავლის ხელოვნებას—თუ როგორ უნდა ვასწავლიდეთ ყმაწვილებს მოკლედ, საფუძვლიანად და სასიამოვნოდ მეცნიერებას, ზნეობას და სათნოებას“.

კომენსკის „დიდმა დიდაქტიკამ“ მალე ვერ იხილა ნათელი; სამაგიეროთ მან 1631 წელს გამოაქვეყნა მეორე თავისი ახალი შრომა „Ianna Linyuarum Reserata“ ანუ ენებისადმი მისავალი ღია კარები, რომელმაც მოუხვეჭა მას დიდი სახელი არამთუ ევროპაში, არამედ მის გარეთაც; რამდენიმე წლის შემდეგ, ამ შრომის შე-

886
9

სახებ სჯის დროს, კომენსკი ჰკვირობს, რომ იმ წიგნმა, რომელიც დაწერილი იყო განსაკუთრებით: ყმაწვილებისთვის, დაიმსახურა მთელი მსწავლული მსოფლიოს ქება-დიდება. ეს წიგნი თორმეტ ევროპიულ და რამდენსამე აღმოსავლეთის ენებზედ იქმნა გადათარგმნილი.

ამ შრომით მოხვეჭილი სახელის წყალობით კომენსკი ევროპის მრავალ სახელმწიფოთ-მიერ იქმნა მიწვეული სწავლა-აღზრდის საქმეების მოსაწყობლად და გასაუმჯობესებლად; ამ ნაირი თხოვნით ყველაზე უწინ მიმართა კომენსკის შვეციაში, მაგრამ მან უარი განაცხადა ამ თხოვნაზე და წავიდა ინგლისში, სადაც, პარლამენტმა, კომენსკის ერთი თაყვანისმცემლის და მადიდებელი, გარტლიბის, რჩევით, წინადადება მისცა ინგლისის სკოლების მართვა-მოწყობისა და გარდაკეთებისა. კომენსკის დიდხანს არ მოუხდა ინგლისში მუშაობა; ირლანდიაში ამტყდარმა აჯანყებამ იძულებულ ჰყო იგი დაეტოვებინა ინგლისი და მისი სკოლების მართვის საქმეები; კომენსკი ჯერ ისევ ინგლისში იყო, როდესაც საფრანგეთისაგან მიიღო მიწვეულობა; ეს მიპატიეება, რომელზედაც უარი განაცხადა კომენსკიმ, გარდასცა მას მისმა კორესპონდენტმა მერსენმა, დიდათ ნასწავლმა კაცმა, რომელსაც დიდათ აფასებდა და პატივსა სცემდა დეკარტი.

კომენსკი, შეწუხებული იმ გარემოებით, რომ ინგლისში საქმის მოწყობას ვერ მოასწრო, ის იყო პოლშაში აპირობდა დაბრუნებას, რომ ამ დროს მიიღო წერილი მდიდარი ნიდერლანდიელი ვაჭრის ლიუდოვიკო ფონ-გეერისაგან, რომელიც ჰპირდებოდა მას თავის მფარველობას და ფულით დახმარებას მის გეგმის აღსრულებაში. კომენსკი დასთანხმდა მის თხოვნაზე და წავიდა შვეციაში, სადაც სცხოვრობდა ფონ-გეერი; არ გაუვლია რამდენსამე ხანს, რომ შვეციიდან კომენსკი გაიწვია დიდმა კანცლერმა ოკსენ-შტიერმა სტოკჰოლმში და აქ უპ-

საღის უნივერსიტეტის რექტორის დახმარებით შეუდგა მის სისტემის ყურადღებით განხილვას. — ოქსენშტიერმაო ამბობს კომენსკი, ოთხი დღე დამაყოვნა და დაწვრილებით გამოძკითხა უმთავრესი საფუძველი ჩემ-მიერ აღნიშნულის სისტემისა; არას დროს არც ერთი მსწავლული არ შესულა ისეთ წვრიმალეების განხილვაში, ისე დაწვრილებით საქმის ვითარების გამოკითხვაში, როგორც ჩრდილოეთის არწივი; გაიცნო რა ჩემი დიდაკტიკა, მან აღიარა: «დიდი ხანია, ჯერ კიდევ ჩემს ყმაწვილობაში, ვგრძნობდი, რომ სწავლის მეთოდი, რომელიც ჩვენს სკოლებში არსებობდა, არ ვარგოდა და ვერ აკმაყოფილებდა თავის დანიშნულებას, მაგრამ ის კი ვერ წარმომედგინა და გამეთვალისწინებინა, თუ რაში მდგომარეობდა მისი ნაკლი და შეცდომილება; გერმანიაში ულჩად ყოფნის დროს ბევრ მსწავლულთან მქონდა ამ საგნის შესახებ საჯარო და ბაასი; შევიტყე თუ არა, რომ მეთოდის გასაუმჯობესებლად მუშაობდა რატიხი, მაშინათვე დავაჩქარე მისი გაცნობა, მაგრამ მან იმ კითხვის დაწვრილებით ახსნის მაგიერ, რომელიც მაინტერესებდა მე; მამაჩნა წასაკითხავათ მოზრდილი წიგნი, რომელიც მოთმინებით გადავძკითხე თავიდან ბოლომდე. და რა გამოვიდა აქედან? მართალია, სწავებით და ყურადღებით ჰქონდა შესწავლილი ჩვენი სკოლების სუსტი მხარენი, მაგრამ სკოლის სისტემის გასაუმჯობესებლად მისგან აღნიშნული საშუალებანი მეჩვენენ ერთობ ნაკლებ ენერგიულ საბუთებათ; თქვენი დიდაკტიკა უფრო მტკიცე და შეურყეველ საფუძველზეა დამყარებული; ვანაგრძეთ თქვენი შრომა, გაუადვილეთ ახალგაზრდობას ლათინური ენის შესწავლა; ამით თქვენ მოამზადებთ ახალგაზრდობას თქვენს პანსოფიურ (ყველაფრის ცოდნის) შეხედულობათა შესასწავლად, რომელნიც გატარებულნი არიან თქვენს წიგნში „Drodomus“-ში. კომენსკიწავიდა პრუსიაში, ქალაქ ელბინგში

და აქ პირველად მიმართეს უცხო ენათა შესწავლაში მის დიდ დიდაქტიკის რჩევა-დარიგებას; რვა წელიწადი გაატარა კომენსკიმ ამ შრომა-მეცადინეობაში. ინგლისის პარლამენტი თუმცა შემწეობას (სუბსიდიას) აძლევდა კომენსკის, მაგრამ მას მაინც ყოველთვინ უჭირდა ფული, რისგამოც იგი იძულებული იყო ხშირათ ეთხოვნა ფონ-გეერისაგან ფულით შემწეობა, რომელიც ამის გამო გამუდმებით თხოულობდა მისგან, რომ მას მთელი თავისი დრო და ძალა შეეწირა უეჭველად იმ სკოლასტიურ ტრაქტატის დასრულებისათვის, რომლის დაწერაც აღუთქვა მან ფონ-გეერსა; კომენსკი დიდი ენერგიის პატრონი იყო და ამასთანავე იღგა რასარწმუნოებრიულ საზოგადოების სათავეში, იგი იძულებული იყო მიეღო მხურვალე მონაწილეობა სარწმუნოებრივულ სჯაბაასში და ცხარე პოლემიკაში; ამას გარდა მას გარშემო ეხვივნენ მისი მოწაფენი, რომელთათვის იმავ უფულობის გამო ვერ გაებედნა ეთქვა უარი; მიუხედავად ამისა მან მაინც მოახერხა 1647 წ. გამოეცა თავისი წიგნი: „ოცდა ათი წლის ომიანობის მიზეზებია“, რომელშიაც სასტიკად ჰკიცხავდა იეზუიტებსა. 1648 წ. კომენსკიმ დაჰკარგა ყოველი იმედი სამშობლოში დაბრუნებისა, რადგან ვესტფალიის ხელ-შეკრულობა არ ანიჭებდა ამის უფლებას სამშობლოდგან დევნილთ.

ამ წელში კომენსკის ბედ-იღბალი და მდგომარეობა მაინც საუკეთესოდ შეიცვალა; მორავიის ძმათა ეპისკოპოსი გარდაიცვალა და მის მოადგილეთ აღმოარჩინეს იგი, რის გამოც დაბრუნდა ჭალაქ ლისსში. ჯერ ისევ ელბინგში ყოფნის დროს გარდასცა გასასინჯავად კომისიას, რომელიც შესდგებოდა რამდენიმე მსწავლულ შვედებისაგან, ნაყოფი თავის ელბინგში შრომა-მოღვაწეობისა, წიგნი „Methoqus Lenyuarum Novissima“, რომელიც ამის შემდეგ დაიბეჭდა კიდევ ლისსში.

კომენსკი ეხლა, როგორც თავი ძმოებისა, მოვალე

იყო ეზრუნა ძმობის ყოველ საწყალ და უბედურ წევრთა ბედ-იღბლის გაუმჯობესებისათვის. მის მეცადინეობით ზოგიერთებმა კარგი ალაგები იშოვნეს პროტესტანტთა სხვა და სხვა სახელმწიფოებში; მიუხედავად იმ დიდი ადგილისა, რომელიც ეჭირა ეხლა ლისსში კომენსკის, მაინც ძველებურად სხვა და სხვა ადგილებიდან სთხოვდნენ მას გაეწია მათთვის შემწეობა სკოლების საქმეთა მოწყობა-გამართვაში; 1650 წ. მან დააარსა პატაკში სამაგალითო სკოლა, რომლის მოსაწყობად და გასაუმჯობესებლად იშრომა მან მთელი ოთხი წელიწადი. ამავდროს დაწერა მან თავისი უშესანიშნავესი თხუზულეობა „Orbis pictus“ ანუ „მსოფლიო სურათებში“, რომელიც 1657 წ. იქმნა დაბეჭდილი.

კომენსკიმ ბევრი უბედურობა და ტანჯვა გამოიარა, მაგრამ ყოველივე ეს შედარებით იმისა, რაც მას შემდეგში მოელოდა, სათქმელი არ იყო; იმ დროს, როცა იგი ლისსში სცხოვრობდა, პოლონეთს დაეცნენ შვედები; ძმობა გულით თანაუგრძნობდა პროტესტანტებსა და კომენსკი იმდენად გაუფრთხილებელი იყო, რომ მისალოცი ადრესი გაუგზავნა შვედიის მეფეს; ჩამოვარდა ორ სახელმწიფოთა შორის ზვავი, რომლის ძალით რამდენიმე ქალაქი, მათ შორის ლისსაც, დაეთმოთ შვედებს; მაგრამ დაბრუნდნენ თუ არა შვედები უკან, პოლონელებმა ხელმეორედ მოჰკიდეს ხელი იარაღს და ქალაქი ლისსი, როგორც პროტესტანტთა უმთავრესი საცხოვრებელი ადგილი, ის ქალაქი, საიდგანაც ძმობის მეთაურმა მიულოცა მტერს გამარჯვება, აღებულ იქმნა და სრულიად განადგურებულ; კომენსკიმ გაქცევა მოასწრა, მაგრამ მისი სახლი კი სრულიად დანგრეულ იქმნა. ყველა მისი ხელთნაწერები, მათ შორის მისი ვრცელი ლექსიკონი, ლათინურ-უნგრეთული და უნგრეთულ-ლათინური, რომელზედაც კომენსკიმ 40 წელიწადი იშრომა-იღვაწა, შეიქმნენ

ცეცხლის ალის მსხვერპლად. „მხოლოდ მაშინ მოვსპობ ამ დანაკლისზე მწუხარებას, ამბობს კომენსკი, როცა საუკუნოდ განვშორდები ამ წუთისოფელსა“. გერმანიის ში რამდენიმე ხნის მოგზაურობის შემდეგ, კომენსკი დუბინაჲდა ამსტერდამში, სადაც განსვენებული ფონ-გეერის შვილმა, ლავრენტიმ მისცა მას ბინა; აქ შედარებით უნაკლებლოთ გაატარა მან თავისი უკანასკნელი დღენი; ფონ-გეერის უხვის დახმარებით გამოსცა კომენსკიმ 1657 წ. მთელი კრებული თავის დიდაკტიური შრომა-მოღვაწეობისა და გარდაიცვალა 1671 წ. -80 წლისა. მის გარდაცვალების შემდეგ მოისპო ბოლემიის ძმობის არსებობა კომენსკის ხანგრძლივი ცხოვრება სწავსე იყო მწუხარებით და ტანჯვა-ვაებით, მაგრამ მიუხედავად ამისა ჩვენ მაინც ვხედავთ, რომ მას უკანასკნელ დღემდე არ დაუკარგავს თავისი საქმის სიყვარული და რწმენა კაცობრიობისადმი.

კომენსკიზე აღრე არც ერთ მეცნიერს აზრად არ მოსვლია სწავლა-აღზრდის საქმე დაემყარებინა ფილოსოფიურ საფუძველზედ. მონტენმა და ბეკონმა შეიმუშავეს აღზრდის უმთავრეს პრინციპები, მაგრამ ცხოვრებაში კი მათი გამოყენება მიანდევს სხვებსა. ზოგიერთი ნიჭიერი მსწავლულნი, მათ შორის აშამიც, მუშაობდნენ ახალი მეთოდების გამოსაკვლევლად, მაგრამ ამავე დროს აზრათ არ მოსდიოდათ მათ დაემყარებინათ ეს მეთოდები ფილოსოფიურ სწავლა-მოძღვრებაზე; ამოს კომენსკი კი ერთსა და იმავე დროს ფილოსოფოსიც, იყო ბეკონის თეორიის მიმდევარიც და უნიჭიერუსტ მასწავლებელიც, რომელიც მთელს თავის სიცოცხლეში ერთგულად ემსახურებოდა სწავლა-აღზრდის საქმესა.

იმ დროის სწავლა-აღზრდას არ შეეძლო დაემყარებინა კომენსკი და ათ ჩვენს ვხედავთ, რომ ბუნების კანონების დაახლოვებით შესწავლაში ეძებს იგი სწავლა-აღზრდის უკეთეს სისტემას, იმ ნაირ სისტემას, რომე-

ლიც დამყარებული ყოფილიყო შეურყვევლ და შეუცუ-
ვლელ საფუძველზედ.

არ შეიძლება არ ვაღვიაროთ, რომ ბუნების კანონ-
ებს ვერა გზით ვერ ავუქცევთ გზას, როდესაც ყმაწვი-
ლის სულის და სხეულის გონივრული განვითარებასთან
გვაქვს საქმე; ექვ გარეშეა, რომ ეს კანონები პირველ
შემთხვევაში უფრო ძნელი გასაგები არიან ვინემ მეო-
რეში, და ამიტომ უფრო ძალიან დიდათ უნდა ვაფასებუ-
დეთ კომენსკის რომელიმე პირველმა მოჰკიდა ამ საქმეს
ელი და მრავალი წელი იშრომა და იღვაწა მის სასარ-
გებლოდ.

კომენსკიმ სიკვდილის შემდეგ დასტოვა 44 ვრცე-
ლი თხუზულებანი სწავლა-აღზრდის კითხვათა შესახებ;
მე თვითონ მომიხდა შესწავლა მხოლოდ ნემენცურიდან
ფარგმნილი მისი დიდი დიდაკტიკისა, რომლიდგანაც მო-
მყავს შემდეგი ადგილები:

„ადამიანი, ამბობს კომენსკი, სცხოვრობს სამნაი-
რი ცხოვრებით: მცენარიული, ცხოველური და გონივ-
რული ანუ სულიერი ცხოვრებით; ბედნიერია ის, ვინც
ჯანმრთელი, სალი და კარგათ შეერთებულ ნაწილებით
იბადება დედის მუცლიდან, მაგრამ ვაცილებით უფრო
ბედნიერია ის, ვისაც ამ სოფლიდგან მიაქვს სალი და კა-
რგათ განათლებული სული. თანახმად ღვთაებრივის იდე-
ისა საჭიროა: 1) ყოველ ადამიანს ვასწავლიდეთ სუყვე-
ლაფერსა; 2) თვითთელმა პირმა ისწავლოს თავისი თავის
შეკავება-უფლობა და მის გარშემო არსებულ საგნებთა
დამორჩილება; ამ ნაირად კაცისაგან მოითხოვება: 1)
სწავლა; 2) სათნოება და 3) სარწმუნოება, რომელთ გა-
ნვითარება და მიმართულება უნდა შეადგენდეს სწავლა-
აღზრდის მიზანს და დანიშნულებას.

თანამედროვე სკოლა სკოდავს თავის დანიშნულე-
ბის წინაშე: იმის მაგიერ, რომ შეასწავლოს ახალგაზ-

დობას მის გარშემო არსებულ უმთავრეს საგანთა საფუძველნი, მათი ერთმანეთთან დამოკიდებულობა და დანიშნულება, მთელ თავის ყურადღებას იგი აქცევს ლათინური ენის შესწავლას, რომლის გულისათვის უყურადღებოთ სტოვებს თვით სამშობლო ენასაც კი. სწავლის ცუდად მიმდინარეობის მიზეზს კომენსკი იმაში ჰხედავს, რომ სკოლის სისტემა ბუნების კანონებზედ არაა დამყარებული. ყოველივე, რაც შეთანხმებულია ბუნებასთან, ბუნებრივია, — სუყველაფერს ადვილად, სიამოვნებით და კარგათ ითვისებენ ყმაწვილები. სწავლაში ძალდატანებას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს; ყმაწვილებისათვის სწავლა ისეთივე ადვილი უნდა იყოს, როგორც თევზებისათვის ცურვა და ცხოველებისათვის სირბილი. არისტოტელი ამბობს, რომ ცოდნის საჭიროება ჩანერგილია კაცში და გონება მისი მსგავსად სხეულისა, იზრდება და მაგრდება ჯეროვანის კვებით.

ა. ტატუნაშვილი.

(შემდეგი იქნება).

როგორ უნდა სწავლობდეს კითხვა

და რაზედ უნდა აქმნას უმთავრესად მიზნობილი მოწაფეების ფერადლება?

კოვრც ძველი დროების ჰედაგოგნი, ეგრეთვე თანამედროვე ჰედაგოგებიც სხვა და სხვა შესედულობისანი ეოფილან და არიან ჩვენ-მიერ აქ წამოყენებულ კითხვასედ. უკვე დიდი ხანია გამოთქმულია მწერლების-მიერ აზრი ხელოვნურ ნაწარმოებთა აღმზრდელობით მნიშვნელობასედ. მათის ჭასრით მხატვრები იგივენი არიან ხალხისათვის, რაც მასწავლებლები ურმათათვის. ეს ჭასრი უფრო ძეაფიოდ დაასურათა მილლერმა თვის „წერილებში კაცობრიობის ესტეტიურ განათლებასედ“. მშენიერ ფერადებით ჭხატავს იგი სწეობრივ დაცემას თვის თანამედროვეთა და მიხეხს ამისას ჭხედავს აღზრდაში, რომელიც ანვითარებს ერთს მხარეს მეორის სა-

ქვეითოდ, მსჯელობა-გრძნობის სახიანოდ. სწეობრივ სხნას კაცობრიობისას იგი ელის ხელოვნებისაგან. ხელოვნების ნაწარმოებთაგან მონასდენ შთაბეჭდილებათ ადამიანებზედ შეუძლიანთ გარდაქმნა ხასიათისა და გაკეთილშობილება მისი. ამავე აზრისა იყო ფიხტე, რომელიც ამბობდა, რომ ხელოვნებას აქვს წმინდა პედაგოგიური მნიშვნელობაო. ჩვენს დროში დიადი მნიშვნელობა ხელოვნების ნაწარმოებთა სასოგადოთ და სიტყვიერებისა განსაკუთრებით მიღებულია ვეულასგან, იგი მიღებულია სკოლაში კითხვის, ორ უკიდურეს შეხედულობათა მომხრეთაგანაც.

შილლერის საკმაოდ ხადიდა მარტივ ტეზისას; იგი ითხოვდა ხშირად მუტად ღრმა შთაბეჭდილებას. ხოლო მომხრენი კრიტიკული კითხვისა საკმაოდ არა ხადიან ესრეთ ტეზისას არც თუ ურმათათვის და არც მოწინააღმდეგეთათვის. იგინი ითხოვენ წყვილიდი გრძნობის აუვანას ამკარა ცნობიერობის საფისა ხადდე. შთაბეჭდილებას რომლის ანგარიშის მიცემაც შეგვიძლიან, ინახება უხნესად და საკვლოდ შესამლეულია მისი გამოწვევა სულში. ნაწარმოები, რომელიც ჩვენ შეგნებით შეგვითვისებია, უკვე შეგვის სლხორცებია ჩვენ, იგი არ ჰქრება ჩვენის შესნიერებიდგან, არამედ სტოვებს მას შინა წარმოდგენათა და გრძნობათა ჩოჩელს. მით უმე-

ტეს საჭიროა. ასეთი განმარტება იმ ყრბათათვის, რომელნიც სასოგადოთ არ არიან მიჩეულნი თავიანთთვის ანგარიშის მიცემას; საქმე იმაშია, რომ შეგნებული კითხვის სწავლება ითხოვს ჯერ მცირე ღვაწლს. ხალისი კითხვისა ჯერ კიდევ არა ნიშნავს კითხვის ცოდნას. კითხვის დროს ჩვენ უნდა უსათუოდ ამოღებული გვექონდეს ნიშანში სურვილი ცოდნის შეძენისა, და არა უბრალოდ დროს დაჯარგვა გასართობათ. განსაკუთრებით მავნებელია ოცობოდოდ ნაძეტანი კითხვა. ბელლეტრისტიულ ნაწარმოებებისა, რომელნიცესებიან ადამიანის საეჭვო ზნეობას. რამდენად ძლიერნი შევექმნებოდით ჩვენ ზნეობით, უკეთუ შექსვირისა და სხვა პოეტებსავით შეგვძლებოდა ადამიანის გამოცნობა. რამდენად შეძვირდებოდნენ ჩვენი უბედურებანთ, ტან ჯვა-ვაგებანი და ცდომილებანი უკეთუ ჩვენ სიყრმიდანვე გვექნებოდა შეძენილი უნარი — ნაწარმოების კითხვიდან შეგვეთვისნა რამ პრაქტიკულად გამოსაყენებელი!..

დიახ, დიადი მნიშვნელობა აქვს ჩვენი მოზარდი თაობისათვის ხელმძღვანელობით, განმარტებით კითხვის ხელთფუნებას, მაგრამ ვის უსწრუნია ჩვენში იოტისოდნათაც არის ამ საჭირობორტო კითხვისათვის?!

ს. ცხომელიძე

დედა.

ახრები უშესანიშნაგესა მწერლებისა აღზრდის უმთაგ-
რეს საგნებზედ.

ვუძღვნი ძვირფას ხსოვნას წმინდა დედის ბრწყინვალე კნეინა ელენე
ზაქარიას ასულის 'გრუზინისკისას.

† 18 აპრ. 1903 წ.

რაფერია იმაზე უმშვენიერესი, როგორც
ხილვა ყრმისა ხელში მპყრობელის დე-
დისა, და არაფერია იმაზე უბატოსნესი, რო-
გორც ხილვა ყრმებით გარშემოხვეულისა დე-
დისა.

გმტე.

დედაო! ბუნება გიხმობს მისთვის, რომ შენ
თავად აღზარდო შენი ყრმა, ნუ მიატოვებ მას,
ნუ ანდობ ნურავის სხვას. ვერც ერთს კაცს ვერ
შეუძლიან იყოს მისთვის იმად, რაც შენ ხარ
მისთვის; იგი შეადგენს შენთვის მას, რადაც არ

შეუძლიან იყოს შენთვის სხვა ვინმე. მისმა გულმა უნდა გაიღვიძოს არა სხვა ვისისამე გულისათვის, არამედ მხოლოდ შენის გულისათვის.

ჰესტალოცეი.

დაუფასებელი ბედნიერება იქნებოდა ყველასათვის, უკეთუ ყოფილიყვნენ მხოლოდ კეთილნი დედანი. ვერა მასწავლებელი ზნეობისა, ვერა ბრძენი ვერ არჯულებს ყრმათ ისე, როგორც კეთილ-მოსავი, წყნარი და მშვიდად-მქმუნვარე სახე კეთილის დედისა, ნათლის წყალი ვერ გაგვნათლავს ისე, როგორც კეთილი დედის ცრემლები; ვერა სიტყვა მასწავლებლისა ვერ მოჰსწყლავს და ვერ დაჰსცემს თავზარს ისე, როგორც მშვიდობიანი სასაყვედურო სიტყვა კეთილის დედისა. ვინც დანაშაულობის შეგნებით მდგარა დედის მწუხარე სახის წინაშე, უგრძვნია მისი ცრემლები თვის სახეზედ და ხელები, მოხვეული გარემო მის ყელისა, და მასთან ჰსმენია სიტყვები: რაო, შვილო ჩემო? დაგვიწყებია შენ ღმერთიც და თვისი დედაც?—მისთვის ცხადია მოქმედება ამ სიტყვებისა.

ნანგ.

დედა არის ჰენია ყრმისა.

ბიბოლ.

დედანი იყვნენ და იქნებიან თვით კაშკაშა ვარსკვლავნი პედაგოგიურ ცისიერებაზედ. რა ზომითაც შეგნებული ექნებათ დედებს თვისი და-

ნიშნულობა, იმავე ზომით შესმენილი ექნებათ ესევე მამაკაცთ და მასწავლებელნიც იმოქმედებენ მსგავსად დედათა, წარმართება აღზრდაც ხალხისა; სადაც დედები ჭეშმარიტი დედები არიან, იქ ოჯახური ცხოვრებაც ჰყვავის; სადაც დედებს შეუგნაათ თავისი დანიშნულება, იქ სკოლებიც ჰყვავიან და მასწავლებლებიც მალთა სდგანან, რომელითაც უსწავლიათ დედათაგან პედაგოგიური კანონების შესრულების ძებნა სიყვარულში.

ცან.

დედის გულში ფესვი გამდგარი აქვს ხალხის სულს, მის ზნე-ხასიათს, ამაოდ მორწმუნეობას და სათნოებას, ანუ, მოკლეთ ვსთქვათ. ცივილიზაციას.

მარტენ.

გავლენა დედათა აღურიცხველია, მიტომ რომ მთლად კაცობრიობა მდებარეა მათ გულთა ქვეშე. უკეთუ ამ გულთა შინა მყარობს სახელეთისა, მაშინ იგი განმავალობს კაცთა ნათესავზეც; ესე არს არა მხოლოდ სისხლი და ფიზიკური თვისებებია არამედ გრძნობათა ჩოჩქოლნიც, გარდამავალნი ყრმებზე; ეს უფრო უმეტესად ითქმის დედათა ჰაზრთა და გრძნობებზედ, რომელთაც გავლენა აქვთ ყრმის სრულ აღზრდაზე იმ დროს, როდესაც ეს გავლენა სავსებით დაჭეშმარიტებულია, უკეთუ ჩვენ გვსურს ჭეშმარიტად

საუკეთესო აღზრდა, უნდა ვიწყებდეთ მას დედათა სქესიდგან. მიეცით ხალხს ქრისტიანი დედები და იხილავთ ქრისტიან ხალხს.

შვარც.

დედანო! უკეთუ თქვენ წინაღვე გცოდნოდათ სასწაულნი, ვითარცა მოხდენა შეუძლიან დედის გავლენას, რა გვარი კეთალშობილურის სიამაყით შეუდგებოდით გზას, რომელსაც ეგრე ფართოდ გიფენთ თქვენ ბუნება შემდეგ ეგოდენ მრავალთა საუკუნოებისა. საკმაოა ერთი თქვენი ნებაყოფლობა მისთვის, რომ შეასრულოთ ის, რის შესრულებაც ვერ ძალუძთ ვერც ხალხთა და ვერც მეფეთა. მხოლოდ მარტო თქვენ შეგიძლიანთ ქვეყანაზედ თადარიგის მიცემა მომავალი თაობისათვის, მარტო თქვენ შეგიძლიანთ შემოკრება და გამხნევება გაბნეულ წევრთა. ის, რასაც მე ვსწერ ამ ქალაღდზედ, თქვენ შეგიძლიანთ აღბეჭდოთ მთელი ხალხის გულზედ, მხოლოდ თქვენ შეგიძლიანთ აუწყოთ ჭეშმარიტება ქვეყანას. როდესაც სეირნობის დროს თქვენს საზოგადოებაში მე ვხვდებოდი ყოველგან ბავშვების ბრბოთ მხიარულად და მარდად მოთამაშეთ, ჩემიგულო სძგერდა სიმხიარულისაგან, რომ ბავშვები ჯერ კიდევ თქვენ გეკუთნოდნენ. ყოველი თქვენგანი უნდა შრომობდეს თვისი ყრმის ბედნიერებისათვის!

ქალწულნო ქალნო, მეუღლენო და ნოგბარნო დედანო! თქვენ გეკუთვნით სკიპტრა! უმე-

ტეს, ვიდრე კანონმდებლის ძალის ხმებისა,
თქვენზეა ეხლა დამოკიდებული მომავალი ევროპისა
და ხვედრი კაცთა ნათესავისა....

ე. შარტენ.

ახალი გორიჯვრელი.

(შემდეგი იქნება).

ადამიანის ხასიათის აღზრდა.

რობერტ ოვენისა *).

წერილი მესამე.

მეორე წერილის ბოლოში მე დაგპირდით მომეყვანა ანგარიში იმ გეგმებისა, რომლებიც შექმნიდათ ნიუ-ლენფრკში ამ ახალშენის მცხოვრებლების კეთილდღეობისა და ხასიათის გაუმჯობესობისათვის. დაგპირდით აგრეთვე მომეთხრო იმ პრაქტიკულ სისტემაზედ, რომლის შეთვისებასაც შეუძლოან ასეთივე სარგებლობა მოუტანოს მთელი ბრიტანიის ღარიბ და მუშათა წოდებათ.

ამის მოთხრობა საჭიროა, როგორც იმისთვის, რომ დახლოვებითი ცნება მაინც ვიქონიოთ იმ პრინციპებისა, რომლებიც საფუძვლად ედებიან ავტორის გეგმებს, აგრეთვე იმათი თვით საქმით შეთვისების წასახალისებლადაც. როგორც მეორე წერილში გვქონდა მო-

*) იხ. მაგზაუკი № 5-6, 1903 წ.

ხსენებული, აქამდისინ ნიუ-ღენერკის ამხანაგობაში უმთავრესი ყურადღება ჰქონდა მიქცეული იმ გარემოებების თავიდან აშორებას, რომლებიც ხელს უწყობდნენ წარმოშობას, არსებობას და ან გაძლიერებას სიყრმიდგანვე შეძენილ ცუდ მიჩვევათ, ე. ი. ყურადღება ჰქონდა მიქცეული ყველა იმის მოშორებას, რის არსებობაზედაც ნება დართო საზოგადოებამ თავის გაუნათლებლობის მეოხებით.

ეს უფრო ძნელი ასასრულებელია, ვიდრე პატარაობიდანვე ბავშვის ერთს გზაზედ დაყენება. ხასიათის აღზრდისთვის ეს ყველაზედ ადვილი საშუალებაა. ღრმად ჩანერგილი ჩვეულება უფრო ჯიუტად ეწინააღმდეგება ყოველსავე მის აღმოსაფხვრელ ან გასასწორებელ ცდას. მაგრამ შეუწყვეტელი ცდილობს შემდეგ ამ ძველ ჩვეულებაში ისეთი საკეთილო ცვლილება მოხდა, რომ გადააჭარბა ამ საქმის მკისრებლების ოცნების ყოველგვარ მოლოდინს. ამ პირთა პრინციპები ნაყოფი იყო ადამიანის ბუნების დიდი ხნის სწავლისა, და არც შეიძლება იტყვას, რომ კარგათ არ ეწარმოვებინათ იმათ საქმე, თუმცა აქამდისინ მაინც ძალიან ცოტა რამ გაკეთდა ახალშენში მცხოვრებლების სასარგებლოდ:

იმათ არ ასწავლეს უსაჭიროესი ოჯახური და საზოგადოებრივი ხელოვნება, წარმოდგენა არა ჰქონდათ საქმლის ეკონომიურათ მომზადებაზედ, ან სახლების მოხერხებულად აშენებაზედ, სუფთად და წესზედ შენახვაზედაც კი. არ ასწავლეს იმათ ბავშვების ისე აღზრდა, რომ მოემზადებინათ ისინი საზოგადოების სასარგებლო მუშაკებად. არ გააცნეს ის პრინციპები, რომლებიც ხალხის ურთიერთ შორის გულ ახდილობას, წრფელობას და სიმართლეს შობენ, რასაც ყველაზედ დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა.

ცვლილების ამ ხანაში უპირველეს საჭიროებად გა-

დაიქცა მუშების ისეთ მდგომარეობაში ჩაყენება, რომელიც მოამზადებდა იმათ იმ საოჯახო და საზოგადო ჩვეულებათა და ცნებათა მისაღებად და შესაჩვენად.

ამ აზრით ააგეს ახალშენის შიგ შუა გულში შენობა, რომელსაც შიგნიდგან ჰქონდა დიდი ეზო, რომელსაც ინსტიტუტი დაარქვეს სოფლებების ბავშვებისთვის სათამაშოდ. რამწამს ფეხს იდგავდნენ ბავშვები, აქ მოდიოდნენ სათამაშოდ ვიდრე სასწავლებელში არ შევიდოდნენ.

ვინც კი ყურადღებით ადევნებს თვალს ბავშვების განვითარებას, დაგვთანხმდება, რომ სიყმაწვილიდგანვე ავიც და კარგიც ბევრი რამ ეთვისება ბავშვსა; დაგვთანხმდება, რომ ბავშვს ხასიათის ბევრი თვისება უმტკიცდება, ვიდრე მეორე წელიწადში გადადგებოდეს და ბევრი შთაბეჭდილება ენერგება სოცოცხლის თითქმის მე-9 თვის ბოლომდე. ამიტომ გაუნათლებელი ან ცუდად განათლებული მშობლების შვილები ხასიათის აღზრდის დროს სიყმაწვილეშიაც და სიჭაბუკეშიაც ვარდებიან დიდ ზარალში.

ღარიბ მუშათა წოდების ამ სენის თავიდან მოშორებისთვის, ანუ წინააღმდეგობის გასაწევად მაინც, გამართეს ინსტიტუტში მოედანი, სადაც, როგორც ვსთქვით, იღებდნენ ახლად ფეხადგმულ ბავშვებს და აბარებდნენ საზრუნველად განსაკუთრებულ აღზრდის საქმისთვის მუცადინე ხალხს.

კაცის ბედნიერება, თუ ყოველთვის არა, უმთავრესად მაინც, დამყარებულია, როგორც საკუთარ, აგრეთვე მათთან დაახლოვებულ პირების გრძნობათა და მიდრეკილებაზედ. ყველა ბავშვს შეგვიძლიან შევასისხლხორცოთ სხვა და სხვა თვისება, და ამათგან კი ემჯობინება შევასისხლხორცოთ მხოლოდ იმათი გამაბედნიერებელი თვისებები.

ამისათვის, მიიღებენ თუ არა ბავშვებს მეიდანზედ, საჭიროა ყოველ ბავშვისთვის გასაგებ ენაზედ ახსნა, რომ არ უნდა აწყენინონ ამხანაგებსა, რომ პირიქით, ყოველი ლონისძიება უნდა იხმარონ იმათ სასიამოვნებლად.

ეს უბრალო კანონი, როდესაც კი ამას შეიგნებენ და საქმით გაახარციელებენ, მოსპობს ყველა იმ შეცდომებსა, რომლებიც ამყოფებდნენ სიბნელეში და უბედურებაში ქვეყანას, თუ, რასაკვირველია, ნორჩი გონების პატრონებს არ მოახვევენ თავზედ წინააღმდეგ პრინციპებსა. დამრიგებელის შემწეობით ბავშვი ადვილად შეიგნებს ამ ქეშმარიტებას, თუ დამრიგებელს შეუძლიან არ გადაახვევინოს ამ ქეშმარიტებას.

ადამიანის ბუნება ისეთი აგებულებისაა, რომ თქვენ მიერ რომელიმე ქეშმარიტების შთაბეჭდილების კუთხით შეიგნება, შეიძლება ამოიშალოს იქიდან მხოლოდ სულით ავადყოფობის ან სიკვდილის გამო; შეცდომა კი შეიძლება გაიდევნოს ყოველ დროს, რა წამსაც კაცი შეიგნებს, რომ ეს შეცდომაა.

ახალი ინსტიტუტი აკმაყოფილებს შემდეგ მოთხოვნილებათ; როგორც კი შეიძლება ეხლანდელ დროში ბავშვები მოშორებულნი იქნებიან გაუნათლებელი დედამამის ცულ გავლენას.

ბავშვების ფეხის ადგმის დროდგან სასწავლებელში შესვლამდის მშობლება განთავისუფლებულნი იქნებიან მათზედ ზრუნვასა და შრომისაგან და აღარ დაჰკარგავენ ამაზედ დროსა.

ბავშვი მოთავსებული იქნება ყოველად უშიშარ ალაგას, სადაც ამხანაგებითურთ ის შეითვისებს უკეთესს მიდრეკილებებს და პრინციპებს, სადილობისას და ღამლამობით კი ბავშვი კვლავ დაუბრუნდება დედამამის ალერსს, რომელნიც უუქველია უფრო დაკავშირდებიან ასეთი დაშორების გამო.

5—10 წლამდის ბავშვებისთვის შეიქმნება შესაკრები ალაგი, სადაც ისინი შეიკრიფებიან სავარჯიშოთათვის უფრო დროს მეცადინეობის შემდეგ; ამ ვარჯიშობის მიზანი ახსნილი იქნება შემდეგ.

ამასთანავე თავშესაფარიც უნდა იყოს; სადაც ბავშვები ავდარში შეეფარებიან.

აი რა ჰქონდათ მხედველობაში სათამაშო ადგილის გაკეთების დროს:

ვინც აღამიანის ბუნებას დაჰკვირვებია და იცნობს, დაგვეთანხმება, რომ რა მდგომარეობაშიაც უნდა იყოს კაცი, ყოველთვის საჭიროა მისთვის დასვენება, გაწესრიგებულ და განუწყვეტლივ მუშაობის შემდეგ; უწყინარს და უვნებელ ადგილას; თუ ამის ნებას არ მისცემენ, მაშინ ის იძულებული იქნება მიმართოს ისეთ სიამოვნებათ, რომლებიც იმასვე აზარალებენ, რადგანაც განუვითარებელი კაცი ყოველთვის მოქმედობს მართო შთაბეჭდილების მიხედვით, და სათვალავში არა აქვს საქმის შედეგები. მაშასადამე, ის პირნი, რომელთაც ჰსურთ შემუშაონ კაცობრიობის გამაბედნიერებელი ხასიათი, უყურადღებოთ არ უნდა დასტოვონ ისეთი საშუალებანი; როგორებიც არიან სიამოვნება და დასვენება.

ამ აზრით იყო დაწესებული პირველი «დღე იგი შაბათი», და ეს უნდა ყოფილიყო დღედ მთელი კაცობრიობის საზოგადოდ დატკობისა. მაგრამ ხშირად, შეცდომის წყალობით, იმას აქცევენ ჰკუის სასოწარკვეთილების და დაბრიყვება-დაჩაგვრის, ან დამაფუქსავატებელ თავდაუქერელობის და გარყვნილების დღედ. ერთი ამ ფაქტთაგანი იყო მიზეზი მეორისა; უკანასკნელი კი იყო აუცილებელი შედეგი პირველისა. გაანთავისუფლეთ კაცობრიობის ჰკუა შეუბრალებელ და ცრუმორწმუნე ბორკილებისგან, აღზარდეთ ის ისეთ პრინციპებზედ, რომლების სწამდვილაცა სჩანს როგორც ისტორიიდან, აგ-

რეთვე ყოველ-დღიურ შემთხვევებიდან, და მოისპობა თავდაუქერლობა და გარყენილობა: ამათ სარგებლობა არა მოაქვთ რა არც აწმყოში და არც მომავალში, კაცი კი მოქმედობს იმ ერთ-ერთ ამ მიზეზთაგანის ზეგავლენით, რომელიც უფრო ეთანხმება სიყმაწვილეში შეძენილ ზნე-ჩვეულებებსა.

შოტლანდიის ბევრ ადგილებში კვირა აღარ არის მუშა კაცისთვის უწყინარი და მხიარული დღე. მთელი კვირა ერთ ადგილზედ ფეხ მოუცვლელად მომუშავე ხალხს არ შეუძლიან არ ისიამოვნონ ჰაერიტა და სეირნობითა, რასაც თხოულობს თვით ბუნება და ადამიანის ჯანმრთელობა.

საუკუნო შეცდომები, ცრუ-მორწმუნეობა და ფარისევლობა ხელს უშლიან ადამიანის ყოველ ჭულ ახდელ და პატიოსან გრძნობის გამოჩენას. ბევრისთვის ის ისეთი აუტანელია, რომ იძულებულია ჩავარდეს წინააღმდეგ უკიდურესობაში და ჭკუიდანაც შეიშალოს. ნათლად სჩანს, რომ მარტო უცოდინრობა ამოქმედებს ხალხს ასე, რომ ზარალის გარდა არაფერი ნაყოფი არ მოაქვს მისთვის.

ასეთ ბოროტმოქმედებათა შედეგების კვირადლით თავიდგან ასაცილებლად საჭიროა ნება დავრთოთ მუშებს დანარჩენ დღეებში უწყინარი თავისუფლება და დასვენება მეტადრე ზამთარში. მეტად ერთ ფეროვნად, როდესაც მუშაობენ ზაფხულში ლიუნერკში მცხოვრებლები აკეთებენ ბაღებს, სთესვენ კართოფილს და შეუძლიანთ აქ სეირნობა ჯანის სისაღისთვის, შეუძლიანთ დატკობა ბუნების ხშირი ცვალებადი სურათებითა, რასაც მოაქვს მათთვის მეტი-მეტი ეკონომიური სარგებლობა და უუწყინარესი სიამოვნება. ზამთარში საზოგადოება მოკლებულია ჯანის სისაღისთვის ასეთ სამუშაოს და გასართობებს, ხალხი მუშაობს

10. საათს, კვირს დღეს ვარდა და ყოველი მუშა მუშაობს თითქმის ერთსა და იგივე საქმეს: გამოცდილებამ დაამტკიცა, რომ ზამთარში ამხანაგობის ჯანმრთელობა და სიტუხიზლე რავდენიმე % დაბლა სდგას, რაც შეიძლება აიხსნას ზემოხსენებული მიზეზით. ყველა აბან მიგვიყვანა უწყინარ სიამოვნებისა და გონიერი დასვენების დარბაზის საჭიროებამდე.

ბევრი კეთილმოსურნე ვერ იცნობს დაბალი ხალხის ცხოვრებას, თვითონ კი გონივრულად არიან აღზრდილნი და ცხოვრობენ ისეთ ოჯახებში, სადაც მათ გონივრულადვე ექცევიან; ამათ შეიძლება იფიქრონ, რომ საშინელი უწყესობა იქნება მუშათა კრებებზედ. წინააღმდეგ ამისა ვხედავთ, რომ მათი კრებები ძალიანაც წესიერად ჩაივლიან ხალმე და ამასთანავე დიდი სარგებლობაც მოაქვთ მონაწილეობის მიძღებთა ჯანმრთელობისთვის, სულის სიმშ-იდისთვის და ხასიათის კეთილად გაწვრთნისათვის, თუ ხანდისხან უწყესობაცა ხდება—ამის მიზეზი დასებათ დაყოფაა და ის პირობა, რომლივსაც მუშების ხელმძღვანელობა უნდათ და ადამიანის ბუნებას კი ვერ იცნობენ.

სიკეთესა და გონიერი ყოფა-ქცევის მოტანა უფრო უწყინარ გასართობებს და დასვენებას შეუძლიანთ, ვიდრე სხვა და სხვა ბრძანებათა და დადგენილებათა თავზედ მოხვევას, რომლებსაც მარტო სიძულვილის აღძვრა შეუძლიანთ. დიახ, თავის მოთხოვნილებანი კაცობრიობას აქამომდე ესმოდა არა უკეთ, ვიდრე იცოდნენ შვის ამბავი კობერნიკამდე და გალილევამდე.

უწინდელ საუკუნოების ბევრი მოაზრენი გრძობდნენ ამ უცოდინარობას და მწარედ დასტიროდნენ მის შედეგებს; ზოგიერთი იმათგანი ურჩევდნენ ზემოხსენებულ პრინციპების შეთვისებას, როგორც წამალს, რადგანაც მარტო იმათ შეუძლიანთ ქვეყნის დახსნა უცოდინ-

ნაობის უბედურ შედეგებიდან. მაგრამ ჯერ არ დამდგარიყო მაშინ ადამიანის ჭკუის განთავისუფლების ხანა, და ქვეყანაც მომზადებული არ იყო მის მისაღებად. კაცობრიობის ისტორიულ ამტკიცებს, რომ კაცმა უდროვოდ არ უნდა დაამტვიროს უცოდინრობის ნაჭუჭი, მოთმინებით უნდა ელოდოს, ვიდრე ცოდნა გაერცვლდება ხალხში და მისცემდეს მას იმდენს ძალსა და სიცოცხლეს, რომ აიტანოს მზის მბრწყინავი სხივის ყურება.

ვინც რიგიანად სჯის, თუ რა იყო, ან რა ზომისა გონებრივი მოძრაობა უკანასკნელ 50 წელსა, იმას არ შეუძლიან არ შეამჩნიოს, რომ ხდება დიდი ცვლილებები, რომ კაცი უკვე მზათ არის გადადგას კიდევ ერთი დევური ნაბიჯი განვითარების გზაზე იმდენად, რავდენადაც შეუძლიან ბუნებრივი ძალით. მიაქციეთ ყურადღება აწმყოს; შეხედეთ გონების მთელ მოძრაობას; უყურეთ როგორ თანდათან ძალი ემატება და მზად არის დაამსხვროს თავისი ბორკილი. მაგრამ რაში მდგომარეობს ამ ცვლილების საქმე?

პირველიდანვე შევიჩვიეთ იმ აზრსა, რომ კაცი თვითონ ჰქმნის თავის ხასიათს, გარეშე პარობების დამოუკიდებლად, და, მაშასადამე, მარტო ის უნდა იყოს პასუხის ზგებელი თავის თვისებების და გრძნობებისა, ამათგან ზოგიერთის გამო ჯილდოვდება, ზოგიერთის გამო კიდევ ისჯება. ყველა დროის სისტემები დამყარებული იყვნენ ამ შემცდარ პრინციპზედ, მიუხედავად იმისა, რომ ეს პრინციპი გამოაკვლევს შემდეგ არამც თუ არ დამტკიცდება ფაქტებით, ჩვენი საკუთარი გრძნობების მთლად წინააღმდეგიც კი აღმოჩნდება. ასეთი შეცდომის უბრალოდ ჩათვლა არ შეიძლება, რომელსაც ჩვეულებრივი შედეგები მოსდევს: ეს ძირითადი შეცდომაა, შეცდომა დიდ-მნიშვნელოვანი, რომელსაც გავლენა აქვს ჩვენზედ ბავშვობიდანვე და არის ნამდვილი და ერთად-

ერთი მიზეზი ბორბტებისა. ეს შეცდომა ჰშობს დე ამტკიცებს უცოდინრობას, სიძულვილს და შურისძიებას, წინააღმდეგ შემთხვევაში კი დამყარდებოდა გონიერი კავშირი, ნდობა და გულკეთილობა; ეს ის ავიო სულია, რომელიც აშორებდა სხვა და სხვა ქვეყნების ხალხს და მტრად გადაჭყობდებოდა იმათ, როდესაც უამისოთ ისინი დასტკებოდნენ ერთმანეთის დახმარებით და მტრობით.

ეს შეცდომა ველარ იარსებებს: ღლითი-ღღე ვრწმუნდებით, რომ კაცს ხასიათი ეთვისება ყოველთვის სხვისგან და უგამონაკლოდ, მისი მიდრეკილებანი დამოკიდებულინი არიან უფრო იმის წინად მცხოვრებლებზედ, რომლებიც გადასცემდნენ, ან შეეძლოთ გარდაეცათ მისთვის, თავიანთი აზრი და ჩვეულებანი, ე. ი. გარდაეცათ ძალა, რომელიც აწარმოებს ადამიანის საქმეებს. ასე, რომ კაცი ანა ჰქმნის და ანა შეკუძლიან შექმნის თავისი ხასიათი.

ამ საყურადღებო ფაქტის ცოდნა არ არის შედეგი აღზნებული და თავდაუქერელი ოცნებისა; ეს გამოყვანილია ადამიანის ბუნების დიდისხნის და გულმოდგინე თეორიული და პრაქტიკული შესწავლიდგან, ადამიანის სხვა და სხვა დროს მოქმედების თვალყურის ქერისგან, და ამასვე ამტკიცებს დიდი რიცხვი ფაქტებისა.

კაცობრიობას რომ არ მიეღო ასეთი ცრუ ცნება ამ საგანზედ, უბრალოდ შოთხრობა ქეშმარიტებისა თვალსაჩინოდ ჰყოფდა მას ყოველ მოაზრე კაცისათვისა; ხალხი გაიგებდა, რომ იმათ წინად მცხოვრებლებს შეეძლოთ შეესისხლხორცებინათ იმათთვის როგორც საზარელი მკამლობა კაცისა, აგრეთვე უაღრესი სიკეთე და გონიერება. აქამდის რომ მიაღწევდა ის, იმასაც მალე მიხვდებოდა, რომ აქვს საშუალება აღზარდოს მოზარდი თაობა ან როგორც დედმამამ, ან როგორც სჯულმდებლებმა და მასწავლებლებმა ამა თუ იმ მიმართულების თანახმად, გა-

იგებდნენ, რომ იმათი ნებაა ბავშვის განებივრებაც, გაორგულებაც, გაბრიყვება-გაამაყებაც, თავდაუქერელობაც და შურის-მაძიებლობაც, ე. ი. — მათი გაუწრთველობა, უგუნურება და უბედურება, ან კიდევ — მათი გმირობა, სამართლიანობა, სულგრძელება, თავდაქერილობა, საქმის მოყვარეობა, კეთილი და კეთილ-მყოფელობა, ე. ე. მაჟი განათლება, გონიერება და ბედნიერება.

ადამიანის საბედნიეროდ, უვიცობის სამეფო ჩქარი ნაბიჯით მიდის გახრწნისაკენ; უკვე ახლოა დრო, როცა მისი საშინელებანი მოისპობიან და მეორეთ თავის ჩენა აღარ შეეძლებათ. აწმყო დროის შეცდომები შეგნებული აქვს არა მარტო მოაზრე და განათლებულ ხალხს, — მთელი საზოგადოება უფრო და უფრო ცნობილობს ამათ და მალე საზოგადოების ყველა გაუნათლებელი წევრიც მიხვდება ამას. შეიძლება მოიპოვებოდენ ისეთი პირნი, რომელნიც უცოდინრობისა და საკუთარი სარგებლობის შეუგნებლობის გამო მოინდომონ ამ ცოდნის წინსვლის შეფერხება. მაგრამ ყოველი ამათი ცდა ამაოდ დაიწყება; მისი წინსვლის შეჩერება არაფერს არ შეუძლიან:

თუ რიგზედ მოხმარებულ იქნებიან ეს პრინციპები, ისევე კეთილის მოტანა შეუძლიანთ პრაქტიკაზედ, როგორადაც ქეშმარიტნი არიან თეორიით. რისთვის უნდა ვაკლებდეთ კაცობრიობას ამ დიდ სარგებლობას? ნუ თუ დანაშაულად უნდა ჩაითვალოს ერთად-ერთი გონიერი ზომების პრაქტიკაზედ შეთვისება, რომელთ შემწეობითაც ჩვენ მახლობელთ მოაკლდებათ უბედურება და გაუბეგრდებათ ბედნიერება?

ჩვენ ასე იმიტომ მოვიქვეცით, რომ უკეთ აგვეხსნა ახალი ინსტიტუტის დანარჩენ ნაწილების სარგებლობა, რის აღწერაც ამის შემდეგ იქნება. ესლა ჩვენ გვინდა გამოვიაშკარაოთ, თუ რა მიზნით შენდებოდა სკოლა, სამკითხველო-დარბაზი და საყდარი.

(შემდეგი იქნება).

დანაშაულობა-დამნაშავენი

და

იმათ წინააღმდეგ საბრძოლველი ასალი საშუა-
ლებანი *).

ცახეები და გადაძვე შინობით განთავისუფლება.

(წერილი მესამე).

ოცა წინა წერილში სასჯელის გამოცვლის შესახებ ვლაპარაკობდით, ჩვენ მოვიხსენიეთ, რომ სისხლით სამართლის უფლება, განსაკუთრებით სისხლის სამართლით დასჯანი, დღეს კრიზისსა, ცვალებადობის ხანაშიათჟო. ძველი დროიდან მემკვიდრეობით დარჩენილნი სასჯელნი—როგორც მაგ. სიკვდილით ანუ სხეულით დასჯა, უვადო კატორღა, განათლებულ ქვეყნებში უკვე გამოვიდენ ან გამოდიან ხმარებიდამ, რადგან ისინი ეწინააღმდეგებიან საზოგადოების ზნეობრივ გრძნობას. ცუდი საქციელის და დანაშა-

ულობისათვის სასჯელის უმთავრესი სახე ჩვენს დროში არის ციხე მისი სხვა და სხვა ფორმებით. განსაკუთრებით დასავლეთ ევროპაში (გარდა საფრანგეთისა) ციხეში დამწყვდევა მეტათ განვითარდა და იქ ციხეებიც საუკეთესოთ არიან მოწყობილნი. საფრანგეთსა და რუსეთში სასტიკ დანაშაულობისათვის, პირველში—გზავნიან კუნძულ ახალ კალედონიაში (ავსტრალიაში), რუსეთში კი—ციმბირში. მაგრამ რუსეთსა და საფრანგეთშიაც დამნაშავეთა გაგზავნას სამწუხარო შედეგების მეტი არა მოჰყოლია: გაამრავლა დამნაშავეები გაგზავნილ ადგილებში და შეჰქმნა სამძიმო, აუტანელი დამოკიდებულება პატიოსან მკვიდრთა და გაგზავნილთ შორის. ციმბირში გაგზავნილები და კატორღიდან იქვე დასასახლებლად გამოსულნი, რომ ველარ შოულობდნენ სამუშაოს, რადგან მკვიდრი მტრულათ უყურებს მათ და თან იმათ მძიმე შრომის უნარიც აღარ აქვთ,—გარბიან და ყაჩაღობენ მთელ ციმბირში წყნარს. ოკეანედან დაწყებული ურალის მთებამდე. მრავალი სისხლით ღვრის საქმეები ხდება აქ გაქცეულთა-მიერ და იმეებზედაც. ციმბირის სასამართლოებში მრავალი საქმეები იწყება მკვლელობისა და ცარცვა-გლეჯის შესახებ, მარა მთავრობისაგან ყველა ისპობა „დამნაშავის აღმოუჩენლობის გამო“. 12 მაისის 1900 წ., ციმბირში გზავნა საცხოვრებლად და გაგზავნა ადმინისტრაციული წესით, ანუ საზოგადოებების განჩინებით მოისპო; მოისპო აგრეთვე დასასახლებლად გაგზავნაც; სრულიად დაცულია მხოლოდ კატორღაში გზავნა.

ამნაირათ რუსეთშიაც, დასავლეთ ევროპის მიბაძვით, უმთავრეს სახედ დასჯისა შეიქმნა ციხეში დამწყვდევა.

დღევანდელი სატუსაღოები ევროპის დაწინაურებულ ქვეყნებში მაინც, რა თქმა უნდა, არ ჰგავს წინანდებურ ბნელ, ვიწრო, ამყრალებულ „გაღიებს“, რომელშიაც იხუთებოდნენ უბედურნი დასჯილნი ყოველნაირ ნაკლუ-

ლევანებასა და გასაქირში. ციხეები ინგლისსა, ბელგიასა, გერმანიასა და ზოგჯერ საფრანგეთშიაც — „გალია“ ანუ „ორმო“ როდია. იგი ჩვეულებრივად ფართო, სინათლიანი, კარგათ მოწყობილი შენობაა. დღეს შამოლებულია **სამარტოხელოთ** (ОДИНОЧНОЕ) დასამწყვდევი ციხეები (ინგლისსა, ბელგიასა და გერმანიაში), რომელნიც ითვლებიან საუკეთესოთ დამნაშავეთა განსაცალკევებლად და მათ გასასწორებლად და ხელახლა აღზრდისათვის. ასეთი ციხეები ჯვარედინათ ანუ, თუ დიდია, ბორბლის მსგავსად არიან აშენებულნი და წარმოადგენენ შენობის რამდენიმე ტანს. თითო ტანი შეიცავს რამდენიმე სამარტოხელო კამერას (პატარა ოთახს), რომელნიც ჩამწყრიებულნი არიან საერთო კორიდორში (აივანში). ეს აივნები გაშლილი და შეერთებულნი არიან კიბეებით თავიდან ბოლომდე ყველა სართულგზით. კამერების კარები რკინის მუსრულსისა ანუ სქელი მინისაგან არის გაკეთებულნი, ისე რომ მეთვალყურეს ერთბაშათ შეუძლია დაინახოს რას აკეთებს ტუსალი კამერაში. ამას ეძახიან „**ზანაპტაკურ**“ სატუსადგებს. წესიერება და სიწმიდე შიგ სამაგალითოა, თბება ორთქლით, განათება უმეტესათ გაზის ანუ ელექტრონულია. ერთი სიტყვით, რუსეთის ციხეებთან შედარებით, ისინი სასახლეებია.

გარდა იმისა, რომ ევროპის ციხეებში ზრუნავენ ტუსალების ნივთიერ კეთილდღეობასა და მათ ჯანმრთელობაზე, არა ნაკლებ იქ ყურადღებას აქცევენ იქონიონ ტუსალებზე ზნეობრივ-გამასწორებელი გავლენა. ამ მიზნის მისაღწევათ თვითეულ ციხეში არის გამართული ცალკე სახელოსნოები ტუსალების სამუშევრათ, ცალკე ბიბლიოთეკები და ცალკე გაკვეთილები. ვინც წერა-კითხვა არ იცის, იმან უთუოთ უნდა ისწავლონ, ვინც არაფერი ხელობდა იცის, მას ნიჭის და შესაფერადი ასწავლიან რაიმე ხელობას. ზნეობრივად ზედგავლენისათვის ყოველ კვი-

რაობით ანუ უფრო ხშირათ იმართება შესაფერი ქადაგებები და მუსაიფი სასულიერო პირის ანუ სპეციალურათ დამნაშავეების გასწორებაზე მზრუნველ საზოგადოების წევრების მიერ.

ასეთია ნათელი მხარეები ციხეების მოწყობილობისა დასავლეთ ევროპის უმრავლეს სახელმწიფოებში; საცა იმათ ვადარებით რუსეთის ციხეების წეს-წყობილებას, ანუ უკეთ ვთქვათ, უწესრიგობას. რუსეთის ციხეები მოუწყობელია *), ვიწრო, მუდამ სავსეა ტუსალებით, ჰაერი აქ სულის დამხუთავია, ტუსალების ფიზიკურ და ზნეობრივ კეთილდღეობაზე მზრუნველობა თითქმის არავითარი არ არის. ყველა ტუსალები ერთად არიან: რეკრიდივისტებში, პირველათ დასჯილნი, მოზრდილნი და მცირეწლოვანნი. ზომიერათ მოწყობილი სამუშევრები თითქმის არ არის, ბიბლიოთეკები, ტუსალების წერა-კითხვის და ხელობის სწავლებას ძალიან იშვიათათ შეხვდებით.

მაინც კიდევ ევროპის სამაგალითო ციხეებიც უნაკლოლონი არ არიან. ერთი, რომ ყველგან ისინი ისე მოწყობილნი არ არიან, რიგორც ინგლისსა და ბელგიასში; ავსტრიისა და იტალიის ციხეები ცოტათი სჯობია რუსეთისას. მეორეთ, თვით საუკეთესო ციხეებში ტუსალების მდგომარეობა მარტოთ დამწყვდევის სისტემის სიმკაცრესთან სახარბიელო არაა: აღამიანი მუდამ მარტოთ-მარტო უნდა იყოს, კიტყვას ვერავისთან დასძრავს, მეზობლებთან ლაპარაკი, დამწყვდევის შემდეგ აღკრძალულისა და რომ გინდოდეს შეუძლებელიცაა. სახელონოში სა-

*) ცარდა თრითდესი: პეტერბურგსა და მოსკოვში: რუსეთის ციხეების, აქ მეფე ტუსალების და მათი აუტანელი მდგომარეობის გასაცნობათ ვურჩევთ მკითხველს წაიკითხოს წიგნი **А. Фаресова—Въ одиночномъ заключеніи** 1900 г.

ერთო მუშაობის (თუ კი ასეთი არის) დროსაც კი ამხანაგს ვერას ეტყვი გარეშე სამუშევრის შესახებ საქმისა. ზოგიერთ ციხეებში ასეთი საერთო სამუშევრებიც არაა. მთელი ღარი, სამი, ათი წლის განმავლობაში დატუსაღებულნი ციხის ამხანაგებს ვერ ნახულობენ და შეუძლია დაელაპარაკოს მხოლოდ ციხის უფროსებს, ღვედელს, მოსამსახურეებს და ისიც, ორიოდ სიტყვით. ასეთი ციხეების ეკლესიებშიაც კი (მაგ. ბერლინის მოაბიტის ციხეში) ტუსაღები ერთმანეთს ვერ ხედვენ: მთელი სამლოცველო ნაწილი ეკლესიისა დაყოფილია პატარა პატარა ყოველის მხრივ დახურულ გალიებად; თეატრის ლოჟებივით; თვითეულ ამგვარ გალიაში დასმენ ტუსაღს, რომელსაც შეუძლია დაინახოს მხოლოდ საკურთხეველი და მღვდელი. სიჩუმე და წესიერება ასეთ სატუსაღოებში სამაგალითოა, სამაგიეროთ მოწყენილობა და ერთგვარობა აუტანელი. ამგვარ სატუსაღოებში რამდენიმე წელიწადს ნაჯდომი ადამიანი გარდაეჩეუვა კაცთა საზოგადოებას, ხასიათი და გონებრივი ნიჭიერება უსუსტდება, იგი ხდება ავტომატი, ეჩეუვა ერთფეროვან, უბრალო ცხოვრებას; ქრება მასში ხასიათი და ენერჯია, რომლებიც მიძინებულან, ან გამქრალან დიდხნის მოწყენილ მარტოყოფობაში. ამისთანა კაცს ცხოვრება აღელვებს და აშინებს; ბელგიელებს ამგვარ მარტოხელათ მჯდომ კაცებზე ანდაზაც შეუქმნიათ: მხს ციხის პარალიჩი (დამბლა) დამართნია. ამისთანა კაცები ყოველ გაჭირვების დროს ფიქრობენ: „არ სჯობია ისევ უკან მივუბრუნდე ციხეს? აქ მყუდროება მაინც არის?“ —ო. ამგვარ სურვილის დროს საიდანაც არ იყოს შემთხვევაც გაჩნდება.

მეორეს მხრით მარტოხელათ დამწყვდევა გრძელდება დიდი ხნით; მოკლე ვადიანებისათვის ამ ზომას არ ხმარობენ და ან თუ ხმარობენ არც ისე მკაცრად; მოკლე ვადიანები (ერთი ან ნახევარის წლით) მომეტებული ნა-

წილია. იმათზე მარტოხელ დამწყვედევასაც (ვთქვათ, სამი თვით) არ აქვს ისე ცუდი გავლენა. საზოგადოთ ციხეში ცხოვრება მკვიდრის ღარიბი კლასისათვის თავისუფალ ცხოვრებაზე უცუდესი არ არის. მეორენაირი საცდური: ციხეში ცხოვრება არც მაგრე ცუდია, უბედურება მხოლოდ ისაა, რომ იგი სახელს უტეხს ადამიანს: თუ ერთხელ ციხეში იჯექი, — შემდეგ ყველა უნდობლად გიყურებს, სამუშევრის შოვნა ძნელია. აქედან ბევრს ძალა-უნებურათ ებადება მოთხოვნის თვისი საქციელი (ქურდობა) განიმეოროს და დაუბრუნდეს სახელმწიფო პურს ციხეში, მხოლოთ ცოტა ხნით. მთელ დასავლეთ ევროპაში ემჩნევა ზრდა წვრილმან დანაშაულობათა: წვრილმანი ქურდობა, ჩხუბი, შფოთი და მისთ. ამავ დროს იზრდება რეციდივისტთა (განმეორებით დანაშაულებათა) რიცხვიც.

ამგვარმა ცუდმა შედეგებმა, ციხეების საქმის ასე მტკიცედ მოფიქრებულმა და ერთგვარათ სამაგალითო მოწყობამ, — ბოლოს, აიძულა საზოგადოება და მთავრობა ამერიკასა და დასავლეთ ევროპაში მიეღოთ ზოგიერთ შემთხვევებში განსაკუთრებული ზომები, რომელთაც შეეძლოთ ერთის მხრით გაეწიათ ციხეში დამწყვედვის მაგივრობა ანუ მოესპოთ იმის ცუდი მხარეები. ამგვარ ზომებს ეკუთვნის ზარბათ გადაძვე განთავსება. არსებითად რომ ვსთქვათ ეს კერძო ზომია, რომელიც ციხის მაგივრობას ვერ შეასრულებს, მარა მისი მიზანია ციხეში ვადამის გადა შეამოკლას. ვადამდე ან თავისუფლებენ ისეთ ტუსადებს, რომელნიც ციხეში კარგს ყოფიან ქცევას იჩენენ, გულმოდგინეთ მუშაობენ, ციხის წესრიგს არ არღვევენ და სხ. მისთ. ეს ზომები შემოიღეს თავდაპირველათ ჩრდილო ამერიკაში და ინგლისში, იქიდან კი ევროპაში გადმოვიდა, სადაც ყველგან ხმარობენ, გარდა რუსეთისა.

ვადამდე განთავისუფლების ხასიათი და მნიშვნელობა ყველაზე უფრო ნამდვილი ცხოვრების მაგალითზე შეგვიძლია დავინახოთ. ყველაზე უკეთ ვადამდე განთავისუფლების საქმე ამერიკასა და ინგლისშია დაყენებული. ჩრდილო-ამერიკის შტატებში (მაგ. ინგლისში) ტუსაღები კლასებად იყოფიან. ეს კლასები ყველა ტუსაღებშია, მისი ყოფა-ქცევის და შრომის მუყაითობის მიხედვით, უნდა გაიარონ. სამართლის შემდეგ ახალი მოსულები პირველ კლასში შედიან, ციხეში არსებული წეს-რიგი ყოველივე თვისი სიმკაცრით სრულდება. რამდენიმე ხნის (ჩ, მ ან მეტი თვის) შემდეგ ის ტუსაღები, რომელნიც უფრო „კეთილშობილურნი“ აღმოჩნდებიან, გადაჰყავთ შემდეგ კლასში, სადაც იმათ ერთნაირი შეღავათი ეძლევათ: საჭმელს უუმჯობესებენ, ნებას აძლევენ ხშირათ ინახულონ მშობლებმა და სხ. მისთ. კიდევ რამდენიმე ხნის შემდეგ გადაჰყავთ შემდეგ კლასში და ასე ამ რიგათ. ვინც უმაღლეს კლასში გადავა და რამდენიმე თვის დაჰყოფს, იმას ვადამდე ანთავისუფლებენ ციხიდან. ციხის მმართველობა დაუნიშნავს თუ არა განთავისუფლებას ამისთანა კანდიდატს, ცდილობს განსაკუთრებული აგენტების ანუ სამოწყალო საზოგადოებების წევრების შემწეობით მოუპოვოს მას ადგილი, სამუშევარი უშოვნინ თუ არა საბუშევარს, ხანდისხან ორი ან სამი წლით ადრე სასამართლოს-მიერ მისჯილ ვადისა, ანთავისუფლებენ ტუსაღს. მაგ., თუ ტუსაღს სამი წელი ჰქონდა მისჯილი, იმის განთავისუფლება შეუძლიათ პირობით ორი წლის და ზოგჯერ უფრო ადრეს; უმეტეს ნაწილათ კი სატუსაღოში ამყოფებენ ტუსაღს სასამართლოს-მიერ გადაწყვეტილ სასჯელის ორ მესამედს. პირობით განთავისუფლებულს აძლევენ განსაკუთრებულ საცხოვრებელ ბილეთს, სადაც მოყვანილია ყველაფის პირობები, რომლებიც მან უნდა შეასრულოს სხვათა შორის პირობით

განთავისუფლებულმა დროდადრო ცნობებში უნდა გაუგზავნოს ციხის მმართველობას თვისის შემოსავალ-გასავლის, სამუშევრის, გასართობების შესახებ. საცხოვრებელ ადგილზედ მისვლისათანავე იგი უნდა გამოეცხადოს ციხის (სამოწყალო) საზოგადოების წევრს, თუ იგი იმ ადგილში არსებობს, თუ არა — პოლიციის მოხელეს; შემდეგ იგი დაუყოვნებლივ შეუდგება ციხის მთავრობის მიერ ნაშოვნ სამუშევარზე მუშაობას. ამნაირათ, პირობით განთავისუფლებულებზე არსებობს თვით ციხის გამგეთა მეთვალყურეობა, სამოწყალო საზოგადოების წევრების, ანუ პოლიციისა. თუ პირობით განთავისუფლებული უმიზეზოთ დაკარგავს ადგილს და სხვას, არ მოიძებნის, იწყებს ლოთობას, შფოთს და სხ. მისთ., — მაშინ ციხის მთავრობა აბრუნებს მას ისევ ციხეში, სადაც მან უნდა შეასრულოს მანად დასებული ვადა.

ამნაირათ ვადამდე განთავისუფლება პირობითია, ე. ი. დასჯილზე მოწყალებას კი არ იღებენ და საითაც გიჟნდა, იქით წადიო არ ეუბნებიან, — არამედ, სახელდობით განთავისუფლებენ იმ პირობით, რომ დასჯილი ცუდს არას მოიძიებდეს მისთვის სასჯელად დადებულ ვადის შესრულებამდე. ცხადია, რომ თუ განთავისუფლებული არაა თუ იღროთებს, ან ცუდათ ვისმე მოექცევა, არამედ ხელახალ დანაშაულობას ჩაიდენს, ამისათვის მას უკვე ხელახლად მისცემენ სამართალში და მიუსაჯვენ გარეშე პირველისა ხელახალ სასჯელს და ხელახლა ჩასმენ სატუსაღოში. მაგრამ სახეში უნდა ვიქონიოთ, რომ ამგვარი შემთხვევები ცოტაა. ციხის ცხოვრების კარგად მცოდნეების ბრძოლით, ვადამდე განთავისუფლებულები, უფრო მომეტებულათ პირიანათ ასრულებენ შეპირებას, თავისუფალ მეთვალყურეობის განმავლობაში კარგათ იქცევიან და სატუსაღოს აღარ უბრუნდებიან. ამავე დროს პირობით განთავისუფლება არის უდიადესი საშუალება დას.

ჯილში წესიერების და ზნეობის დასაცველად, ყოველი ადამიანისათვის, და მით უფრო ამერიკის და დასავლეთ ევროპის თავისუფალ ხალხებისათვის, თავისუფალ ცხოვრება—უმაღლესი სიკეთე და უმაღლესი ჯილდოა. იმედი, რომ დასჯილს ვადამდე შეუძლია ციხიდან პირობით განთავისუფლება—უზომოთ აუმჯობესებს და ამხნეებს დასჯილს, რომელიც გრძნობს, რომ პირადათ მისგან არის დამოკიდებული დანიშნულ ვადამდე დაუბრუნდეს თავისუფალ ცხოვრებას.

მაგრამ ვადამდე განთავისუფლების შემოღებისათვის საჭიროა ზოგიერთი პირობები საზოგადოების და სახელმწიფოს მხრითაც. პირველათ საჭიროა, წესიერათ და საუმჯობესოთ გამართული ციხეები, საჭიროა განათლებული და ზნეობით სპეტაკი ციხის მთავრობა, საჭიროა მეორეთ, დაარსება განსაკუთრებული დასჯილ ტუსაღების მფარველი საზოგადოებანი, ვერედ წოდებული **მატრონატება**.

ავიღოთ თუნდაც ციხის მოწყობა-გამართვა. პირობით ანთავისუფლებენ უმეტესათ დიდხნით დატუსაღებულებს (ორი, სამი და მეტის წლით); იმხს გასაგებათ თუ, რამდენათ გამოიცივალა ტუსაღის ხასიათი ციხეში, მაზედ უნდა იყოს მიპყრობილი გულსმოდგინე და კეთილსინდისიერი მეთვალყურეობა. ამგვარი დაკვირვება, რა თქმა უნდა, უფრო მოხერხებული და ადვილია, სამარტოხელოში ჯდომით ანუ ტუსაღების ჯგუფებად დაყოფით და არა როცა ისინი ერთათ ცხოვრობენ და ერთი-მეორეზე გავლენა იმდენათ ძლიერი აქვთ, რომ ციხის უფროსები იმათ განსაკუთრებით ველარც კი ადევნებენ თვალ-ყურს და იმავე დროს გარეგან წესიერების დაცვასაც მოახერხებენ. მეორეს მხრით საჭიროა, რომ თვით ციხის მთავრობას შეეძლოს სწორი მსჯელობა იქონიოს თიოეულ ტუსაღის პიროვნებაზე, რომ შეიძლებო-

დეს სრულიად დაენდოს კაცი მათ შეხედულებას, აზრს დასჯილის გასწორების შესახებ და არ უნდა ვფიქრობდეთ, რომ ამ მთავრობის აზრი დაფუძნებულია ზოგიერთ, ჩვეულებრივად, უფრო გარყვნილ ტუსალების ხვეწნამუდარასა და იმათ გულის მოგებაზე.

შე დევ ამისა, ციხიდან გამოსვლის შემდეგ, როგორც პირობით, ისე უპირობოთ განთავისუფლებულს; მიუცილებლად სამუშევარი უნდა უშოვნონ, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი იძულებული იქნება ციხეს მიუბრუნდეს. თვით განთავისუფლებულისათვის თითქმის შეუძლებელია ადგილის შოვნა. მას უნდა დაეხმაროს მზრუნველი საზოგადოება—პატრონატები. ამერიკაში, როგორც ჩვენ უკვე დავინახეთ, თითონ ციხის მთავრობა უძებნის პირობით განთავისუფლებულებს სამუშევარს. ინგლისში მრავალი საზოგადოებები არსებობენ ციხიდან განთავისუფლებულთა მფარველნი; იქ ციხიდან განთავისუფლებული ტუსალი, თუ კი მას გულით სურს მუშაობა და მიმართავს თხოვნით ამგვარ საზოგადოებას, მას ყოველთვის უშოვნიან შესაფერ სამუშევარს და, დროებით ფულით დახმარებასაც კი აღმოუჩენენ. ამის გამოა, რომ ინგლისში დანაშაულობა კლებულობს, თუმცა ინგლისელი არავის არ მიაჩნია (და თითონაც არ მოაქვთ თავი ამით) განსაკუთრებით ზნეობა-მაღალ და გულ-ღმობიერ ხალხად. წეს-წყობილებანი კი მათ, როგორც ციხის, ისე სხვა, სამაგალითონი აქვთ; დამნაშავეთა რიცხვი იქ მიტომ კლებულობს, რომ ვისაც კი სურს შრომით, პატიოსნურადად იცხოვროს, — ყველგან დაეხმარებიან, ხელს შეუწყობენ და წააქეზებენ, თუნდაც იგი წინეთ დასჯილიც ყოფილიყოს რაიმე დანაშაულობისათვის.

პირობითი სასჯელი (განაჩენის გასაბათილებლად გადადება).

წერილი მეოთხე.

პირობით განთავისუფლებას არის ახალი ზომა უმეტეს ნაწილათ ზანგრძლივ ტუსადების შესახებ. მაგრამ ასეთი ტუსადებო არც ისე ბევრია. ყველა ქვეყნებში უმრავლესი ნაწილი ტუსადებისა ისჯება ხან-მოკლე სასჯელით, ორი ან სამი თვით. იმათთვის ვაღამდე განთავისუფლებას არსებით: მნიშვნელობა არ აქვს, სათვალავში მისაღები კი, სწორეთ, წვრილმანი დანაშაულობებია. რა ეშველება ამგვარ შემთხვევაში საქმეს? რა უნდა ვუყოთ, განსაკუთრებით, ეგრედწოდებულ შემთხვევით დამნაშავეთ, რომელთაც პირველათ ჩაუდენიათ დანაშაულობა და ისიც განსაკუთრებით ცუდ გარემოებათა ზედგავლენით, — ან გაჭივრებით, ან სხვების წაქეზებით და სხ. მისთ.? ყველა ამგვარ შემთხვევებში მათი გამართლება შეუძლებელია, ამით კანონისადმი პატივისცემა ირღვევა; ციხეში ჩაჯენა, ეს მავნებელია წესიერ აღამიანისათვის, მისი შემარცხვენელია დალია, რომლისაგანაც იგი ვეღარ განთავისუფლდება. აი ამგვარ შემთხვევებში მხსნელი არის პირობით სასჯელის გადაწყვეტა, ანუ ჯანდაწყვეტილების შესრულების გადადება მისი გაბათილების უფლებით.

პირობით სასჯელის გადაწყვეტის სამშობლო ჩრდილო ამერიკა, სახელდობრ, მარსაჩუტის შტატია, სადაც ეს ზომა 25 წელიწადია ხმარებაშია. ევროპაში პირობით მისჯა ყველაზე წინ ინგლისში შემოიღეს (1887 წ.), შემდეგ ბელგიაში (1888 წ.), საფრანგეთში (1891 წ.) და ზოგიერთ წვრილმან სახელმწიფოებში, გერმანიას და ავ-

სტრიას, რუსეთზე რომ აღარა ვთქვათ, ჯერაც არ შე-
მოუღიათ ეს დაწესებულება, თუმცა იმის სარგებლობა,
სადაც შემოღებულია, ცხადზე უცხადესია.

პირობით მისჯას ყველა ქვეყნებში ერთნაირათ რო-
ლი ხმარობენ. ცნობილია მისი სამი სახე. პირველი ტი-
პია ამერიკული (ანუ მასსაჩუსეტის) სისტემა, რომელიც
იმაში მდგომარეობს, რომ პირობით მისჯილს რამდენიმე
ხნის განმავლობაში განსაკუთრებულათს ცდიან. ვინც პი-
რველათ ჩაიდინა დანაშაულობა და წინეთ არაფერშითყო
შემჩნეული, სასამართლო არდგენს გამამტყუნებელ განა-
ჩენს, მაგრამ სისრულეში არ მოჰყავს იგი, არამედ უქვე-
მდებარებს დასჯილს ცალკე პირის, სისხლის სამართლის
ინსპექტორის მეთვალყურეობას (ხანდისხან ციხის სა-
ქველმოქმედო საზოგადოების წევრს). პირობით მისჯილი
აღნიშნულ ვადაში ვალდებულია წარუდგინოს ხოლომე ამ
ინსპექტორს ცნობები თვისი საქმიანობის, ყოფა-ცხოვ-
რების შესახებ და უნდა შეუფარდოს თვისი მოთხოვნი-
ლებანი ინსპექტორის ჩვენებას. ინსპექტორი დადის იპი-
რობით მისჯილთა ბინებზე, საიდანაც მათ შორს წასვლა
არ შეუძლიანთ იმის დაუკითხავად. თუ პირობით მისჯი-
ლი აღნიშნულ ხნის (2—5 წლამდე) განმავლობაში არა-
ფერში იქმნა შენიშნული, — სასამართლოს განაჩენი ბა-
თილდება, ისპობა და დასჯილი თავისუფლდება, თით-
ქოს სრულიათ არ ყოფილიყოს სამართალში მიცემული.
მაგრამ „გამოცდის“ ხანაში იგი კარგათ უნდა იქცეო-
დეს, თორემ ახალი დანაშაული კი არა, უბრალო ცუდი
ყოფა-ქცევის გამო (ლოთობა და სხ. მისთ.) — ხელახლა
ციხეში ამოაყოფინებს მას თავს, სადაც მან უნდა შეა-
სრულოს რაც სასჯელი ჰქონდა მისჯილი. ამნაირათ ამე-
რიკაში პირობით მისჯას და პირობით განთავისუფლებას
შორის ის არის საერთო, რომ ართავე შემთხვევაში და-
სჯილი სავბლდებულო (მასთან ნებაყოფლობით, მეთვალ-

ყურეობის ქვეშ არის. ამ სისტემას ორთავე შემთხვევაში საუკეთესო ნაყოფი მოაქვს.

მეორენაირი ტიპია—ინგლისის, სისტემა; ამ სისტემით პირობით მისჯილმა უნდა წარადგინოს პირადად ან სხვისი მხრით, რომ აღნიშნულ ვადაში (რასაც სასამართლო გარდასწყვეტს) იგი ცუდს არას ჩაიდენს. თუ რამე დანაშაულობა ჩაიდინა, პირობით მისჯილს გარდა იმისა, რომ ციხეში ჩაჯდენ, სათავდებო ფულსაც გადაახდევინებენ.

მესამენაირი სახე პირობით მისჯილობისა არის—ფრანგული, რომელშიაც არ არსებობს პირობით-მისჯილზე არც თავდებობა და არც ცალკე მეთვალყურეობა. სასამართლო მიუსჯის ვისმეს, ვთქოთ, ორ წელიწადს, მაგრამ ეს მისჯა პირობითია. თუ აღნიშნულ ვადაში (ხუთ წელიწადს) მისჯილი არ ჩაიდენს არავითარ ახალ დანაშაულობას (ცუდ საქციელზე აქ სიტყვაც არაა), იმას სრულად ანთავისუფლებენ გარდასწყვეტილ სასჯელისაგან. თუ კი რაიმე ახალი დანაშაული ჩაიდინა ამ წლის ვადაში, მაშინ უნდა ჩაჯდეს ციხეში იმ ორ წელს, რაც მას პირველისათვის ჰქონდა მისჯილი და ის დროც, რასაც მეორე დანაშაულობისათვის მიუსჯიან. ამგვარი პირობით მისჯა უთავდებოთ და უმეთვალყურეოთ მიღებულია მსაერთოთ ევროპაში, გარდა ინგლისისა.

ყველა ამ სამმა სახემ პირობით მისჯისამ—თავდებობათ, მეთვალყურეობათ და უმართოთ—უეჭველი სარგებლობა მოიტანა. პირობით-მისჯილთა უმრავლესია, ნაწილი მართლაც სასამართლოს ნდობის ღირსნი აღმოჩნდნენ და გამოკუმეგეს თუ არა თავისუფლათ, ისინი აღნიშნულ ვადის განმავლობაში არავითარ ცუდ საქციელს არ ჩიდენდნენ. ჩრდილო ამერიკაში 100 პირობით მისჯილებში 90 მეტი მშვიდობიანათ ასრულებს თვის „გამოცდის“ ვადას, მიუხედავათ ინსპექტორების დაუძინარის მეთვალყურეობი-

სა და ამნაირათ იცილებენ თაჲიდან ხელმეორეთ დატუსაღებას და სასჯელს. ასევეა ინგლისში და ავსტრალიაშიც. ბელგიაში მხოლოდ 100-ში ოთხმა ჩაიღინა ხელმეორეთ დანაშაულობა წინანდელი გარდაწყვეტილების გაბათილებამდე, 96 კი პირიანათ შეასრულა გადადების ხანა. საფრანგეთშიდაც აგრეთვე ოთხი წლის განმავლობაში დასჯილნი იყვნენ პირობით. 95,000 და იმათგან ხელმეორე სასჯელი მხოლოდ 4000 ხვდა. ეს იმ დროს. როცა იმავე საფრანგეთში საერთოდ ას დასჯილში (პირობით-მისჯილნი რომ არ ჩავთვალოთ), 50-დე ხელახალ სასჯელს ეძლევა დანაშაულობის განმეორებისათვის (რეციდივისტები). ბელგიაშიაც აგრევე რეციდივისტთა რიცხვი 50%-ზე მეტია უპირობოდ დასჯილთა შორის.

ეს ციფრები ცხადათ გვაჩვენებენ, რომ პირობით-მისჯა ბევრ შემთხვევითი დამნაშავეებს იფარავს საუკუნოთ დაცემულობისაგან და იხსნის მათ ციხის დამღუპველ გავლენისაგან. პირობით-მისჯილს უფრო ადვილად შეუძლია ადგილის, სამუშევრის შოვნა, ვინემ ციხეში ნაჯდომ, სამარცხვინო დალით გამოშვებულს. ამნაირათ შემთხვევით გზა-დაბნეულ კაცს ადვილათ შეუძლია გასწორდეს და დაუბრუნდეს პატიოსნურ ცხოვრებას, რომლისაკენაც იზიდავს მას ციხის ჯერ კიდე არა ნაგემი წესწყობილების შიში. პირობით-განთავისუფლება უბრალო მოწყალება როდია დამნაშავეს, ან უშედეგოთ საქმის მიტოვება (რაც ხდება განსაკუთრებულ შემთხვევებში, მანიფესტების დროს): დამნაშავე არ გაუმართლებიათ, მარა არც დაუხჯიათ; მხოლოდ იგი გადუდგეს იღნიშნულ ვადამდე. თუ ამ ვადაში დამნაშავე გასწორდება, კარგყოფა-ქცევას დაიჭერს, სასჯელი სრულიათ ბათილდება ცხადია, რომ ვისაც ცოტათ თუ ბევრათ აქვს პატიოსნური ცხოვრების უნარი, იმისთვის ძნელი არ არის ამ

გამოცდის ატანა და მით აიცილიოს სასამართლოს-მიერ გადაწყვეტილი სასჯელი.

პირობით მისჯის მაგვარ ჩანასახს ვხედავთ რუსეთ-შიაც — ფოლოოსტისა სასამართლოებში. ასე, მაგალითად, ტომბოვის გუბერნიაში ფოლოოსტისა სასამართლოები, იღებენ მხედველობაში დამნაშავეის წინანდელ უმწიკვლო ცხოვრებას, მის შენანებას და სხ. მისთა და პირველი დანაშაულისათვის არ სჯიან („первая вина не считается“); მისცემენ მხოლოდ «შენიშენას» ანუ «გაფრთხილებას», ხანდისხან საჯარიმო წიგნში ჩასწერენ, ანუ ხელწერილს ჩამოართმევენ, რომ საწინაოთ უკანონო საქციელს არ ჩაიდენს (მაგ. არ გალახავს ცოლს და სხ.). თუ დამნაშავემ მიუხედავად შენიშენის, გაფრთხილების და ხელწერილისა ხელახლა ჩაიდინა ესა თუ ის დანაშაულობა, სამამასახლისო სამსაჯულო მას უფრო მკაცრს სასჯელს უნიშნავს, ვინემ პირველათ ძველათაც მეფე ალექსი მიხეილის ძის დროს (1649 წ.) იყო განსაკუთრებული თავდებობა სასამართლოს წინაშე კარგი ყოფაცხოვრების შემთხვევით დასჯილ კაცის შესახებ. ეს თავდებობა, რომელიც ანთავისუფლებს სასჯელისაგან საწინაოთ ახალი დანაშაულობის ჩადენამდე ერთნაირათ მოგვაგონებს ინგლისის დღევანდელ პირობით-მისჯას და დამნაშავეის განთავისუფლებას მშობლების ანუ მეგობრების თავდებობით.

ამგვართ, რუსეთში პირობით-მისჯა არ იქნებოდა რაიმე ახალი ხილი, და ამ ახალი ზომის შამოღება განსაკუთრებით სასურველი არის რუსეთში, სადაც ციხეების მოწყობილობა-წესრიგი ასე საქებარი არ არის იმათ უსათუოთ, გაპათახსირებელი გავლენა აქვთ ციხეში მჯდომთა ზნეობაზე; დამნაშავეთა გასწორებაზე და მათ ხელახალ აღზრდაზე დღევანდელ ციხეებში არსებულ წესწყობილების დროს, ლაპარაკიც მეტი ამისათვის განსა-

კუთრებით მაინც ებღერა მივმალეთ ამ უწესრიგო და ზნე-
ობა-გათახსირებულ ციხეებში ჯერ კიდევ ზნეობა გაურ-
ყვნილი ადამიანები, რომელთა ზნე-ხასიათი ჯერ კიდევ
ისე მდგარი და მტკიცე არ არის ყოველგვარ საცდურის
საწინააღმდეგოთ. აქაურ ციხეებში ყოველგვარ დამნაშა-
ვეთა ერთმანეთში არევიან, ამისთანა კაცები, უეტველათ,
იღუპებიან, ირყვნებიან და თუ უბრუნდებიან თავისუ-
ფად ცხოვრებას, მხოლოდ მტკიან, რომ ხელახალი დანა-
შაულობა ჩაიდინონ. პირობით განთავისუფლების დროს
კი, რა თქმა უნდა, საზოგადოების დასმარებით, რომ
იმათ პატიოსნური ცხოვრება ატარონ, მსგავს შემთხვე-
ვით დამნაშავეებს ადვილათ შეეძლოთ საზოგადოების
სასარგებლო წევრებად გამხდარიყვნენ.

რუსულ ლიტერატურაში სისხლით სამართლის უფ-
ლებაზე ბევრი საფუძვლიანი და დამარწმუნებელი წერი-
ლები დაისტამბა, რუსეთში პირობითი სასჯელის შემო-
ღების სასარგებლოდ. ეგვევ აზრი გამოსთქვა რუსეთის
კრიმინალისტების (სისხლით სამართლის უფლების მო-
დენი) თავყრილობამ 1899 წელს იანვარში, გაცხარებული
და ხანგრძლივი დღის შემდეგ იმ დამაბრკოლებელ საკი-
თხების შესახებ, რომელნიც ვითომდა ხელს უშლიან რუ-
სეთში პირობით მისჯის საქმის შემოღებას. კრებამ ხმის
უმეტესობით—16 წინააღმდეგ მ-საჯ. აღიარა, რომ ეს
დაბრკოლებანი ადვილათ მოსაშორებელია თავიდან, თუ
კი სურვილი იქნება. და ამიტომ მართლმადიდებელთა, ადამი-
ანობის და სახელმწიფო სარგებლობის ინტერესებისა-
თვის სასურველია დაუყოვნებლივ შეძლების რუსეთის
სასამართლოებში პირობით სასჯელის გადაწყვეტისა.
პირველათ შეიძლებოდა, კრების აზრით, ცოტათი შე-
კვეციდ მისი ხმარება, სახელდობ ალენიშნოთ, რა პირო-
ბებში შეიძლება პირობით განსჯა დამნაშავისა. ამგვარი
პირობები იქნება დამნაშავის წინანდელი უმწიკლო

ცხოვრება, უბედურ გარემოებათა შემთხვევით თავის მო-
ყრა, თუ დამნაშავემ დაბალ, უპატროსნო განზრახულებ-
ებით არ ჩაიდინა დანაშაული და სხ. მისთ. შეიძლებაოღა
აგრეთვე ზოგიერთი დანაშაულობები არ დაგვექვემდებარ-
ებია პირობითი განსჯახე.

ვნახოთ, შეიძლება, ვიცოცხლოთ იმ ახლო მომავ-
ლამდე, როცა რუსეთშიდაც, სხვარეფორმებთან ერთათ,
პირობითი განსჯასა და განთავისუფლებასაც შამოილებენ
დამნაშავეთათვის!..

ის. კვიციანი.

ცხადი... დამნაშავენი...

თუბნის გვერდებზე მხედრობის... ცხოვრება და
მხედრობის... დამნაშავენი...
მხედრობის... დამნაშავენი...
მხედრობის... დამნაშავენი...
მხედრობის... დამნაშავენი...
მხედრობის... დამნაშავენი...
მხედრობის... დამნაშავენი...
მხედრობის... დამნაშავენი...
მხედრობის... დამნაშავენი...
მხედრობის... დამნაშავენი...
მხედრობის... დამნაშავენი...

დასრულდა... დამნაშავენი...

დღის განმავლობაში...
სახალხო სახლი...
მისი საზოგადოებრივი და აღმზრდელი მნიშვნელობა *).

სახალხო სახლი

მისი საზოგადოებრივი და აღმზრდელი მნიშვნელობა *).

აი ამიტომაც ამ ბოროტების წინააღმდეგ ბრძოლა გონიერ გასართობების და სასიმრთელო თავშესაქცევების მოწყობა მოითხოვს არა მარტო ძალას და საშუალებებს, არამედ მიზანთან მიმღწევ და სისტემატიურათ შედგენილს მოქმედების პროგრამას. საკმარისი როდია მოვაწყოთ სახალხო სახლი, საჭიროა მოხერხებულათ მივმართოთ და ვუხელმძღვანელოთ ამ დაწესებულებების მოქმედებას. იმათ არ უნდა ვუყურებდეთ როგორც უბრალო თავშესაქცევს, ანუ სამხიარულოს, როგორც უბრალო საშუალებას სულიერ და ფიზიკურ დასვენების; ხალხში სულიერი კულტურის განუვითარებლობის გამო ეს დაწესებულებანი მაგნიტებლათ უნდა ემსახურებოდნენ განათლება-აღზრდის საქმეს ჩვენში.

*) იხ. „მოგზაური“ № 7—8, 1903 წ.

როგორც გონებრივი და ზნეობრივი განვითარება, ისე ნივთიერი კეთილდღეობის ინტერესები დაჟინებით მოითხოვენ ხალხის ბრბოს განათლებას, რაც დაფუძნებულია განათლების საშუალებებზე: აქ ერთდებიან სახელმწიფო და საზოგადოებრივი ინტერესები. განათლება ამაღლებს ხალხის ძალას და ამრავლებს სიმდიდრეს. ბრბოს უვიცობა არის ხალხის უბედურება, რაც ავით ცხადდება კერძო პირის, საზოგადოების და სახელმწიფოს ცხოვრების ყოველ მხარეებზე. გონიერი საზოგადოებრივი აღზრდა და ყველასათვის ხელმისაწვდენი პირველდაწყებითი სწავლა-განათლება წარმოადგენენ ქვეყნის იმ საფუძველს, რომელიც უზრუნველ ჰყოფს ნათიერ და გონებრივ კეთილდღეობას და აქედან მომდინარეობს მოქალაქობრივი განვითარებაც. ერობის წარმომადგენელი მართალს ამბობენ, რომ სახალხო განათლების ახლანდელ მდგომარეობაში, მზრუნველობა და საშუალებანი მთავრობის თუ ერობათა გასაუმჯობესებლათ და კეთილმოსაწყობათ დაბალი კლასის მდგომარეობის, ვერ მიიტანენ არსებითს სარგებლობას, რადგან ამის დამაბრკოლებელი მიზეზები ხალხის უვიცობაა. ხალხის სწავლით ზომევენ მის განათლებას უკანასკნელი კი საზომია იმისა თუ, რა ადგილი მდგომარეობა უჭირავს მას მსოფლიო ისტორიაში.

წერა-კითხვის უდიდესი მნიშვნელობა ცხოვრებაში დიდი ხნიდან ჰქონდათ შეგნებული რუსეთშიაც. ძველათ აქ წიგნის კითხვა მალწა იდგა და ითვლებოდა სულის მაცხოვნებლად. წიგნების საქმის სამსახური, განსაკუთრებით საღვთო წერილის შინაარსისა, საღვთო საქმედ ით-

ვლებოდა. ცნობილი გლეხი პოსოშკოვი, მეფე პეტრე
 დიდის თანამედროვე, აი რასა სწერდა: „არა მცირედი
 უბედურება მიხდით ხალხე გლეხებს იმიტომ, რომ მათ
 წერა კითხვის მკოდნენი არ ჰყავთ. მე ვგონებ, კარგი
 იქნებოდა, რომ პატარა სოფელშიაც არ იყოს წერა-კი-
 თხვის უცოდინარი კაცო, და უნდა წესათ დაუდგათ მათ,
 რომ მიუცილებლათ აძლიონ თვისი შვილები წერა-კით-
 ხვის სასწავლათ“. ეს ბრძნული სიტყვები დღესაც არ
 ჰკარგვენ თვის უღრმეს აზრს და ცხოვრების სინამდვი-
 ლეს. აი კიდევ რასა სწერს რუსეთის თანამედროვე ერ-
 თი მწერალთაგანი: „მინახავს მე სიბნელეში მცხოვრები
 გლეხი; მისი სიბნელე სიღარიბისაგანაა, სიღარიბე კი სი-
 ბნელისაგან. ასე გადახლართულნი არიან ერთი მეორეზე
 ეს მოვლენები“. მაგრამ ამასთან ერთათ გლეხების საზო-
 გადოებანი ასობით არდგენენ განაჩენებს სკოლების და
 სამკითხველოების გასახსნელათ და სწავლის საქმის გაუ-
 მჯობესობას ცდილობენ. ისინი დაბეჯითებით მრავლიან,
 რომ იმათ შვილებს და შვილიშვილებს წერა-კითხვა ეცო-
 დინებათ და მაშასადამე ისე არ დაიტანჯებიან უვიცობისა-
 გან, როგორც ესენი. ეს არის იმედი უკეთეს მომავალისა.
 ეს ღრმა რწმენა წერა-კითხვის ცოდნის ძალისა არის უმა-
 ლლესი ზნეობრივი ღირსება; მას თანაგრძობის ხმას აძ-
 ლევს ყოველი სინიღისიერი ადამიანი, რომელსაც ესმის
 ხალხის უვიცობის უდიდესი უბედურება. მიწის მუშების
 საუკეთესო პირებს სრულიად შეგნებული აქვთ, რომ
 ერთი ძლიერი დაბრკოლება სოფლის მეურნეობისა და
 საზოგადოთ სახალხო შრომის გაუმჯობესობის მდგომა-
 რეობაა წერა-კითხვის უცოდინარ გლეხ-კაცობაში; მას

არაქვეს ნდობა მხვის გამოცდილებაზე, რაჩედაც ლაპარაკის წიგნებში, რადგან თვით წიგნაკიც მისთვის რაღაც უცნობი ძალაა, რაღაც უცხო რამ, გაუგებარია. ნაკლებათ გამჭრიახი და განათლებით განუვითარებელი გონება, ენდობა მხოლოდ პირადულ შთაბეჭდილებას; ყოველივე, რასაც მას არიგებდნენ, ზეპირათ ანუ წიგნაკით გადასცემენ, მისთვის მეტათ განყენებული, გაუგებარია და ამისათვის არც ნდობის ღირსია. უდიდესი მოძღვარი პესტალოცი ასე ეუბნებოდა თავის ხალხს, „შვეიცარიის დაბიონს“: „ჩემო ხალხო, შენ ღარიბი ხარ, შენ უბედური ხარ, შენ უვიცი ხარ! შენ უბედური ხარ იმიტომ, რომ უვიცი ხარ“. ხალხმაც ყურად იღო მისი სიტყვები და შვეიცარიაში ფართოთ დანერგილმა განათლებამ აამაღლა მისი საზოგადო კეთილდღეობა.

მაგრამ დავუბრუნდეთ „სახალხო სახლის“ სახელოსნოს მიზანს.

გონიერ სახალხო გასართობებს აქვთ დიდი და მრავალმხრივი გავლენა; ისინი აძლევენ ადამიანს მიზნებს ჩაუფიქრდეს ცხოვრების სიავ-კარგეს, დაისვენოს სულით და განახლდეს. უქმე დღეებში სასიმრთელო მჭიარულობა და კარგ გუნებაზე დგომა აჯილდოებს მუშაკს საქმის დღეს შრომისათვის; რა თქმა უნდა, ყველაქარ მიისწრათის სამხიარულო და სასაცილო გასართობისადმი; მაგრამ ყველაც არ კმაყოფილდება სერიოზულ გასართობებით, საზნეობო საუბრებით; ამიტომ ანგარიში უნდა გაიფიქროთ სხვა და სხვა მოთხოვნილებებს, მიხედვიდასაკისა, გონების ავლა-დიდებისა, ხასიათისა და გუნებისა. მაგრამ მაინც კიდევ შემცდარი არ ვიქნებით თუ ვიტყვით, რომ მომეტებული უმრავლესობა მშრომელი ხალხისა ეძებს სახელდობ კმაყოფილებას უქმე დღეებში დასვენების დროს. აი აქ იბადება საშიშროებებ უქმე დღეებში ბიწიერების სხვა და სხვა საცდურებისა. ამისათვის, უე-

გველი, მოწყობა გონიერ, სასამართლო გასართობებისა და იქნება ზასუხა მშრომელი ხალხის ბუნებრივი მოთხოვნებისა, ისინი არიან არა მარტო მთვრლობასთან საბრძოლველი იარაღი, არამედ გამაკეთილშობილებელი; ზნე-ჩვეულების გამათაჟიზებელი, განათლების, ამ სიტყვის უფართოეს მნიშვნელობით, გამავრცელებელი. აქედან გასაგებიცაა თუ, რატომ აწერენ საქართველოს ამგვარ გასართობებს უდადეს საზოგადოებრივ-აღმშენებელ მნიშვნელობას.

თუ ჩვენ კიდევ მაინც მიგვაჩნია, რომ სახალხო გასართობნი, შეძლებისადაგვარათ უნდა ემსახურებოდნენ აგრეთვე ქუთა-გონების განმავითარებელ და გზმანათლებელ მიზნებს, მაინც კიდევ უნდა ვზრუნავდეთ იმაზედაც, რომ მათ არ დაჰკარგონ თავიანთი მიმზადებლობა და ხალხისათვის ანტერესი. უნდა ვცდილობდეთ, რომ ისინი მოსწონდეთ, აკმაყოფილებდეს და მოქმედებდეს გამაცოცხლებლად და განმაახლებლად; მაშინ თითონ ხალხი დაათმავებს მათ და იმათს ხელმძღვანელთა ღირსეულად. ეს ჩვენ შეგვიძლია დავამტკიცოთ ნევსკის საზოგადოების სახალხო გასართობების მაგალითით. აი რასა ვკითხულობთ მის სამ ათი წლის ანგარიშში:

„მუშა ხალხი, რომელიცა ტარებდა მთელ თვისს დღეებს თაბრიკებისა და ქარხნების დახშულ, მოშხამულ და შეხუთულ ჰაერში, ლამუებს კი ვიწრო, ტალახიან ოთახებში, უქმე დღეებში გამოეთინებოდა და დაეხეტებოდა ტრაქტირებსა და სამიკრონებში და იქ ხარჯავდა თვისი შრომით მონაგარ ორიოდ გროშს. ახალგაზდობა იკრიბებოდა სარბევზე, მინდორზე; იწყებდა იქ მუშტი-კრივით ბრძოლას; თამაშობდა გროშობიას და ბანქოს, რაც ხშირათ კინკლავით და ჩხუბით თავდებოდა. ადგილობრივი პოლიცია მუდამ ებრძოდა ამ უწყაწურობას“. მაშინ მ. ს. ავაფონოვის და ვ. პ. ვარგუნინის წრემ 1885 წ.

სოფელ ალექსანდროვსკაში გააწყო სახალხო სეირნობა, რასაც ხალხი ათასობით ესწრებოდა, სამიკიტნოები და ტრაქტორები თითქმის სანახევროთ დაცალიერდნენ. ბუფეტში მაგარი სასმელების უქონლობის გამო სეირნობას კარგი ელფერი ედვა: არც კინკლავი, არც ჩხუბი და არც ლანძღვა-გინება იქ არ იყო. მუშები მიდიოდნენ სასეირნოთ ცოლიან-შვილიანათ; მოისმენდნენ მუსიკას, ნახავდნენ კომედიას, დალევდნენ შინაურათ ჩაისს და ასე დაკმაყოფილებულნი მიდიოდნენ შინისკენ". შემდეგ ეს კეთილი საქმე გადიტანეს პარკში, ფარფორის ქარხნის გვერდით, დაარსდა „სახალხო გასართობების მომწყობის საზოგადოება“. მან მიზნად დაიდვა: „ხელი შეუწყოს ადგილობრივ მუშა ხალხისათვის ზნეობრივ, წამახალისებელ და იაფ გასართობების მართვა-მოწყობას; სახელდობ: სახალხო სეირნობას, სახალხო კითხვებს, კონცერტებს, წარმოდგენებს, საცეკვაო საღამოებს. ამ გასართობებს დიდი წარმატება ჰქონდათ. ანგარიშის შემდგენელი ევტ. კარპოვი სამართლიანათ შენიშნავს, რომ „რადგან სეირნობა თავდებოდა ტრაქტორების და სამიკიტნოების დახურვის შემდეგ, შეიძლება გაბედულათ ითქვას, რომ არა ერთი ოჯახი გადარჩა თავისი წევრის დაუთრობლათ შინ დაბრუნებას, არა ერთი და ორი სიმწრით მოპოებული გროში ჩარჩა ჯიბეში მუშას შავი დღისათვის. „10 წლის განმავლობაში, 1885—95 წწ. საზოგადოების დაწესებულებაში იყვნენ მიმსვლელები 767,944 მოზრდილები და 84,402 ბავშვი“. (მარტო სეირნობაზე საშვალო რიცხვით ესწრებოდა 3000-მდის კაცი და უკანასკნელ დროს კი გაზაფხულზე—5000-მდის). ამიუხედავათ დამსწრეთა ამოდენა რიცხვისა, 10 წლის განმავლობაში არც ერთხელ არ ყოფილა რაიმე სახიფათო შემთხვევა, რომლის დასამშვიდებლათ საქირო ყოფილიყო ენერჯიული განკარგულება პოლიციისა“. ანგარიშის ბოლოს „ნევ-

სკის საზოგადოება უკუღმართადეს მადლობას უბღვნის მუშა ხალხს, რომელმაც თავი გამოიჩინა სახალხო სკი-
ანობისადმი სიხალისე და თანაგრძნობა, ყოველი ნათელი და კეთილი საქმისადმი მისწრაფება“. აქ ურიგო არ იქ-
ნება შევეუერთოთ შემდეგი ანალოგიური ჩვენება აღმი-
ნისტრაციის ერთის წარმომადგენლისა. ხერსონის გუბერ-
ნატორის მოხსენებაში სასმელების ხაზინის მიერ გაყი-
დვის შედეგების შესახებ ვკითხულობთ შემდეგს: „ამგვარ
გასართობების მოწყობის შემდეგ, როგორცაა სახალხო
საჩაიები, სახალხო კითხვები ბუნდოვანი სურათებით,
შესამჩნევათ იკლო უწყესობამ, ქუჩებზე ჩხუბმა და მთვრა-
ლობამ; სხვა ზომებთან ერთათ ამ დაწესებულებათაც კე-
თილი გაეღენა აქვთ მკვიდრთა საოჯახო და საზნეობო
ძალებზე“ *).

მთვრალობას ებრძვის სახელმწიფოც და საზოგადო-
ებაც ხალხის სიმრთელისა და ზნეობის დასაცავად. მთვრა-
ლობა იზომება მაგარი სასმელების ხმარების საშვალო
რიცხვით კი არა, არამედ მისი უწყესრიგო ხმარებით; თა-
ნასწორათ გარიგებული, იგი ნაკლებ ბოროტებას წარ-
მოადგენს ფიზიკურ ჯანმრთელობისა და საზოგადოებრივ
ზნეობისათვისაც. თანასწორობით მისი ხმარება კი მოი-

*) ჩვენ აქ უადგილოთ მიგვაჩნია შევჩერდეთ რუსეთში
მაგარი სასმელების განვითარების საკითხზე, მაგრამ შეცთო-
მის ასაწილებლათ და სიმატლისათვის ვიტყვი, რომ მაგა-
რი სასმელების ხმარების რაოდენობას რუსეთში ეგრობის სხვა
სახელმწიფოებთან შედარებით, უკანასკნელი ადგილი უჭირავს,
ე. ი, რუსეთის ხალხი საშვალო რიცხვით რომ ვთქვათ, უფ-
რო ფიზიკურია. ეს მტკიცდება შემდეგი ციფრებით, რომელ-
ნიც გამოუვანდინი არიან ათი წლის (1881—81 და 91—93 წწ.)
დაკვირვებათაგან და გვიჩვენებენ თუ, რა და რაგვარი 4% მა-

თხოვეს არა მხოლოდ მუდმივად ფულს ჯიბეში, არამედ უწინარეს ყოვლისა, ერთნაირ განვითარებას. ვერავითარი კარგი აზრები სიფხიზლის სარგებლობის და ზომიერების, არაყის ხმარების მაწებლობის შესახებ ვერ მოიღვამს ხალხი ფეხს იქ, სადაც ამისათვის ნიადაგი განათლებათ არაა მომზადებული.

საინტერესოა, რომ პირველ სამრეწველო მხარეში, ინგლისში, დიდხანი არაა სახალხო გასართობების საკითხი იმგვარსავე მდგომარეობაში იყო, როგორც იგი დღეს რუსეთშია. ავტორი წერილისა ინგლისის მუშები მოცლილობის დროს“ (ვეს. ევროპ. 98 წ. სექტ.) სწერს, რომ 30 - 40 წლის წინეთ იქ, როგორც რუსეთში, გაისმოდა გაცხარებული საყვედური ხალხის თავის შექცევების სიტლანქე, ხეირიან გასართობების უქონლობაზე, კვირადღეობით მთვრალიობაზე; მაგრამ ამავე დროს საზოგადოება მაინც კიდევ არას აკეთებდა ხალხის გასართობების მოწყობა-გამართვისათვის. მას არა თუ არ მიაჩნდა ეს თავის მოვალეობად, პირიქით მდიდარი კლასის გაყვლიანი პირმოთნე პირების საშვალეობით ყოველ ძალღონეს ხმარობდნენ სახალხო გასართობების წინააღმდეგ. ბევრს მომაკვდავ ცოდვათ მიაჩნდათ თეატრში წასვლა;

გარე სსსმელები იხმარება თითო კაცის მიერ; საფრანგეთში — $2\frac{3}{4}$ ვედრო, ლანიაში — $2\frac{1}{2}$, ბელგიაში — 2, გერმანიაში — თითქმის 2 და სხ. ბოლოს მე-12-ე ადგილი უჭირავს რუსეთს — $\frac{2}{3}$ ვედრო.

მაშასადამე, საზოგადო რიცხვი სახმარებელი სსსმელებისა როდი შეადგენს დამდუბველ თვისებას რუსეთის ხალხისა, არამედ რუსის ხალხის უბედურებაა მაგარი სსსმელების უწესრიგათ გარდამეტებულათ ხმარება და კერძო შემთხვევებში.

ცეკვა-თამაშს ხომ უღვთობას უწოდებდნენ. უბრალო ხალხისათვის კვირა-უქმე დღეებში მუსიკაც მიუწოდამელი ხყო... დღეს კი სახალხო გასართობები ინგლისში ყოველ-მხრივ განვითარების უმაღლეს ხარისხამდე მიღწეული. მათი უდიდესი მნიშვნელობა ყველას-მიერ აღიარებულია.

ახლა იბადება ძირითადი საკითხი: რაში უნდამდგომარეობდეს სახალხო გასართობნი? როგორ და რა პროგრამით უნდა იმართებოდეს ისინი?

ცხოვრებამ ამ საკითხებზე უკვე მოგვცა პასუხი, მართალია, უფრო ნაწყვეტ-ნაწყვეტი და შემთხვევითი: სისტემატურ მათ მოწყობას კი ვხედავთ არა თუ იმ შეზღუდულ წრეში და მხოლოდ ზოგიერთ ადგილებში. საჯარო სახალხო კითხვები, სახალხო სახლი, საყოველთაო მუსიკალური გასართობნი, — აი თუ გნებავთ, რაც მოგვცა ჯერ ცხოვრების პრაქტიკამ სახალხო გასართობების შესახებ. ამას თუ მივუმატებთ სამკითხველებს, საჩაიებს, სალიტერატურო კითხვებს, სახალხო ხორხს, ამით ჩამოირიცხება ყველა გასართობნი და დაწესებულებანი, რომელნიც ეხებიან აქ დაყენებულ საკითხს. ჩვენ განგებ გავჩუმდით აქ სხვა და სხვა სათამაშოების, ცეკვების, სეირნობის, ჭიდაობის და სამხიარულო თავშესაქცევების შესახებ, რადგან ისინი არ ეკუთვნიან იმ გასართობთა რიცხვს, რომელთაც შეიძლებოდას მივაწეროთ განმანათლებელ-აღმზრდელი მნიშვნელობა. ამით ჩვენ მაინც არ გვინდა დავამცროთ ღირსება და კარგი მხარეები ფიზიკურ სათამაშოებისა და გასართობების, მაგრამ იმ აზრით, რა აზრსაც ჩვენ ვაკუთნებთ სახალხო გასართობებს, ამათ მეორე ხარისხოვანი ადგილი უნდა დაეთმოთ.

ლონჯინჯის კომიტეტის სახალხო სიფხაზლის სამზრუნველამ (1898 წ.) სამართლიანათ გამოსთქვა, რომ საუკეთესო საშვალეა მთვრალობისაგან ჩადენილ ბორო-

ტებათა მოსპობისათვის არის მკვიდრის გონებრივ და ზნეობრივ განვითარების ამაღლება: სამიკიტნოების მაგიერ მას უნდა ვაწვდიდეთ უფრო გონიერ და სასარგებლო საშუალებას თავისუფლათ დროს გატარებისათვის. ამ მიზნის განსახორციელებლად საჭიროა უფასო სსმკითხველ-ები, ბიბლიოთეკები, სსხალხო კითხვები მომზადება (БОЖИ-ТЕННЫЙ) ფანით, სსჩაიები, შედგენა სსხალხო ხორებისა, სსმუსიკა და სსთეატრა გასართობნი და სსვ. მისთანები. პროგრამის განხორციელების დროს სახეში უნდა ვიქონიოთ ხალხის მსოფლიო შეხედულება, ადგილობრივი პირობანი—ერთი სიტყვით, ვეცადოთ, რომ კეთილ და-წყებულებათ ცხოველმყოფელი ძალა ჰქონდეთ. საინტერესოა, რომ აღნიშნულ ადგილებში, გამოკითხვის დროს, თითქმის მთელი სოფელი თხოულობდა სასიმღერო ხოროს შედგენას.

ლოხვიცკის კომიტეტი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს სააღმუკო სახალხო გასართობების მოწყობას, რადგან აქ ამ დროს მრავალი ხალხი იყრის თავს და მაცდური თავშესაქცევები და გასართობნი მრავალია.

ერთის მხრით დიდი მანძილი, მეორესით დრო და საშუალებათა ნაკლებივანება ვერ გახდის ქალაქს შუაგულ ადგილად, სადაც ყველას შეეძლება დაეწაფოს მოსვენებას და ცოდნის შეძენას. ამისათვის კომიტეტს სრულიად სამართლიანად მიაჩნია ამ გონიერ გასართობთა მოწყობა სხვა და სხვა ადგილებში.

ზევით ნათქვამი იყო, რომ გონიერათ და სისტემატიურათ მოწყობილი გასართობნი, უეჭველათ ერთი უმთავრესი იარაღთაგანია ხალხის განათლების და აღზრდისათვის. გავლენის ძალას თუ გავსინჯავთ, პირველ ადგილზე უნდა დავაყენოთ თეატრალური წარმოდგენები, რადგან მათი განმანათლებელი ზედმოქმედება დაკავშირებულია ძლიერს შთაბეჭდილებასა და კმაყოფილებას-

თან. თვალდათვალობა, დასურათება შემასწავებლის იდეისა, რომელიც იხატება ცოცხალს მოქმედებაში, გასაგებ თავგადასავალებში, უეჭველათ, გამოიწვევს თანაგრძნობას კარგისადმი და უნებურს მისწრაფებას მიმბაძველობისადმი. კეთილი აზრები და წაქეზებანი აღიბეჭდებიან და შეითვისება უფრო ძლიერათ თეატრის წარმოდგენებით, ვინემ წიგნაკების კითხვით; პირველნი მოქმედებენ ერთბაშად მრავალრიცხოვან ბრბოზე, წერა-კითხვის არ მცოდნეებზედაც კი, წიგნაკი კი ხელმისაწვდომია მარტო წერა-კითხვის მცოდნეთათვის. რაც უფრო ნათელია და დასურათებული მოქმედება, სურათები ცოცხალია, მით უფრო ძლიერია მათი მოქმედება გონებასა და გულზე, გრძნობასა და ფცნებაზე. ცხოვრების სინამდვილეს ცოცხლათ ითვისებს მნახველი და სისწორითაც აფასებს მას. წარმოდგენების კეთილ გავლენას ემორჩილება მოუხეშავი, ავის ბუნების პატრონიც, თუმცა არც ისე ადვილათ და ერთბაშათ. თეატრს, თუ კი საბალხო წარმოდგენები ნამდვილ, თანადროულ გზას ადგია, შეუძლია ნამდვილი აღმზრდელი გავლენა იქონიოს და სხვებზე რომ არა ვთქვათ რა ამ მხრით, ის ქუსიკალურ და ლიტერატურულ გასართობებზე მაღლა დგას. ვლ. ნემიროვიჩ-დამჩენკო (რუსების ბელეტრისტი მწერალია) სამართლიანათ ამბობს, რომ თეატრი აღძრავს ადამიანში ძლიერ გრძნობიერებას, შეაქვს შეუმჩნეველათ მაყურებელთა სულიერ მდგომარეობაში ერთნაირი გამოხატულება, აზრები და შეუძლია იქონიოს უდიდესი გამაყეთილშობილებელი და განმანათლებელი მნიშვნელობა... აი რასა სწერს გოგოლი ერთ თვისს წერილში: „თეატრი—ეს ისეთი კაფედრაა, საიდანაც შეიძლება აუწყოთ ქვეყნიერებას მრავალი სიკეთე“. ცხადია, განიერათ საქმის დაყენებით თეატრი უბრალო თავშესაქცევი როლია; იგი უნდა ჩაირიცხოს განმანათლებელ და აღმზრდელ

საზოგადოებრივ დაწესებულებად. იმას მოაქვს კმაყოფილება, ართობს ხალხს, აღელვებს სულს და შეუძლია ემა სახუროს კეთილის და სიმართლის მიზანს. აი: რისთვის ვამჩნევთ ამ უკანასკნელ ხანებში ცდას სოფლებში თეატრის გამართვისას. მუდმივი სპექტაკლები იმართება სოფ. პეტინაში, ვორონეის გუბერნიაში, როჟდესტვენაში— პეტერბურგის გუბ., ზოგიერთ ფაბრიკებთან. მოსკოვის და ვლადიმირის გუბერნიებში, სოფ. პოზნიკაში— პოლტავის გუბ. და სხ. ხოლო შემთხვევითი სახალხო წარმოდგენები იმართება მრავალ ადგილებში.

1872 წ. მოსკოვში რამდენიმე თვის განმავლობაში გახსნეს სახალხო თეატრი ა. ფ. ფედოტოვის ხელმძღვანელობით. წარმატება დიდი მოჰყვა ამ თეატრს; მუშა კლასზე მისმა კეთილმა გავლენამ ცხადათ იჩინა თავი. მრეწველობის ერთი წარმომადგენელთაგანი (ა. საპოჟნიკოვი) ამტკიცებდა, რომ ამ თეატრის გახსნის შემდეგ მოისპო მთვრალობა მის მუშებს შორის, რომელნიც ახლა ტრაქტირებისა და სამიკიტნოების მაგიერ თეატრში დადიანო. ესევე მტკიცდება გაზეთების და სხვა მეფაბროკების თქმითაც. 10 წლის შემდეგ, 1882 წ. ა. ნ. ოსტროვსკიმ აღიარა რა აღმზრდელი და განმანათლებელი გავლენა სათეატრო წარმოდგენებისა ხალხისათვის, შეიტანა პროექტი სახალხო თეატრის აშენებისა, მაგრამ ესეც კეთილ განზრახულებად დარჩა. ცხადია, საზოგადოება მაშინ ჯერ კიდევ არ იყო შეგნებულათ გამსჭვალული ხალხისათვის ამგვარ გონიერ გასართობების სარგებლობით *).

*) დღეს კი აზრი „სახალხო სახლის“ აშენების განხორციელებაზე ახლდასა. მოსკოვის საიმპერატორა-სატეხნიკო საზოგადოების ხელმძღვანელობით უკვე შედგენილია ჰლან-

იქ, საცა შეუძლებელია თეატრალური წარმოდგენების მოწყობა ხალხისათვის, სადაც შესაფერი შენობა არ მოიპოვება, ან ხელმძღვანელები, ან საშვალება არაა, იქ სახალხო კითხვები მხიბლავი ფანჯრით განსაკუთრებით საპატიო მნიშვნელობას მოიპოვებენ. ცხადია, მათი მნიშვნელობა, როგორც განმანათლებელი საშვალებისა, სრულიად არ მცირდება თეატრის გამართვითაც, მაგრამ უვიც და წერა-კითხვის უცოდნელ, მიყრუებულ სოფლის გლეხს ასეთი კითხვები წიგნის, სკოლის და თეატრის მაგივრობას უწივენ. ისინი უღვიძებენ ინტერესს და მისწრაფებას ცოდნისადმი, ერთნაირათ აკმაყოფილებენ ამ მისწრაფებას და ამასთან თუ რიგიანათ შერჩეული კითხვებია, იმათ ექნებათ ზნეობრივ-აღმზრდელი ზედმოქმედება, მიცემს მათ კარგ მაგალითებს, აღძრავს მათში

ნი ცენტრალური „სახალხო სახლისა“, სადაც მოთავსებული იქნება უოველგვარა სახალხო გასართობნი. როგორც ამ საზოგადოების წევრთა მოხსენებებიდან ჩანს და მომავალი სახლის პლანიც გვიმტკიცებს, ეს დაწესებულება სახალხო გასართობთა რიცხვში უპირველესთაგანი იქნება. თვისი სიდიდით და მართლაც ამ მხრით მოსკოვის სატეხნიკო საზოგადოებას ნამდვილათ აუღია ადგილი თანამედროვე მოსკოვის მცხოვრებთა მოუხრფნილებისა. მოსკოვში ეს დაწესებულება ერთ უდიდეს რაფს ითამაშებს, რადგან იქ, როგორც სამკეწველო ცენტრში, აუარებელი მუშათა რიცხვია და თუმცა ქალაქის სხვა და სხვა ნაწილებში ახლაც არის ჰატარ-ჰატარა სახალხო თეატრები, საჩაიები და საშვითხველოები, მაგრამ რაც ამაებში მთუხერხებელი იქნება თვისი სიპატარავით და მოუწყობლობით, — ის ცენტრალურ „სახალხო სახლში“ იპოვის განხორციელებას...

მთარკმნელი.

კეთილ აზრებს და სურვილებს. ცხოვრების გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ კითხვები მზიბლავი ფანრით და თუნდაც უმისოთაც, ყოველგან და ყოველიავის აღძრავენ ხოლმე ცოცხალ ინტერესს და იწვევენ ღრმა თანაგრძნობას, განსაკუთრებით სოფლის ხალხში. იმათ გულსმოდგინეთ ესწრებიან, როგორც წერა-კითხვის მკოდნენი, ისე არამკოდნენიც. უვიც და ბნელი ხალხისათვის ეს კითხვები არის განათლების და კეთილი აღზრდის მომდენი საშეალება. სახალხო მასწავლებლების, ერობათა წარმომადგენლების და ადმინისტრაციის მოხელეების ჩვენებანი გვიმტკიცებენ, რომ სახალხო კითხვების დღეებში ძალიან კლებულობს მთერალობა, ქეიფობა და ქუჩებში აყალმაყალი... როცა ამგვარ ფაქტებს ვხედავთ უნებლიეთ იბადება კითხვა: რატომაა, რომ სოფლის სკოლებში ასე ძნელათ ვრცელდება „სახალხო კითხვები“? რატომ ერობა არ მოაწყობს ამ საქმეს ისევე დასისტემებულათ, როგორც სკოლის საქმეს და არ მიანდობს მას. თავიანთ მასწავლებლებს განსაკუთრებული ჯოდლოთი?! *). სკოლის გარეთ დარჩენილი წერა-კითხვის უკოდინარი ხომ აუარებელზე აუარებელია.

რაც შეეხება სახალხო სამკითხველოების და ბიბლი-

*) ჩვენში, რადგან ეს ყველასათვის სახატრელი დაწესებულება — ერობა არ არის, ამისათვის ამ საქმეში სხვა და სხვა საზოგადოებათა და საეზარქიო სკოლების მმართველთა ინიციატივა უნდა ჭარბობდეს, თუ კი მათ წრფელის გულით სურთ სახალხო განათლების საქმე უფრო ფართთ და მტკიცე ნიადაგზე დაამყარონ და უნდათ, რომ შირველ-დაწეებით ხკოდის გათავების შემდეგ ვმასწავლებლს არ ეკარგებოდეს სურვილი სწავლის განგრძობისა.

მთარკმნელი.

ოთეკების განმანათლებელ მნიშვნელობას, იგი საზოგადოათ ცნობილია და სადავო როდილაა. საკმარისია გადავთვალთ იმათი ანგარიშები დასარწმუნებლად იმისა, რომ შედარებით ხანმოკლე თავის არსებობაში მათ დაიმსახურეს ნამდვილი თანაგრძნობა მკვიდრთა შორის, რომელმაც დაათასა კიდევ მისი სარგებლობა *). სოფლის სამკითხველოებშიაც კი ხელის მომწერთა რიცხვი ერთი წლის განმავლობაში ზოგჯერ 500—600-დის აღის. თვით ქალაქ ხარკოვში კი პირველ უფასო სამკითხველოში 1897 წ. ყოფილა 300-დი ხელის მომწერი, რომელთაც შინ მიჰქონდათ წიგნები საკითხავათ **). ამგვარი ციფრები მჭერმეტყველურათ ამტკიცებენ, რომ მკვიდრთა

*) სამწუხაროთ ჩვენში არა თუ სოფლებში, ქალაქის სამკითხველოებსა და ბიბლიოთეკებშიც ვერ შეხვდება ადამიანი ხელის მომწერთა ანგარიშს; შეუძლებელია გაგება, ვის რა წიგნი მიაქვს, რით უფროა დაინტერესებული დაბალი კლასი და სხ. მისთ. პირაქით ზოგიერთ ჩვენებურ სოფლის ბიბლიოთეკებში მათმა გამგებმა ისიც არ ცდიან, რამდენი წიგნი ან უურხაა-გაზეთები აქვს მათ ბიბლიოთეკას და თუ წამოგცდა და რაიმე წიგნი დაუსახელო მონახეთქო, გეტყვის: უჰ, ეს, მგონი, იყო ჩვენ ბიბლიოთეკაში, მაგრამ ვიღაცა წაუღია და აღარ მოუტანიაო. ასეა, ბატონო, წაიღებენ წიგნებს და აღარ მოაქვთ უკან,—გეტყვით ხოლმე იმათი გამგე. ის კი არა; იმათი დაუდევრობა და უანგარიშობა აქ უმთავრესი მიზეზია ამგვარათ ბიბლიოთეკის ინტერესების დაუცველობისა...

მთარგმნელი.

***) იხილეთ, მაგ. ქალაქ ხარკოვის სამკითხველოების ანგარიშები იქურ წერა-კითხვის საზოგადოებისა და აგრეთვე სოფლების შესახებ—ანგარიშები სასოფლო ბიბლიოთეკების გამმართველ კომიტეტისა (იმავე საზოგადოების).

დაბალ კლასებში მომწითდა მოთხოვნილება წიგნის კითხვისა. ამ მოთხოვნილებათა მიუცილებლათ დაკმაყოფილების საჭიროება და სამკითხველოების სისტემატიურათ მოწყობის საქმე შეგნებული აქვთ დღეს საზოგადოებას, ერობებს და ქალაქებს. ამ მხრით შესანიშნავია მოქმედება ისეთ ერობათა, როგორცაა ხარკოვის, ტამბოვის, მოსკოვის და სხ...—ამასთან უადგილო არ იქნება ერთი შეცდომაც გავასწოროთ სამკითხველოების გამო. ხანდისხან ხმა ისმის, რომ რადგან სოფელში აუარებელი რიცხვია წერა-კითხვის უცოდინართა, ამიტომ იქ საჭიროც არ არისო ამგვარი დაწესებულებანი. ეს დიდი შეცდომაა. ფაქტები გვიმტკიცებენ, რომ ყოველ ნაბიჯზე წერა-კითხვის უცოდინარნი თავს იყრიან მცოდნეების გარშემო კითხვის დროს; არდგენენ წრეებს, განსაკუთრებით შემოდგომაზე და ზამთრობით; ხშირათ მოითხოვენ განმეორებას, განსაკუთრებით მოსაწონი წიგნაკისას. თავს იყრიან არა მარტო ახალგაზრდები, ბებრებიც კი, რომელნიც სიხალისით ისმენენ წიგნაკებს უფრო საისტორიო შინაარსისას. არის ისეთი ფაქტებიც, რომელნიც ამტკიცებენ, რომ სამკითხველოების გახსნა, ძრავს ხალხში წიგნაკებისადმი ინტერესს, ხელს უწყობს სკოლის საქმეს და ამიტომ ხალხიც სიამოვნებით იხდის ფულს სკოლის შენობის ასაგებად და სხ. მისთ. *).

*) რაც შეეხება ბიბლიოთეკა-სამკითხველოების დაარსების საქმეს ჩვენში,—ამ მხრით ამ უკანასკნელ ხანებში წარმატებას ვამჩნევთ, განსაკუთრებით გურია, სამეგრელოსა და იმერეთში. მხოლოდ სამწუხარო ისაა, რომ ამგვარი ბიბლიოთეკების დაარსების დროს ბევრი უფირილი და ხმაურობაა გაზეთებში (აღბათ მით ვისმე სახელის მოხვეჭა ესაჭიროება) და შემდეგ კი მათ ავკარგოანობაზე აღარა ისმის-რა სანამ მთლათ

დიდი მნიშვნელობა აქვს ხალხის შრომის გასაუმჯობესებლათ, შინათ მრეწველობის, სახელოსნოების და მეურნეობის განსავითარებლათ, გამართვას შესაფერ გამოფენებისა ანუ მუზეუმების (მუდმივი ან გადასატანი) სოფლებში. პირველათ შედარებით მცირე ხარჯათ (150—200 მ.), მაგრამ გონიერათ ამგვარ სატარებელ გამოფენების მოწყობით, თან კითხვით და საუბრებით, ისინი შეიძლება აგრეთვე მოთავსდეს სახალხო სახლშიაღ. რაკი ხელს შეუწყობს ზოგად განმანათლებელ ცნობათა და პროფესიულ ცოდნათა გავრცელებას, ეს მუზეუმები მიიზიდავს აუარებელ მნახველებს და ესენი, უეჭველათ, დაეხმარებიან სახალხო შრომის გაუმჯობესებას. სამწუხაროთ რუსეთში ამ მხრით ჯერ ძალიან ცოტაა გაკეთებული.

ზევით ჩვენ აღვნიშნეთ გონიერ გასართობთა აღმზრდელი მნიშვნელობა, ხოლო აქ ჩვენ არ ვეხებით უფრო ზოგად საკითხს — საუცხოვო (изящное) ხელოვნებათა მნიშვნელობას ხალხის განმანათლებელ საშუალებათა შორის — საკითხს ესტეტიკის მნიშვნელობაზე საზოგადო განათლების სსამადლებლათ და გონების განსავითარებლათ; არ ვეხებით აგრეთვე ხელოვნებასა და ცოდნას შორის ურთიერთობის საკითხს. ეს ფართო საკითხია და მოითხოვს უფრო ფართო განსჯას. ამ შემთხვევაში სახალხო სახ-

არ დაცალაურდება ბიბლიოთეკა, ან კიდე შემთხვევით გაზეთის მეტაფიურე ვინმე არ წაატედება ასეთ სულის მღაფაფ დაწესებულებას და უმეტეს შემთხვევაში, წრფელის გულით არ აუწიებს საზოგადოებას მისს სიაფ-კარგეს, რასაც გამგის ასეთი თავის მართლება მოჭყეება: არაა ჩემს ხელში ბიბლიოთეკა უგაობდა და კარესზონდენტი სტეუისო.

მთარკმნედი.

ლების საკითხის გასარჩევ დროს ჩვენ უფრო მის პრაქტიკულს მხარეს ვეხებით და ამ მხრით შეგვიძლია აღვნიშნოთ მხოლოდ ხელოვნების განმაკეთილშობილებელი და აღმზრდელი მნიშვნელობა და მისი კეთილი მოქმედი გავლენა მისგან გამოწვეულს ხელოვნებითს სიამოვნებაზე, რომელიც მოკლებულია ყოველს საპრაქტიკო და გამოსარჩენს მხარეს. იგი იძლევა სულიერ მოთხოვნილების წმიდა დაკმაყოფილებას, რომელიც იმალება ხალხში, მთელ მისს გროვაში. აქ არას ვიტყვი იმ გამონაკლისებზე და პირებზე, რომელნიც დაჯილდოებულნი არიან ხელოვნებითის ნიჭით. ხელოვნების გავლენა რაიმე უფრო ძლიერიცაა ცოდნისაზე, რადგან პირველი მოქმედებს გრძნობაზე, ადამიანის მთელ ბუნებაზე და აძლევს მას ბევრი რამ თითონ იგრძნოს... აქედან მომდინარეობს უდიდესი მნიშვნელობა ხელოვნებისა, განსაკუთრებით თეატრისა, ხალხის განათლების და აღზრდის საქმეში. ჩვენშიაც დადგა დრო, როცა ხელოვნება შეძლებულ კლასთა უპირატესობას, ხვედრს აღარ შეადგენს...

რამდენი ნიჭი, ტალანტი ილუპება ხალხში, იკარგება, იხშობა ტლანქ ცხოვრებაში უვიც ბრბოს-მიერს! სულიერნი სიმდიდრენი იხშობიან, იმათ გზა აღარ აქვთ, არაფერი მათ არ აღვიძებს... ცხოვრების შემხუთავ სიცალიერეს, გონებრივ ინტერესთა სიმციერეს, შეუძლია ხალხში მხოლოდ დაახშოს მისწრაფებანი ნიჭიერი ახალგაზდისა, თუ კი იმათ თავი იჩინეს და კიდევ უარესი, თუ გამოჩენის ნებაც არ მისცეს... განა შეიძლება ჩამოვთვალოთ ის სულიერი და ნივთიერი დანაკლისი და ზარალი ჩვენი ქვეყნის კულტურისათვის, რაც მას მოსდიოდა და მოსდის დღესაც ხალხში ამგვარ ნიჭიერებათა დაღუპვით?!. თათო-აროლა ბედნიერი გამონაკლისი ამტკიცებს მხოლოდ ერთს, სახელდობ, იმას, რომ ასეთ სულიერს სიმდიდრეს მართლაც შეხვდებით ხალხში, მაშა-

სადამე, უნდა მივცეთ მათ ფართო გზა გამოსაქვეყნებლად. ხშირათ გაიგონებთ, რომ ყოველივე ამაში რალაც ბედის წერიტაა: თუ კი ადამიანს აქვს ნიჭი ხელოვნობაში, ტექნიკაში, იგი თითქო უთუოთ ადვილათ ეძლევა ლოთობის გავლენას. ასეთი პრაქტიკული ცხოვრების დასკვნა მართალიც რომ იყოს, ეს მაინც მართო იმას დაამტკიცებდა, რომ ნიჭიერი ადამიანები თავიანთ ინსტიტუტურ და შეგნებულ მისწრაფებათა უნაყოფობის, უნიადგობის და აგრეთვე თვისს შინაგან თავგამწეობათა (порывовъ) დაუკმაყოფილებლობის გამო, იხშავენ მათ სასმელებით, «გაბრუებით»... მგრძობიერი და ნიჭიერი ადამიანი განგებ ილუბავს თავს; მაგრამ განა ამაში შეიძლება დაინახოს ადამიანში ბიწიერება, ან ბოროტი ბუნება?! ფსიხოლოგიური მიზეზი ასეთის თავდავიწყებისა უფრო ღრმატაა. ბოლოს არ შეიძლება დაეთანხმოს კაცი ამ დასკვნას ასე განზოგადებულ ფორმით. განა ჩვენ არ ვიცით ხალხში, დაბალ კლასიდან გამოსული ნიჭიერი ადამიანები? განა დაძაბუნდა მისი სულიერი ძალელონე? მხოლოთ განათლებას, ამ სიტყვის უფართოეს მნიშვნელობით, შეუძლიან ხალხის ბნელი ბრბოდან აღმოაჩინოს და გამოიყვანოს ის ნიჭიერებანი, რომელნიც, ვინ იცის, სიამაყეს შეადგენდნენ თვისი სამშობლოსათვის...

პრაქტიკულის შეხედულებითაც, აშენების და მართვა-გამგეობის მხრითაც, ზევით დასახელებულ დაწესებულებათა გაერთიანება, ერთ სახლში მოთავსება, სასურველია. აი ეს არის „სახაღხა სახლი“ ანუ „სახაღხა სასახლე“, როგორც მას ლონდონში ეძახიან. ასეთი დაწესებულებაა ლონდონში მწერლის ბეზანტის აზრით დაარსებული, სახელწოდებით „სახაღხა სასახლე“ *).

*) მწერალ ბეზანტის აზრით დაარსებული „სახაღხა სასახლი“-ს სახელგანთქმულობა იმდენათ დიდია დღეს განათლე-

ფესორის იანულის სიტყვით ამ სახალხო სახლმა „გაულო ღარიბებს კარები ქვეყნიერ სამოთხის ცოდნისა, ხელოვნების, კმაყოფილების და ადამიანის ღირსებისა“.

ბულ ქვეყნებში, რომ ჩვენ მიუხედავად ამ წიგნაკის ავტორისა, საჭიროთ: ვცნით გავაცნოთ მკითხველებს მისი თავდაზიზღელი დასკვნების ისტორია და შემდეგი განვითარება; როგორც იგი მოთხრობილია ახლად გამოსულ წიგნში: „**Внѣшкольное народное образованіе въ Зап. Европѣ и С. Америкѣ**“—В. Гебель-ისა, 1899 წ.

1882 წ. ინგლისში გამოვიდა რომანი ვალტერ ბეზანტის «უთველი გვარის და მდგომარეობის ადამიანები», რომელშიაც აწერილი იყო სურათი „სახალხო სასახლის“, ე. ი. სურათი ისეთის დაწესებულებისა რომელსაც უთველგვარი საშუალება ჰქონდა ღონდონის ერთავე სქესის ღარიბი ხალხის გასართობებისათვის და სასწავლებლათ. ამ მწერლის მკვირცხლმა და კაცთმოყვარე ფანტაზიამ, რომელმაც ცხადათ დაახსიათა ქალაქის მუშა კლასის უბედური ცხოვრება, მოიხიჯა თანაგრძნობა ღონდონის საზოგადოებაში. ამ რომანის გამოქვეყნების ორი წლის შემდეგ გაზეთებში გამოცხადდა პროექტი ამგვარი დაწესებულების დაარსებისა ღონდონში. კიდევ ორი წლის შემდეგ უკვე ჩაყარეს ამ „სახალხო სასახლის“ საძირკველი. ერთი წლის შემდეგ კი (1887 წ.) უკვე დიდის ამბით მოხდა გახსნა ამ სასახლისა დედოფალი ვიქტორიას და ვ. ბეზანტის თანადასწრებით. ამ ვებერთელა დაწესებულების თაოსნობა ეკუთვნის ერთ საპატრო ფილანტროპ—ედმუნდ-გეო კერრის. მის მოწოდებაზე საზოგადოებამ მაშინვე იწყო გულ-უხვი შეწირულებანი. ჩამოვთვლით აქ მხოლოდ უმთავრეს მათგანს. შემამულეთა ამხანაგობამ შესწირა 400,000 მანათი; ერთმა საქველმოქმედო საზოგადოებამ—125.000 მ., მეორე შეპირდა უთველწიურათ 25.000 მ. ღონდ რომბურემ თავის იდუა

სახელწოდება „სახალი სახლი“ რუსეთში პირველათ სახალხო განათლების სამინისტრომ შემოიღო, რომელიც

აშენებს უდიდესი აბანოსი და საცურაო სკოლისა; სერ ედ. გინესმა გააკეთა დიდი საზამთრო ბაღი ღირებულებით 90,000 მ. და სხ. ბოლოს, დედოფალმა ვიქტორიამ თავს იღო მფარველობა ამ ახალი დაწესებულებისა და შესწირა 2000 მანათამდე. ასე ამრიგად ორი წლის განმავლობაში შეიკრიბა შემოწირულებით 1,000,000 მან. ასეთი გულუხვობა გამოიჩინა ინგლისის საზოგადოებამ. ამგვარ გულუხვობის მაგალითს ჩვენ ვიღე ამ ქვეყნის ერთ მონათესავე მხარეში — ამერიკაში შეგხვდებით.

სახალხო სასახლე აშენებულია ღონდონის თვით უღარიბეს ადმოსტრატორ ნაწილში. მიმოსვლა ძალიან კარგი აქვს, რადგან იგი გამართულია ცხენის რკინის გზის ღიანდაგთან და მიწას ქვეშ სავალ რკინის გზის მახლობლად უმთავრესი შენობა სახალხო სახლისა არის „დედოფლის სახლი“ (19 საკენი სიგრძით, 11 სიგანით და 8 სიმაღლით) და დანიშნულია კონცერტების, გამოფენების და მხიარულებათვის. იქ ეტევა 2500 კაცი და მდიდრულათა შორეთუღი 23 სხვა და სხვა კეთილი შეფუების და დედოფლების (აგრეთვე ვიქტორიას) ქანდაკებით. იქვე დგას ვიქტორიის ძვირფასი არდანი. ამ სახლის გვერდით არის ფართო სამკითხველო და ბიბლიოთეკა. აქვე გვერდით სატექნიკო სასწავლებელია და მასთან ლაბორატორია და სახელოსნო.

ამ სახალხო სასახლეს სამი მიზანი აქვს დასახული განსახორციელებლად: ა, აღმზრდელ-სამხიარულო. ამას აღწევს შემდეგის საშუალებით: აწვდის ხალხს მცირე საფასვლით სხვადასხვა სასამართლო გასართობებს, რითიც აკეთილშობილებს მათ გემოვნებას და იწვევს მათში დახუფდ მონათესაველებს მშვენიერებისადმი; ბ, განმანათლებელი, — უწყობს ხელს სახალ-

დესაც ნიუნი-ნოვგოროდის გამოფენაზე სამაგალითო შე-

ხო განათლებას, უმთავრესათ სატექნიკო და საზოგადოებრივ-
ლას; გ. სოციალური—ანვითარების საზოგადოებურ გრძელ-
ბას კლუბების, კრებების და სადამოების გამართვით.

აქ შესავალი ფასი მეტათ მცირეა—სულ 5—10 კ. სუ-
უგედაფერს დათვალეიერებს მხახველი. გარდა ამისა სახალხო
სახლს ჰყავს მუდმივი წევრები ორთავე სქესისა 5000. წევ-
რებათ იღებენ ახალგაზრდებს 16—26 წლამდე; საწევრო ფუ-
ლი 5 მ. მამაკაცზე და 2 მ. 50 კ. ქალზე. ამით სასახლეში
შესვლისათვის ფული არ ხდებათ და ნება აქვთ ამოწიეულ იქ-
მნან 20-მდი ამ დაწესებულებასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა
საზოგადოებებში (მაგ. დრამატული, სალიტერატურო, სამხა-
ტურო, სამუსიკო, ტექნოგრაფიულ, ფოტოგრაფიულ, სა-
გალობელთა, მცურავთა, მეშახმატეის, ახალგაზრდა ქალ-
თა და სხ.). 13—16 წლის უმაწვილებს 2 მ. გადახდით იღე-
ბენ უმცროს განყოფილებებში. ამ უმცროს წევრთა უფლებანი-
თითქმის იკეთიფეა, რაც უფროსების და გარდა ამისა ისინი
უფასოთ დაიარებიან მხატვრობის, სტენოგრაფიის და ზოგ
სხვა საგნების გაკვეთილებზე; კვირაში ერთხელ მათთვის იმარ-
თება კითხვები და თამაშობა. სასახლეში მუდამ იმართება სხვა-
დასხვანაირი გამოფენები, ბაზრები (სურათების, ცხოველების,
სახელმწიფო ნაწარმოებთა, მცენარეთა და სხ.), კვირაში ორ-
ჯერ კონცერტი, ორჯერ საარდანო კონცერტები; ინიშნება გან-
საკუთრებული დღესასწაულები თითო კვირაობით, რომელებიც
იზიდავენ თვისი გასართობებით 300,000 მხახველებს, უმეტე-
სათ ღარიბი კლასიდან.

გარდა სატექნიკო სკოლისა (400 მოსწავლეს) სხვადასხვა
განყოფილებებით: სადურგლო, სამჭედლო, სამექანიკო, საქი-
მიო, სამხატვრო და სხ. არის კიდევ დღიური და სადამოს
კლასები მოზრდილთათვის 1—5 მ. გარდასახადი $\frac{1}{4}$ წელი-

ნობა ააშენა ამ სახელწოდებით. იქ იყო მოთავსებული: აუდიტორია, სათეატრო სცენა, სამკითხველო ბიბლიო-

წადს ეოველგვარ საგნებისათვის და აგრეთვე საქადო ჭრა-ერვის და მეოჯახეობის კურსები. ამ კლასების გახსნის პირველსავე წელიწადს მოსწავლეთა რიცხვი 3700 ავიდა.

საგიმნასტიკო ფალაში, სადაც გადასახდია $\frac{1}{4}$ წელიწადს 75 კ. მამაკაცზე და 50 კ. დედაკაცზე; ბავშვები კი უფულათ სწავლობენ, ჩაეწერა 1500 მამაკაცი და 40 ახალგაზრდა ქალები. უდიდესი აბანო, საცურაო სეოლა, ვეებერთელა ბიბლიოთეკა და სამკიოხველო იზიდავს აგრეთვე ათასობით მნახველებს. ეოველ დღიურათ მნახველთა რიცხვი 900—1000 კაცადი ადის; შემოდგომასა და უქმეებში კი ადიოდა 6000დი. სასახლესთან შარის აგრეთვე იაფ-ფასიანი ბუფეტო საჭმელ-სასმელით. სასახლის ეგელა დაწესებულებებში გარდასახდია, თუმცა იაფ-ფასიანი. ინგლისში კანონათა მიღებულა, რომ ხალხისათვის მუქთი გასართობის და სწავლა-განათლების მიწოდება ნიშნავს მის დამცირებას, დახმობას მასში დამოუკიდებლობის გრძობისა და აგრეთვე ასეთი მუქთი სწავლა-განათლება და გასართობნი მიიზიდავენ იქეთ პირებსაც კი, რომელნიც ამ დაწესებულებებში სრულად არ სჭირებენ ან არ აფასებენ და საქმეს კი ავებენ.

ქვემო მოყვანილი ციფრები ცხადათ გვიჩვენებენ იმ უდიდეს მნიშვნელობას, როგორც «სახალხო სასახლეს» აქვს ღონდონში: პირველ საანგარიშო წლის ბოლოს (1890 წ.) სახალხო სასახლის მნახველები იყო 1,500,000 კაცი. ამში არ შედის მუდმივნი წევრნი და მოსწავლეები და მთელ ამ ხნის განმავლობაში, ანგარიშის სიტყვით, არ მომხდარა არც ერთი შოფოთი და უბრალო წესრიგის დარღვევა...

მთარგმნელი.

თეკით, საჩაიეთი და სხ. *). ღესაც ზოგჯერ აშენებულობა და ზოგჯერ შენდება კიდევ ასეთი სახლები შემდეგ ადგილებში: ნიჟნი-ნოვგოროდში, სევასტოპოლში, ბარნაულში (ტობოლის გუბერნიაში), კრასნში (სმოლენსკის გუბ.), სარატოვში, ნიჟნი-ტაგილსკში, ოდესაში, კრემენჩუგში, ელცში, სოფ. გოროდეცში (ნიჟნი-ნოვგოროდის გუბ.), პოლტავაში, პეტერბურგში, ტამბოვში, ყიტომირში, ჩელიაბინსკში, სიმსკის ზავოდთან (უფიმის გუბ.), მენზელინსში (იმავე გუბერნიაში), ორენბურგში, სოფ. ბალაკოვში (სამარის გუბ.), ქალაქ ნოვოუზენსკში, ქ. ბუგურუსლანში, მოტოვილიხინსკის ქარხანასთან (პერმის მახლობლათ), ქ. ლოხვიცში (პრილევისკის მაზრაში) და სხ. **).

*) დღეს-დღეობით ეს სამაგალითო „სახალხო სასახლე“ რამელიც მთელათ მინის და რკინის მასალიდგან არის გაკეთებული და მაშასადამე ადვილათ დასარდვევი და ხელახლა ასაშენებელი, — გადატანილია პეტერბურგში; აკებულა იგი ზოგადოებრივი ბაღის გვერდით მდინარე ნევის მახლობლათ და თვისი უდიდესი ბაღით შეადგენს საუცხოვრო სანახაობას იქაურ სახალხო დაწესებულებისას. აქ დიდძალი ხალხი იურის თავს მუდამ დღე თავის გასართობათ. ამ სიყვარში ამის შესავსი ჟერჯერობით არა შეუქმნიათ-რა დაბალ ხალხდე მზრუნველებს.
მთარგმნელი.

**) ჩვენში სახალხო განმანათლებელ დაწესებულების დაარსებას ხელი შეუწყო კონსტანტინე ზუბალაშვილის უხვმა შეწირულებამ (100,000 მან.) თბილისში, სადაც ახლო მომავალში უბევრ იმის სახელზე «სახალხო სახლი», ზუბალაშვილის მაგალითს, უეჭველად, სხვებიც მიჰბაძვენ და თბილისში ეს სახალხო საქმე მკვიდრ ნიადაგზე დამყარდება და სამაგალითოდ შეიქმნება მთელი კავკასიის ქალაქებისათვის.
მთარგმნელი.

ამგვარი შეერთება სამკითხველოსი, აუდიტორიის, საჩაიესი და სათეატრო დარბაზის ერთ შენობაში ხელსაყრელია ნივთიერის და საოჯახო-გამგებლობის მხრივით. თვით საზოგადოებისთვისაც უფრო მოხერხებულია იცოდეს ერთი საშუალო დაწესებულება, სადაც იგი ნახავს მრავალ სხვადასხვაობას, თვისი გემოს, მოთხოვნილების და მიდრეკილებათა შესაფერს. ამგვარ სახალხო სახლში სასიმართლო გასართობთა ყოველგვარი მოთხოვნილებანი დაკმაყოფილდებიან; აქ მყარდება ერთობა, იმართება ერთგვარი სახალხო კლუბი, როგორც გვიჩვენა მრავალმა პრაქტიკამ საჩაიე-სამკითხველოებისამ. ცხადია თავის თავდაც, რომ თუ ამგვარ სახალხო დაწესებულებას ადმინისტრაციაც კეთილის თვალთ უყურებს და მნახველებს ღმობიერათ და თავაზიანათ მოეპყრობა, ისინი, უეჭველათ კეთილ-აღმზრდელ გავლენას იქონიებს ხალხზე. რასაკვირველია, ამასვე დაამტკიცებენ ყველა ისინი, ვისაც ხალხთან საქმე ჰქონია და დაჰკვირვებია მას საჩაიე, სამკითხველოებსა და საკვირაო სკოლებში. შეიძლება გაბედულათ ვთქვათ, რომ ეს კეთილი გავლენა თავს იჩენს არა მარტო გარეგანი ფორმით, კარგათ მოქცევით, არამედ სამერმისოთ, უეჭველათ, ხელს შეუწყობს ხალხის ზნე-ჩვეულებათა გაფაქიზებას. კერძო პირები, მთელი ოჯახები, ბავშვები, წრეები — ყველა თავს მოიყრის სახალხო სახლში და, რა თქმა უნდა, პატივისცემის და მორიდების გამო არ დაარღვევენ წესრიგს და მართებულებას. ყველა მოიპოებს თვისს სულის დასაკმაყოფილებელს: ზოგი სამკითხველოში წავა წიგნების საკითხავათ, ზოგს საჩაიეში მოუნდება გაზეთის წაკითხვა ან მეგობართან მუსაიფი, ზოგი საჯარო კითხვას მოისმენს და თუ წარმოდგენა ან კონცერტიცაა დანიშნული, იქითკენ ხომ ყველა — დიდი და პატარა მიაშურებს. გარდა ამისა თუ აქ ხელოვნურ ნაწარმოებთა, ან სახელოვნო-სამრეწველო

გამოფენა ან მუზეუმიც, თუნდაც ძალიან პატარა იქნა, უქვევლია, იმათ ყოველი ცნობის მოყვარე ნახავს. აქვე აჩვენებენ და აუხსნიან მცოდნე პირები გამოფენილი საგნების მნიშვნელობას და ასე ამრიგათ „სასიამოვნო შეერთდებოდა სასარგებლოსთან“.

ამგვარათ აღმზრდელ-განმანათლებელი დაწესებულებანი სახალხო სახლისა მიისწრაფიან რა მიაღწიონ სულიერ-კულტურულ მიზანს — **დანერგონ ხალხში — კეთილი ზნეჩვეულებანი, განათლება**, ამ სიტყვის უფართოეს მნიშვნელობით, — ამავე დროს ისინი ავრცელებენ სასარგებლო ცოდნას, პრაქტიკულ ცნობებს, რომელნიც ყოველთვის საჭირონი არიან ცხოვრებაში, და ფიზიკურ შრომის დროს. დაუძალებლად, პირადი სურვილით, მოკლილობის დროს ამგვარი შეძენა ცოდნისა, ყოველთვის მეტათ ფასდებოდა და ახლაც ფასდება ხალხისგან. ამას ამტკიცებს საკვირაო სკოლების წარმატება და მათი სახელგანთქმულობა ხალხში. **დაუძალებლობა, თავისუფალი ამოჩვენვა, ეგვლას მისაწოდებობა და ეგვლასათვის გასაგებობა** — აი ძირითადი პირობანი, რომელნიც იზიდავენ და ფასს სდებენ ხალხის თვალში სახალხო სახლის დაწესებულებას. თეატრი, მუსიკა, სალიტერატურო კითხვები, ბიბლიოთეკა, სამკცნიერო ადვილგასაგები საუბრები და სხ. მისთანები — ყოველივე ეს ხომ კულტურის სიკეთეებია და ამაებით დღემდი სარგებლობენ მხოლოდ მცხოვრებთა საშუალო და უმაღლესი კლასი. მაგრამ საზოგადო სამართლიანობა მოითხოვს, რომ ეს სიკეთე და სიამენი კულტურის ხელმისაწდომი გახდეს უღარიბესი ხალხისათვისაც.

სახალხო სახლის სარგებლობა ყველასათვის ცხადია; სახალხო სახლი იზიდავს რა მაყურებლებს, მისი განყოფილებანი ემსახურება აღმზრდელ-განმანათლებელ მიზანს და იმავე დროს აკმაყოფილებს და ართობს ხალხს.

წინასწარმეტყველება არაა საჭირო იმის წინა სათქმელათ, რომ ამგვარი დაწესებულება ჩვენშიაც მოიპოვებს თანაგრძნობას მთელის ერისას, ღირსეულათ დაფასებული იქნება ხალხისაგან და თვისი უდიდესი საზოგადოებრივი მნიშვნელობით ფესვს გაიდგამს. ყოველი მდაბიო ხალხი მოისურვებს, რომ სახალხო სახლი მისთვის ხელმისაწვდომი იქმნეს, ერთბაშათ გაიგებს მისს უმაღლეს მნიშვნელობას და გაარჩევს იმას სხვადასხვა გამრყენელ გასართობებისაგან, სადაც ყოველის საშუალებით ცდილობენ იგი ჩაითრიონ, შეიქციონ და მეტი ფული ააძრონ.

უფასურობა სამკითხველთა, სიძაფე საჩაიესა, მჭინვე ფასები სახალხო თეატრისა, საჯანო კითხვებისა და სხ. მისთანებისა,—ყოველივე ეს მიიზიდავს ღარიბ მაყურებლებს არა მარტო მათი ფასთა სიმცირის წყალობით, არამედ აგრეთვე თვისი გონიერის შინაარსით. თვითეული მაყურებელი უნებლიეთ, ინსტიქტიურათ ეცდება არ დაარღვიოს ზოგადი მიღებული წესი ზრდილობის და მართებულობის. მთელი საქმის კაი კილო ერთბაშათ და გონიერათ დამყარებული, უეჭველათ განმტკიცდება თავის თავათ და იქონიებს თვისს კეთილ მოქმედებას, გავლენას მაყურებლებზე. ეს კი აამაღლებს «სახალხო სახლისადმი» ნდობას მთელის საზოგადოების და მკვიდრთა თვალში. თვითეული ღარიბი, მშრომელი მოწიწებით მოეპყრობა ამ დაწესებულებას მისის ადგილხელმისაწვდომობას, მამზიდველობის და გულისხმიერობის (поучительности) გამო; მან უკვე იცის, რომ მოცლის დროს მას თავისუფლათ, ნებადაურთველათ და მოურიდებლად შეუძლია წასვლა სახალხო სახლში და იქ სულით და სხეულით მოსვენება. ეს უიძულებლობა (непринужденность) და თვისუფლების გრძნობა, თავათ გართობის შესაძლისობა, კიდევ უფრო აღიდებს მიმზიდველობას მისს დაწესებულებისადმი.

კეთილი მაგალითი ყოველთვის იპოვის მიმბაძველს: ერთ და ორ მაყურებელს მრავალი სხვა მოჰყვება და ასე ამ რიგათ მოთხოვნილება სისწრაფით გაიზრდება. არსებითი მოთხოვნილება ასეთ დაწესებულებათა დიდი ხანი მომწიფებულთა და ყველასაგან შეგნებულთა.

რამდენათ საჭიროა, რომ განმანათლებელ დაწესებულებათა, სახალხო სახლების ხელმძღვანელნი თავიანთ მოწოდების სიმაღლეზე იდგენ ამას აღიარებენ ისინიც კი, ვინც დაყენებულია თვალ-ყური ადევნოს ხალხის სიფხიზლის სამზრუნველო კომიტეტთა მოქმედებას. „ფინანსების და მრეწველობა-მოამბის ვაჭრობის“ 1898 წ. № 9-ში მოთავსებულია ცნობები არკ. შუმახერის ზემორე დასახელებულ სამზრუნველოების მოქმედების ანგარიშიდან აღმოსავლეთის ოთხ გუბერნიებში. აქ სხვათა შორის ნათქვამია, რომ საჩაიე-სამკითხველოების გონიერ მოწყობისათვის მეტათ დიდი მნიშვნელობა აქვს მათ მართვა-გამგეობას, რათა ისინი „სახალხო კლუბებად“ გადიქცნენ. „ხალხი ჯერ კიდე ნაკლებათ მიჩვეულია თვითგანვითარებას, ისე ეუცხოება ყველაფერი, რასაც რამე სამეცნიერო სახე აძევს, რომ საკმარისი არაა საჩაიესთან სამკითხველოების გახსნა. გარდა ამისა საჭიროა კიდე, რომ ვინმე აახლოებდეს ხალხს ამ საჩაიეს განმანათლებელ დამატებასთან“. „ეს მხარე საქმისა ჯერ კიდე ნაკლებათაა უზრუნველყოფილი და იმ დროს, როცა საჩაიების მოწყობას ავალებენ ჩვეულებრივათ ისეთ პირებს, რომელთაც სრულიათ ნიჭი არ შესწევთ ხალხზე განმავითარებელად ზედმოქმედება იქონიან, თვით სახალხო სიფხიზლეზე სამზრუნველოების წევრნი, რომელთაც აუღიანთ საჩაიების თვალ-ყურის დევნება, ძალიან იშვიათათ თუ რამქვიმე მათგანს. ესმის თვისი მოვალეობა გარეშე ანგარაშებისა, მმართვასა და საზოგადოთ სიწმინდე და წესაქების თვალყურის დევნებისა“.

ერთი უმთავრესი პირობათაგანი „სახალხო სახლის“ წარმატებისათვის არის—მისი ხელმისაწვდომობა, არა მარტო მათი უფასო ანუ სიჩაფით სარგებლობა, არამედ დაბალი ხალხისადმი წრფელის გულის, კანკათ მოძურგობით; მის წარმატებისათვის საჭიროა თავმდაბლათ, თანაკრძნობით მოძურგობა ხალხისადმი, წაყ ეტობაშით გამოაწვევს ნდობას, პატივისცემას და მოსპობს ყოველგვარ შეგანრლებას და გაუგებრობით შეცილებას. სახალხო განმანათლებელ დაწესებულებათ ასე, როგორც სკოლებს, ეგვლახე უფრო აგნებს გულგრადა, უფროსული კილა, წასაყ ადგილათ მოჭყვება ანა კეთილ სასურველი, მშრალი, ფორმაღური მოძურგობა ადამიანისადმი. ამ მხრით კეთილი საქმის წარმატებისათვის უნდა ვისურვოთ მხლათ, რამ ამ განმანათლებელ დაწესებულებათა „სახალხო სახლების“ ხელმძღვანელნი მისდევდნენ იმათ კეთილ მაგალითებს, რომელნიც ასე წარმატებით შრომობენ ახლა არსებულ უფასო სამკითხველოებსა და საკვირაო სკოლებში, და რომელნიც ახერხებენ მოიპოვონ თანაგრძნობა და ნდობა უბრალო ხალხისა. ეს კი უტყუარი თავდებია დაწყებული საქმისა. გარდა ამისა ასეთი კეთილსასურველი და თანაგრძნობითი მათდამი მოპყრობა, უეჭველათ, იმოქმედებს გამაკეთილშობილებელის სახით უბრალო ხალხზე, აღძრავს მათში კითხლ გრძნობებს და მისცემს მათ კარგ მაგალითს. ერთნაირათ ასეთი მოქმედება შეიძლება ჩაანაცხოს სკოლური აღზრდის გამკრძელებლად სწორეთ ისე, როგორც ყველა ეს სამკითხველოები და ბიბლიოთეკები შეადგენენ გაგრძელებას სკოლურის განათლებისას.

გარდა განმანათლებელ-აღმზრდელ მნიშვნელობისა, მოვიყვანთ გონიერ გასართობების კეთილი გავლენის პირდაპირ საბუთებს ეკონომიურ მხარეშაყ. პროფ. ჩუბროვის სიტყვით ეს გამოიხატება იმაში, რომ კლებულობს

გამცდარი დღეების რიცხვი, რაც წარმოებისათვის სასარგებლოა... ერთ მეფაბრიკეს მისთვის უჩვენებია განაცდენი დღეების სია, საიდანაც ჩანს, რომ იმათი რიცხვი კლებულობდა იმ ორშაბათობით, რომელნიც იმ კვირა დღეებს მოჰყვებოდნენ, როცა სახალხო კითხვები იმართებოდა; განაცდენი დღეები მატულობდა, როცა ამგვარი კითხვები არ იყო. ცხადია, გონიერი განმანათლებელი გასართობნი მატებენ შრომას და მაშასადამე სამუშაო ქირასაც. ნაკლებია მთვრალეები—ნაკლებია განაცდენი დღეებიც გონიერათ გატარებულ უქმე დღეების შემდეგ მუშები მიდიან სამუშაოზე ფხიზლები, კმაყოფილნი, გამოცოცხლებულნი და ხალისით ჰკიდებენ ხელს მუშაობას. ამასვე ამტკიცებენ თვით მუშებიც და მათი შეხედულებანი, მაგ. ნევსკის საზოგადოების სახალხო გასართობთა მოქმედების გამო.

ასეთია ფაქტები, ასეთია დასკვნები სანდო პირთა. ბეცი უნდა იყოს ადამიანი, რომ არ დაინახოს სარგებლობა გონიერ გასართობთა არა მარტო მუშებისა და ხელოსნებისათვის, არამედ მათი აღებისათვისაც და აგრეთვე მიიჩნიოს იგი მთვრალობის წინააღმდეგ საბრძოლველ იარაღად.

აქამდე ჩვენ ვლაპარაკობდით სახალხო სახლზე და მის შეერთებაზე, რომელსაც მიზნათ აქვს გართობაც და განათლებაც. კითხვა კიდე მაინც თავის თავათ იბადება: განა უფრო სასარგებლო არ იქნებოდა მცხოვრებლებისათვის ცალ-ცალკე, ქალაქის სხვა და სხვა ნაწილში ჰქონდეს ეს დაწესებულება? ერთ ნაწილში იქნებოდა სახალხო თეატრი, მეორეში—სამკითხველო, სხვაგან კიდე—საჩაიეები ბიბლიოთეკით, ქალაქის მეორე ბოლოში კი—სახლი საჯარო კითხვებისათვის და სხ. მისთ. რასაკვირველია, ყველაფერი საშუალებაზეა დამოკიდებული; დიდ და მდიდარ ქალაქში 2—3 ასეთი სახალხო სახლი-

სათვისაც მოინახება ფულები; მაგრამ იქ, სადაც საშუალება ერთისათვისაც თუ მოიპოვება—ასეთ ქალაქებისათვის ზევით დაყენებულ საკითხს თავისი საფუძველი აქვს. პატარა ქალაქში, სადაც ყოველი კუთხიდან შეუძლია მცხოვრებლებს გარდამეტებული ღროს დაუკარგავათ და შეუწუხებლად წავიდეს სახალხო სახლში, იქ მისი სარგებლობა უეჭველია. დიდ ქალაქში კი, როგორცაა მაგ. მოსკოვი, პეტერბურგი, ხარკოვი, საჭიროა, რომ ქალაქის უფელ კუთხეებს ჰქონდეს თავიანთი სამკითხველოები, საჩაი და სახალხო საჯარო კითხვების მოსასმენი სახლი. მაგრამ თუ კი ეს უკვე არის, არაფერი დაუშლის აშენდეს „სახალხო სახლი“ დიდა საყურებელ დაზღვევით თეატრისათვის, საჯარო კითხვებისათვის, კონცერტებისათვის ქალაქის უფრო შესაფერ შუაგულ ნაწილში, სადაც იგი ქალაქის ყველა განაპირა ნაწილისათვის ხელმისაწვდომი იქნება.

შემდეგ იბადება მეორე საკითხი: სად უფრო საჭიროა სახალხო სახლების, კლუბების აშენება-მოწყობა? ვისი ინტერესები უფრო მალლა დგას ამ მხრით: სოფლის მცხოვრებთა, თუ ქალაქის? საიდან უნდა მივმართოთ უწინარეს ყოვლისა საშუალებანი, ამ მიზნისათვის მაგ. სახალხო სიფხიზლის სამზრუნველოსი, — ქალაქისა თუ სოფლისაკენ? ჩვენ გვგონია, რომ რიცხვითაც და სხვა მიზეზთა, მაგ. შემოდგომამზე და ზამთრობით მოცლილობის გამო, როცა სამეურნეო სამუშევრები ნაკლებია, ან სრულიად არაა, სოფელეთა ინტერესები უმაღლესია, ქალაქის მცხოვრებლებისაზე; პირველი საჭიროებს განათლებულ დაწესებულებებში და გონიერ გასართობებში უფრო მომეტებულათ, ვინემ ქალაქის მცხოვრებთა დაბალი კლასი, რომელნიც ერთნაირათ სარგებლობენ უფრო შემდეგ კლასის სიახლოვით. პირიქით, სოფლის მკვიდრი, სრულიად განკერძოებული, თავისინაბარათ მიტოვებული

ამ მხრით სრულიად მოკლებულია ყოველგვარ დახმარებას. აქედან ცხადია, რომ ყოველი მისწრაფება სოფლის ხალხის დახმარებისა ამ ნაწილში იწვევს ყოველთვის საზოგადო თანაგრძნობას, თუმცა შეხვედებით სრულიად წინააღმდეგ აზრსაც, რომელიც ქალაქის მცხოვრებთა ინტერესებს ამჯობინებს, რადგან მათი კულტურული მოთხოვნილება უფრო დიდია. ამბობენ, რომ გონიერი გასართობები უფრო საჭიროა ქალაქის მკვიდრისათვის, რომელსაც მრავალი შემაცდენელი და გამრყენელი გასართობები იზიდავენ თავისკენ და აი ამას უნდა მოვარიდოთ ისინიო. რა თქმა უნდა, არსებითად, აქ ამორჩევაც შეუძლებელია, ერთი მეორეს არ უარჰყოფს. რომელს მივცეთ უპირატესობა, ასე ვთქვათ, პირველობა—ქალაქის მკვიდრს, თუ სოფლისას—ეს დამოკიდებულია ამა თუ იმ შეხედულების წერტილზე. უწინარეს ყოველისა უნდა აღვიაროთ, რომ მთელი ხალხი, მთელი დაბალი კლასი მცხოვრებლებისა სჭირდება სახალხო სახლის დაწესებულებას და სად დავაარსოთ ისინი პირველათ—ამას თვით ცხოვრება გადასწყვეტს და არა წინდაწინ მისი თეორიული განსჯა. ერთი სიტყვით, სადაც უფრო სჭირდება მოითხოვს, სადაც უფრო მალე აღმოჩნდება საშუალება და ამისათვის სახელმძღვანელო ძალები—აი იქ უფრო მალე განდება სახალხო სახლები.

მოწყობა იაფ-ფასიან და საღი გასართობებისა სოფლის მკვიდრთათვის, გამართვა უფასო სამკითხველოების, საჩაიების, საჯარო კითხვების მხიბლავის ფარნით და სხ. მისთ.—ყოველივე ეს არ მოითხოვს დიდ ხარჯებს, არ მოითხოვს აგრეთვე რაიმე განსაკუთრებულ სპეციალურ ცოდნას და გამოცდილებას. ყოველივე ეს მისაწდომია გაუჭირვებლათ, თუ კი იმათ დაბრკოლება არ აღმოუჩნდათ ფორმალურათ საქმის წარმოებაში. მართლაც რა დიდი საქმეა სოფელში სახალხო სახლის შექმნა?

ერთ ოთახში შესაფები დადგით ბიბლიოთეკისათვის, იქვე დაზგები სამოვრით და საჩაიე მოწყობილებით; მეორე დიდ ოთახში მოათავსეთ სტოლი და სკამები საჩაიესა და სამკითხველოს სტუმრებისათვის; აქვე გაიმართება სახალხო კითხვები მხიბლავი ფარნით და მაშასადამე იგივე ოთახი აუდიტორია იქნება; ამას ყარაულისათვის ერთი პატარა ოთახიც მიუმატეთ და ესეც თქვენი სახალხო სახლი. იგივე „სოფლის კლუბი“. აქვე გამართავს კონცერტებს სკოლის ხორა; აქვე გაიმართება სპეციალური საუბრები მეურნეობაზე, ჰიგიენა, მედიცინასა და შინათმრეწველობის შესახებ და სხ. მისთ. მოათავსეთ შესაფში საუკეთესო თესლები, მცენარეები, მანე მწყირები, ნახელავები და სხ. მისთ. სურათებით, ტაბლიცებით და პრესკურანტებით და ესეც თქვენი მუზეუმი, თუნდაც მისი აჩრდილი...

ცხოვრების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ განმანათლებელი დაწესებულებანი ჩვეულებრივ ჩნდებიან სოფლებში, ამ «ღვთიური ნაპერწყლის» გადაცემით ქალაქებიდან, სადაც უკვე წინეთ იყო დაარსებული იგივე სამკითხველოები, სახალხო კითხვები და სხ. მისთ. აქ გაუგებარიც არაფერია: ქალაქში უფრო მალე მოინახება ძალები, აზრით, იდვიით აღფრთოვანებულნი, კეთილი საქმის ერთგულნი პირები, რომელნიც სრულიად უოანხოთ, არაფრისაგან ახერხებენ შექმნან და აცოცხლონ საკვირაო სკოლები, საჩაიე-სამკითხველოები, სახალხო კითხვები და სხ. მისთ. საიდან მოვნახოთ ასეთი მოქმედი პირები სოფლებში? იქ ისინი თითქმის გამონაკლისს შეადგენენ; მართალია, ამ ათის წლის განმავლობაში ასეთის მოღვაწეების რიცხვი შესაძინევით მატულობს, მაგრამ მათი არსებობა სოფლათ სრულიათ შემთხვევითია *). თუ სახალ-

*) რაც შეეხება ჩვენს ქვეყანას ამ უკანასკნელ ხანებში

ხო სახლების დაწესებულების გამართვას ვიწრო, ბიუროკრატიული ხასიათი მიეცა—ეს იმას ნიშნავს, რომ არ გვესმის ეს საქმე, არ ვიცით მისი ნამდვილი, ჭეშმარიტი დანიშნულება, მისი ისტორია, რაც მიუცილებლათ საჭიროა მის კეთილ გზაზე დასაყენებლად...

სახალხო განათლების ერთგულნი პირნისოფლებში არიან მოწინავე კაცები და გადააქვთ იქ ქალაქიდან თვისი ძალ-ღონე, ცოდნა, თაოსნობა და მოხერხება, რაც მათ ქალაქის განმანათლებელ დაწესებულებებში შეუძენიათ. ქალაქის „სახალხო სახლი“ ხდება „სანერგედ და გამამრავლებლად“ ამგვარ სასოფლო დაწესებულებათა. ასეთივე შორეული გზა ქალაქიდან სოფელში გაი-

აქაც დაიბადა ზევით დახსიათებული ტიპი მოღვაწე-მასწავლებლისა სოფლათ. მაგალითისათვის მივმართავთ სწავლა-განათლების საქმეში გაცილებით წინ წასულს დასავლეთ საქართველოს და კერძოდ მის ნაწილს—გურციას. სადაც ამგვარ მასწავლებლებს ხშირათ შეხვდებით, მხოლოდ მათგან მუდამ იმის საუკუდური გესმით, რომ მათ ფართოდ განმანათლებელ მოქმედებას ხუთავს, ხელს უშლის ბიუროკრატიული, ჩინოვნიკური“ ხასიათი სოფლის სკოლებისა, ჰროკრამისა და მათ მზრუნველ მეთვალყურეთა გადაჭარბებული ტენდენციური გულს-მოდგინება. თან ამას ემატება „სოფლის კუნწულა“-ს—მამასახლისის, მწერლის და მკლავაძეების თავგასულობა, ხრიკები და უმატივცემულობა ამგვარ მასწავლებლისადმი, რაც ასე ნათლათა დასურათებული ე. ნინოშვილის მოთხრობებში და უფრო ამავების გამო იგი მისდა უნებურათ იძულებული ხდება დასტოვოს სოფელი და თვისი საყვარელი საქმე ქალაქის უბრალო მოხელეობაზე გასცვალოს. კიდევ კარგი თუ სოფლიდან ამგვართ განდევნილი მასწავლებელი ქალაქში განაგრძობს თვისს საქმეს!..

მთარგმნელი.

არა სახალხო სკოლებმა; ამავე გზას გადიან დღეს სკოლას გარეთ განმანათლებელი დაწესებულებანი; ამავე გზას გაივლის გონიერ სახალხო გასართობთა მოწყობის საქმეც. ცხადია, ეს ჩვეულებრივი გზაა განვითარებისა და გავრცელებისა ყოველ მსგავს საზოგადო დაწესებულებათა. ქალაქი სოფლისთვის არის არა მხოლოდ გონებრივი შუაგული, არამედ ინტელიგენტური ძალების წყარო...

ზემო ნათქვამიდან აღვილი გასაგებია, რომ სახალხო გასართობთა მოწყობის საქმე ქალაქში, სასარგებლოა სოფლის მკვიდრთათვისაც. ეს საქმე ხომ ჯერ ახლათ იწყება, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ—მხოლოდ ისახება; ეს ჯერ ცდაა, სასინჯია; საჭიროა პრაქტიკა, გამოცდილება, რომელნიც გვიჩვენებენ თუ, რა არის ამ საქმეში ნათქვამი ან მოწყობილი სისწორით, სასურველათ, რა აღმოჩნდა მტკიცე, მდგნე, ან რაა მეტი და ნაწინასწარები; საჭიროა შევისწავლოთ კიდე გემო, ხალხის მოთხოვნილებანი; წინდაწინ კი ხომ ყველაფერს ვერ გამოვიცნობთ... კეთილი დაწყებულება, ფესვ-მოკიდებულები და კარგათ მოწყობილი ქალაქში, შემდეგ აღვილი გადასანერგია სოფლათაც; ქალაქის „სახალხო სახლი“ სოფელში გადიქცევა «სახალხო კლუბად, რომელიც სამიკიტნოებში ქეიფის და მთვრალობის მაგიერობას გასწევს. ჩვენ არ ვეჭობთ, რომ გაივლის კიდე ცოტა ხანი და სარგებლობა და უდიდესი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა „სახალხო სახლისა“ იმდენათ გაიდგამს ფესვს საზოგადოების ცნობიერებაში, რომ ერობანი, ქალაქები და თვით გლეხთა საზოგადოებანიც კი ისევე სიხალისით გაიღებენ ამ საქმისათვის საშუალებას და დაუთმობენ შენობებს, როგორც ეს ახლა ხდება სკოლების და უფასო სამკითხველოებისათვის. სკოლას გარეშე განმანათლებელ დაწესებულებათა წარმატება თავდებია იმისა, რომ ხე-

ლის შემწყობი გარდაწყვეტილება სახალხო გასართობების უფრო ფართო საკითხისა უკვე მწიფდება ჩვენს თვალწინ. არ შეიძლება არ ვუსურვოთ, რომ ამ მიზნის უფრო ჩქარა და სისწრაფით მიღწევისათვის უფრო მეტი ერთობა ყოფილიყოს სახალხო სიფხიზლის მზრუნველთა და საზოგადოების ძალთა შორის რადგანაც პირველთ დიდი საშუალება აქვთ, სახალხო განათლების სარბიელზე საზოგადო მოღვაწეთ შეუძლიათ შეიტანონ თავიანთი ცოდნა, მხნეობა და უნგარო სამსახური ამ წმინდა საქმეში...

თუმცა იშვიათათ, როგორც გამოჩაკლისი, მაგრამ მაინც კიდევ ისმის ხმები, რომელნიც ეჭვის თვლით უყურებენ სახალხო სახლების მოწყობას. ისინი ამით: «მაგნე დაწყებულებადა», ხალხის შრომის გამცდენელათ, დამაბრკოლებლად ხაღიან; ეჭვი შეაქვთ იმის მიზნის მიღწევაში. მხოლოდ ვინც ხალხის ცხოვრება, მისი ხასიათი და მისი ცხოვრების პირობები არ იცის, შეუძლია დაშინდეს, რომ სახალხო სახლის დაწესებულებას შეუძლია შეამციროს ხალხის შრომის უნარი და მოაცდინოს იგი მას! საჭიროც აღარაა კვალდაკვალ უარყოთ ყველა ეს აჩქარებული ეჭვიანობა და ბრალდებანი, იმდენად მაჰი უსაფუძვლოება ცხადზე უცხადესია. ასეთ პირებს ავიწყდებათ, რომ ისინი სწორეთ ასევე ეპყრობოიინენ სახალხო სკოლებს და შემდეგ სახალხო სამკითხველოებს; იმათ დაავიწყდათ, რომ ცხოვრებამ უარჰყო მათი უკეთური ეჭვები. ყველა ეს ყვედრება, ეჭვიანობა «არ ახალია, ძველია»; ყოველი ეს უკვე ნაცადი ხერხია მოწინააღმდეგეთაგან.—ამაიში ზოგჯერ გამოსკვრივს მხოლოდ რალაც ეგოისტობა, პირადობა იმათი მხრით, ვინც, შეიძლება, ასე გულსმოდგინეთ სარგებლობს თეატრით, მუსიკით და ლიტერატურით... ჩვენ ღრმათ დარწმუნებული ვართ, რომ «სახალხო სახლების» ან მის განყოფილებათა აშენება—მოწყობის საქმე ყოველგვარ ეჭვს და შიშს გარეშე

დგას; იგი ყველას სახეში აქვს; ისინი ყველასათვის ხელმისაწვდომია, ყველას შეუძლია მისი გაჩხრეკა, კანტროლი, რევიზია. იმათი მოქმედება დაქვემდებარებულია მკაცრ კანონებზე, რომელნიც დადგენილია ყველა დაინტერესებულ უწყებათა თანხმობით. თუ ისმის ხმები, მაგ., თეატრის ცუდ გავლენაზე ხალხისათვის, ამასთან, რა თქმა უნდა, სახეში აქვთ ცუდ მსახიობთა გუნდის თავისმოყრა, გონიერი პროგრამის უქონლობა და სწორი საზომი. ჩვენ ვერ ვხედავთ ვერავითარ საფუძველს, რატომ წინდაწინვე ექვით ჩრდილავენ საქმეს, რომელიც, თუ **სისწორით იქნება დაჯერებული**, საზოგადო რწმენაც ასეთია — **გამოიღებს მხალფად კეთილ ნაყოფს**.

მოწყობა და გამართვა სახალხო განმანათლებელ დაწესებულებათა და გასართობთა; საბრძოლველათ მთვრლობისა და სამიკიტნოებში ქეიფისა, კეთილ ზნე-ჩვეულებათა და განათლების დასამყარებლათ, იმდენათ საქირაოა ჩვენის ქვეყნისათვის, რომ ყოველი უკეთური დაბრკოლება ამ კეთილ საქმეში, ჩვენ უდიდეს ცოდვათ უნდა ჩავთვალოთ ხალხის ინტერესების დაცვის საქმეში. ცხადია, უხეში ზნე-ჩვეულებანი ერთბაშათ არ ისპობიან; გონიერათ დაყენებული აღმზრდელ-განმანათლებელი დაწესებულებანი კეთილათ მოქმედებენ რამდენიმე თაობაზე და არა თვალის დახამხამებაში; შემწეობას და შემოწირულებას ამ კეთილ საქმეს უწევენ, ვიმედოვნებთ, არა თვისი პირადული უზრუნველ ყოფელობისა და კეთილდღეობის სახელით და არც რაიმე გარეშე წუთიერი ინტერესის მიხედვით. თუ ყველანი ჩივიან სამიკიტნოების ცუდ გავლენაზე, მთვრლობის დამლუპველ ზედმოქმედებაზე, მხეცურ ზნე-ჩვეულებასა და ყიალზე, მაშ მოემზადონ მაინც, შეძლებისადაგვარათ, ამ ბოროტების აღმოხატებერელად; მარტო საჩივრები და ყვედრება საკმარისი როდია; უნდა რაიმე გააკეთოთ კიდევ კეთილი საქ-

მისათვის, ზოგადი სარგებლობისათვის. ჩვენ ისე მივეჩვიეთ ბრბოს აღვილათ, ერთი ხელის წამოკვრით, გამტყუნებას სიმხეცესა და უვიცობაში, რომ ვღელდებით მისი თავაშვებულობით და უხეში მხიარულობით და თან მივეჩვიეთ ასე გულ-გრილათ ვუყუროთ ხალხის, ბრბოს განათლებაზე და მის გონიერ გასართობებზე ზრუნვას. ბოროტება ყველას თვალ-წინ უდგას: ესაა დიადი უვიცობა, წეკა-კითხვის უცოდინარობა. დრკა, დრკა შევერთდეთ განათლების სახელით საბრძოლველად მთერალობასთან და უმთავრესად მის ჭეშმარიტ მოკავშირე და წამქეზებელ სამწუხარო უვიცობასთან...

ის. კვაცარიძე.

მძინარა პედაგოგს

(«ივერიილამ»).

სართლა რომ მძინარა ბრძანებულხართ, რომ საზოგადო საქმეზე სჯის და ლაპარაკის მაგივრად თქვენ ჩვენს შორის კამათი პირადულ ნიადაგზე გადაიტანეთ. აიღეთ, რომელიც გნებავთ ჩემი წერილი და ნახავთ, რომ ყოველი მათგანი მხოლოდ და მხოლოდ საზოგადო საგანს და საქმეს ეხება და თქვენ კი მოჰყოლიხართ და პირადად ჩემზე სწერთ, ჩემს საუარო თვისებებს და საქმეებს აღნუსხავთ, თითქოს ეს ვისთვისმე საჭირო იყოს. ეს არის უმთავრესი სუსტი მხარე თქვენის წერილისა.

მეორე დიდი ნაკლი თქვენის წერილისა ის გახლავთ, რომ თქვენ უწყებულს პირს ებრძვით, სახელდობრ, მე, ივანე როსტომაშვილს, მეკამათებით და მშინარა ტურასავით კი ჯაგში იმალებით, თქვენს ვინაობას არ აცხადებთ, სახელსა და გვარს არ აწერთ იმ წერილს, რომლის მიზანი, როგორც ვთქვი, ის კი არ არის, რომ საკამათო საგანი ახსნას და განმარტოს, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ ჩემი პირადობა დაამციროს, სიმართლე და პატიოსნება მოითხოვდა, რომ თქვენც ისევე დაუფარა-

ვად გამოჩენილიყავით ასპარეზზე, როგორც მე, რათა ის მაინც ვიცოდე, მართლა, პედაგოგთან მაქვს საქმე, თუ დილექტანტთან. ეს თვით მკითხველისთვისაც რყო უთუოდ საქირო, რომ მასაც შეჰსძლებოდა სისწორით განსჯა, თუ რომელია ჩვენს შორის მართალი და რომელი მტყუანი.

მაგგვარ წერილებს, ჩემო, მართლაც და, მძინარა პედაგოგო, ჰქვიათ „**АНОНИМНОЕ ПИСЬМО**“ და იგივეა, რაც ჩვენში სახელმოუწერიელი დაბეზლების წერილი. მაგგვარ წერილებს ყოველი პატიოსანი კაცი სტოვებს წაუკითხველად, მაგრამ, რომ მკითხველმა საზოგადოებამ სხვა გვარად არ ჩამოგვართვას პასუხის გაუცემლობა, მოკლედ მოგახსენებთ.

თქვენ უეჭველად გასურთ მათქმევინოთ, რომ 14-ს იანვარს ყოფილს კრებაზედ სხვა ვსთქვი და დაწერვით კი სხვა დავწერე. გაგონილა ასეთი წადილი! გინდა, თუ არ გინდა, სთქვიო, რომ თქმით სხვა ვსთქვი და დაწერათ სხვა დავწერეო. მერე, ვინ დასწერა ის სხვა, ვის ეკუთვნის მასში გამოთქმული აზრები—თქვენ თუ მე? რასაკვირველია, მე, და რაღა ახირებაა თქვენგან, რომ საქვეყნოდ გამოდინხართ და გადათქმას მაბრალებთ!? მერე, რომელი საბუთის ძალით? თქვენ რომ ყრუ და უფიცი იყოთ პედაგოგიაში, მთქმელის რა ბრალია!.. ნათქვამია: კარგს მთქმელს, კარგი გამგონიც უნდაო. რა უფრო ახლოა ჭკუასთან: რომ მე გადავთქვი სიტყვა, თუ თქვენ ვერ გაიგონეთ, მით უმეტეს, რომ მძინარა პედაგოგი მარად თანა სდევს თვლელმა და ბურანში ყოფნა... ან რა არის აქ გასაკვირველი, რომ თქვენ ჩემ მიერ ზეპირად წარმოთქმული სიტყვა ისე ვერ გაგვეგონოთ, როგორც თვით მე, ავტორს, მსუადა იგი თქვენ, მსმენელთათვის, გადმომეცა, როცა ხშირად თვით დაწერალის

და უკვე დაბეჭდილის ნამდვილი აზრი და შინარსის გაგებაც არ შეუძლიანთ ხოლმე ზოგიერთებს!?

აი, მაგალითად: ამ ერთის თვის წინად მე დავსტამბე «ივერიაში» წერილი ჩვენის სახალხო სკოლის წარმატებისა და არსებობის ერთ-ერთ საფუძველზე და იმ დროს, როდესაც ბევრს მშვენივრად გაუგია წერილის აზრის სიღრმე-ქმშარიტება, ბ-ნმა ერთდემ იგი სრულიად ვერ გაიგო და მასხარადაც ამიგლო დამავე გაზეთში (დასწყევლოს ღმერთმა: ე ჩვენ მწერლებს რათ უფრო ეხერხებათ პირადობის თელვა, ვიდრე საზოგადო საქმის საწოგადოთვე განხილვა!?) თურმე, ველურებშიაც ასე სცოდნიათ: თუ ვინმემ გაბედა და ჩვეულებრივის აზრის და შეხედულებების წინააღმდეგ რამე სთქვა, ველურნი მაშინვე თავს მოაკვეთენ მთქმელს და მის გვამზე კი ცეკვას გაჰმართავენ!..

წერილის გამოსვლისათანავე და შემდეგაც მე მივიღე რამდენიმე წერილი. — «დიდებული აზრია», — მწერს ერთი; «წავიკითხე თქვენი წერილი და დიდათ მომეწონა», — მწერს მეორე; «ბევრს მთელი წიგნები დაუწერია სახალხო სკოლის შესახებ, მაგრამ ეგ თქვენი ზერთი ბეწო წერილი უფრო მეტს შეიცავსო», — მწერს მესამე. რაც შეეხება მეოთხის მონაწერს, ღმერთმანი, მრცხვენიან მისი აქ მოყვანა, რადგანაც ჩემს ქებას შეეხება, მაგრამ მომყავს იგიც იმის ნიმუშად, თუ ერთი და იგივე როგორ სხვა და სხვა ნაირად ესმისთ მკითხველებს. აი, სხვათა შორის, რასა მწერს მეოთხე: «ღმერთო, რა უბრალო აზრია! რატომ აქამდის ვერაფერ მიხვდა მაგას... ეს. რასაკვირველია, თქვენის განუსაზღვრელის სიყვარულით და ზრუნვით აიხსნება ჩვენის ხალხისადმი, რომლის უმეცრებიდამ და სატირელ მდგომარეობიდამ გამოსაყვან საშუალებებზედ ჩვენში მარტო თქვენა ზრუნავთო» და სხვ.

გკითხავთ განმეორებით: რით უნდა ავხსნათ ასეთი

მოვლენა, ფსიქოლოგია? მე ჩემის მხრით ამას ასე ვხსნი: როცა ვრადე და მისი მსგავსნი ვხვებიან ჩემს აზრებს, მათ წინ მხოლოდ პირადი ანგარიშები მიუძღვით და მოხსენებულ წერილების მომწერთ კი—მხოლოდ თვით წერილის ავი თუ კარგი მხარე აქვთ სახეში.

ასევე შეიძლება აიხსნას ჩემის სიტყვის გაუგებრობა: ჩვენმა ყოველ დღიურმა მწერლობამ წინათვე ისე შეაქო წასაკითხად დამზადებული მოხსენება, რომ მარტოდენ კრინტის დაძვრამაც კი მოხსენების ზოგიერთადგილების წინააღმდეგ, სულ მთლად გადარიც მისი მოტრუიალენი და ნამდვილის აზრის გაგების მაგივრად მათ სულ სხვანაირად გაიგონეს ჩემი სიტყვა. არც ვძრახავ ამაზედ არავის, რადგანაც, მართლაც, ძალიან ადვილი იყო, რომ სიტყვები «სწავლა» და «შესწავლა», ეს ორი სიტყვა, რომელთაც გამოიწვიეს ასეთი არევი დარევა ჩემის სიტყვის სისწორით გაგებაში, ყველამ, პედაგოგმა და არა პედაგოგმა, ერთ და იმავე მნიშვნელობით ნახმარად გაიგეს, მაშინ როდესაც, დიდი და დიდი ზღვარი ძევს ამ ორ სიტყვათა და ცნებათა შორის პედაგოგიაში. მე ვსთქვი: «სწავლა-აღზრდა მთელის კურსის განმავლობაში სავსებით სამშობლო ენაზედ უნდა სწარმოებდეს, ხოლო რუსულნი სავსებითვე უნდა შესწავლებოდეს იმავე საგნების თვალსაჩინო ნაწილის შესწავლით (და არა სწავლებით?). ახლა, დამდგომიხართ, და მაძალებთ ვსთქვა, რომ არა, ეგ კი არა, თქვენ ისა სთქვითო, რასაც ჩვენ ვამბობთო...

ან როგორ გაიგებდით თქვენ, ბ-ნო მძინარა პედაგოგო, ჩემის სიტყვის ძირითად აზრს, როდესაც, როგორც თითონვე მოწმობთ, თქვენი ყოველი ყურადღება იმ დროს მხოლოდ იმაზედ იყო მიპყრობილი, თუ როგორ ჩაითუთქა ბ-ნი იოსელიანი, როგორ ბურჯობდა ბ-ნი ილია ქავჭავაძე და როგორ დაიძახა პეტრე უმიკა. შეიღმა „это будет водотолчение“ და სხვა.

რომ ჰეშმარიტად ჩემის სიტყვის გაუგებრობა აქვენ მიერ სულ უბრალო პირადობის და მასთან უვიცობის სრული ნაყოფი იყო, სხანს შემდეგი უტყუარი ფაქტიდამ: კრების რამდენიმე ხნის შემდეგ, მე მივმართე პატივცემულს გ. ე—ს შემდეგის კითხვები: მითხარით მიუდგომლად და სრულის სიმართლით: მე, მართლა, უარს ვყოფდი სამშობლო ენაზედ სწავლებას სახალხო სკოლებში?—არა, ვინა სთქვა, პირიქით, თქვენ უფრო მეტს დროს და ადგილს თხოულობდით ამ ენაზედ სწავლებისათვისაო. მაშ, რა არ მოეწონა კრებას ჩემს სიტყვაში? ის, რომ თქვენ თხოულობდით სამშობლოსა და რუსულს ენაზედ ერთ და იმავე დროს სწავლებასო.—ვერ გაგიგიათ ჩემი ნალაპარაკევი, მე მაგას არ ვთხოულობდი, მე ვთხოულობდი, რომ სწავლება ყველა საგნებისა სამშობლო ენაზედ სწარმოებდეს, რათა პავშეები დაუბრკოლებლად და ბუნებრივად ვითარდებოდნენ, ხოლო, რაც შეეხება რუსულსა, ამ ენაზედ ამ მიზნით სწავლება სრულიად საჭირო არ არის, ეს არის ვალი სამშობლო ენაზედ სწავლებისა; სახალხო სკოლის ვალი ამ ენის შესახებ მხოლოდ იმაშია, რომ მან სავსებით შესწავლოს პავშეებს რუსული ენა, რით?—სამშობლო ენაზედ უკვე შეთვისებულის და შესწავლილის შესწავლით თვალსაჩინო მეთოდით, მაშასადამე, შესწავლილის თვალსაჩინო ნაწილისა. ამის გარეშე ყოვლად შეუძლებელია უცხო ენის შესწავლა,—დავაბოლოვე მე.—ახლა კი მესმისო, რატომ ვერ გავიგეთ თქვენი ნალაპარაკევი,—მითხრა პატივცემულმა მოსაუბრემ: დილექტანტებს გვიკითხავდით მაგისტანა აზრებსაო! აი, უმეტ-ნაკლებოდ ჩვენი საუბარი. ჰკითხეთ, თუ არ გჯერათ.

თქვენ მიკაჟინებთ, რომ მდივანი საზოგადოებისა, ბ-ნი იოსელიანი, ჩაითუთქა, როცა თქვენ ეგასთქვითო. როგორც ვნახეთ, აქ გასაკვირველი არაფერია, მით უმე-

ტეს, რომ იოსელიანი ჰელაგოგების გუნდს არ ეკუთვნის, მაგრამ დასახსიათებლად იმისა, თუ ხშირად რა გვარუწყალო ვითარებასთან გვიხდება ჩვენ შეხლა და შეჯახება, მომყავს აქ შემდეგი ფაქტი, რომელსაც სხვა დროს და სხვა ადგილას თავის დღეში არ გამოვამჟღავნებდი და ამიტომ ვსთხოვ ბ-ნ იოსელიანს მაპატიოს ეს.

როცა ივირიის რედაქციაში მომთხოვეს ჩემის ნალაპარაკების ასლი (კოპია) კრების მდივნის, ე. ი. ბ-ნ იოსელიანის, ოქმიდამ, მე ვეახელ იოსელიანს და მივმართე: დაწერილი გაქვთ ოქმი 14 იანვრის კრებისა?— არა. მე რაც ვილაპარაკე, არც ისა გაქვთ დაწერილი?— არა. შავად მაინც არა გაქვთ?— არა. ჩემ-მიერ ნალაპარაკებიდამ რას ჩასწერთ?— აი, ქალაქი. (მომაწოდა მთელი თაბახი) დასწერეთ და როგორც დასწერთ, 'მეც ისე შევიტან ოქმშიო. მე დავწერე და გადავეცი მას, მაგრამ ვერ წარმოიდგენთ ჩემს განცვიფრებას, როცა ბ-ნმა იოსელიანმა რამდენიმე კვირის შემდეგ წაიკითხა კრების წინაშე ოქმი და მასში ჩემ-მიერ დაწერილის მაგივრად სრულიად სხვისი ჩაძახილი კი ჩაეწერა! აი, ასე კეთდება და იხლართება ჩვენს ბნელეთში ყოველი კეთილი საქმე...

კვლავ მიკვირებთ: როსტომაშვილმა არავითარი წერილი არ მოიტანა სამეურნეო საზოგადოებაში, რომ განაჩენი შესწორებულიყო... ყველაფერი შეიძლება, მაგრამ ასეთი სიცრუე კი არა! ჰკითხეთ თვით ბ-ნს მდივანს, დავწერე და მივართვი მას ჩემი ნალაპარაკები თუ არა და თუ მიიღო იგი ჩემგან, რა მიზეზით ისე არ ჩასწერა ჩემი ნალაპარაკები, როგორც მე დავწერე!?

არც არაფერს კეთილ-შობილურს ქცევას წარმოადგენს თქვენ-მიერ მოყვანილი ამბავი, რომ ჟურნალი დაუბრუნესო. წაიკითხეთ ბ-ნ ართმელაძის მეორე წერილი სოფლელ მუშასთან, დაბეჭდილი ამ წლის «მოგზაურის»

ნომრებში და ნათლივ გაიგებთ, თუ რატომ დამბრუნებელსვე ამცირებს მაგგვარი ქცევა...

ორიოდე სიტყვა ბ-ნ გოგებაშვილის სიტყვებზედაც. თავისი სიტყვით, ჩემის სიტყვის პასუხად, გოგებაშვილმა ისეთივე გაუგებლობა გამოიჩინა, როგორც სხვებმა. მე ვლაპარაკობდი სამშობლო ენაზედ სწავლებით შეძენილის ცოდნით რუსულის ენის საესებით შესასწავლად საფუძვლად დადებაზედ თვალ-საჩინო მეთოდით და იმან კი იმის დამტკიცება დაიწყო, თუ როგორ შეიძლებაო, რომ ბავშვებმა მეორე წლიდამ იგივე საგნები რუსულად ისწავლონო. გოგებაშვილის გაუგებლობა აქ იმაში გამოიხატა, რომ მან სრულიად ვერ გაიგო მნიშვნელობა და სრული სხვადასხვაობა სიტყვების: „სწავლება სამშობლო ენაზედ“ და „შესწავლა რუსულის ენისა“... მე მიკითხნებთ, რატომ პასუხი არ გაეცით გოგებაშვილსაო?— იმიტომ, ბ-ნო პედაგოგო, რომ იმ საღამოს ამ საგანზედ კამათი ყოვლად შეუძლებელი და ცარიელი წყლის ნაყვა იქნებოდა და მეც გაფრთხილდი, რადგანაც ცხადად სჩანდა, რომ იქ წინათვე გადაწყვეტილის აზრის გაყვანა ჰსურდათ და არა ქეშმარიტების აღდგენა. ამას ხომ თითონ თქვენც ამტკიცებთ, როცა ამბობთ: „თითქმის საერთო სურვილი იყო, რომ მოხსენება ყოვლად უბაასოდ და ერთხმივ ყოფილიყო მიღებულიო“.

სწავლების მოწყობა ჩვენს სახალხო სკოლებში გოგებაშვილის გეგმით, ყოვლად უვარგისი და ადამის ეამისაა, რადგანაც მის გვარი სწავლა-აღზრდით, ხალხს ნამდვილი სწავლა-აღზრდა კი არა, მხოლოდ ნამცეცები ეძლევა მდიდართ ნააუფრალიდამ. გოგებაშვილი თხოულობს, რომ ოთხ წლიან სკოლებში სწავლება სამს წელიწადს სამშობლო ენაზედ სწარმოებდეს, ხოლო რუსული, ჯერ როგორც საგანი ისწავლებოდეს და შემდეგ კი, ე. ი. მეოთხე წელიწადს, სწავლა სულ ამ ენაზედ

სწარმოებდესო; ამასვე ამბობდა წაკითხული მოხსენება, აბა, პოლიტიკანობა თუ გინდათ, რომელსაც ყოვლად უსაბუთოდ მე მაშწყრალებთ, აქ არის!.. სად გაგონილა, რომ ჭეშმარიტ სახალხო სკოლაში სწავლა-აღზრდა სამშობლო ენაზედ შუა-გზაზედ სწყდებოდეს და უცხოზედ ფუძნდებოდეს!? ამის ქადაგება მხოლოდ „დამაროშჩენ“ პედაგოგებს შეუძლიანთ და აკი ქადაგებენ კიდევ! არა თუ ქადაგებენ, შუამავლებათაც გამოდიან ჩაღბსა და მთავრობის წინაშე, რომ სწავლების საქმე ასე და ასე მოაწყეთო, მთელი ამათი არგუმენტი სამშობლო ენაზედ სწავლების საქროებაზედ იმაზეა დამყარებული, რომ სამშობლო ენაზედ ნასწავლი ბავშვი რუსულსაც უკეთ შეისწავლისო. მაგრამ, როგორ შეისწავლის უკეთ, თუ კი უკეთ არ ასწავლით და მარტო უბრალო წერა-კითხვით და საცოდავი შაბლონური ლექსიური გაკვეთილებით დაკმაყოფილდებით!?

არა ბატონებო! ყოველი ენა თავისი წესით და მეთოდით უნდა ისწავლებოდეს და, აი, ეს წესი და მეთოდი გვეუბნება, რომ სწავლა-აღზრდა სახალხო სკოლებში სავსებით სამშობლო ენაზედ უნდა სწარმოებდეს, ხოლო რუსული, როგორც საგანა კა არ უნდა ისწავლებოდეს, არამედ, ყველა ის, რაც კი ბავშვს სამშობლო ენაზედ უკვე შეუგნია და შეუთვისებია, აი, ამ მასალიდამ მან, თვალსაჩინო მეთოდის საშუალებით, უნდა შეისწავლოს (და არა ისწავლებოდეს იგივე საგნები იმ ენაზე!) რუსული ენა და სხვა ყოველი უცხო ენაც...

რაც შეეხება თქვენს მამობრიულს დარიგებას, ბნო მძინარა პედაგოგო, რომ მე ჩემი აზრები რუსულად გამოვაქვეყნო, მაღლობელი გახლავართ. ეგ უთქვენოთაც შესრულებულია: «ივერიაში» გამოცხადებულ ჩემს წიგნებს შორის არის ერთიც: „Новая школа и основы ея

развитія и существованія“. მასში საკმაოდ არის განმარტებული ეს საჭირ-ბოროტო კითხვაც.

ჩვენს წინ სდგას ორი კითხვა, ორი მიმართულება: ერთი ჩემი, ივანე როსტომაშვილისა, მეორე—თქვენი. ჩემი კითხვა და მიმართულება ამ საკამათო საგანზედ განმარტებული და ახსნილია ქართულად ამ წლის „მოგზაურის“ ნომრებში და რუსულად—ბროშურაში: „Новая народная школа и основы ея развитія и существованія“; ხოლო თქვენი—იმ მოხსენებაში, რომელიც 14-ს იანვარს ყოფილს კრებაზედ წაიკითხა პატივცემულმა კრიმ-გირიმ და ი. გოგებაშვილის ბროშურაში: „Какъ улучшить кавказскую народную школу?“ აი, ამ ორის მიმაოთულების განმარტება-განმტკიცებაში უნდა ტრიალებდეს ჩვენი დღევანდელი ფაქტიური ბაასი და კამათი და არა ლობე-ყორეს ედებოდეთ უაზროთ, რომ, რა არის, სიტყვა ბანზედ ააგდოთ და გარეშე საგნებზედ წერით უეჭველი დამარცხება თავიდაც აიცილოთ. მაგრამ ჭეშმარიტებას და სიმართლეს სად წაუხვალთ! დღენი თქვენის დახავსებულის აზრებისა და ხალხის ზრუნვისა დათვლილია და თქვენ არაფერი გრჩებათ, რომ სულით და გულით ჩემსას მიემხროთ, რადგანაც მხოლოდ იგია ჭეშმარიტათ სალი, ბუნებრივი, პედაგოგიური, კაცობრიული: იმედია ასევე მოიქცევა კავკასიის სამეურნეო საზოგადოება, რომელიც ყურადღებას არ მიაქცევს პირადობას და ოფიციალურ მსვლელობას მისცემს იმ აზრს და შეხედულებას, რომელიც უფრო ჭეშმარიტი და სასარგებლო იქნება ჩვენი საერთო მხრისათვის...

მძიმეა, უფალო, ხვედრი მონისა შენისა, მაგრამ გეაჯ: მიხსენ მე მათ ბაგეთა და კბილთაგან!...

ივანე როსტომაშვილი.

ძველი სკოლის

§

მისი არარაობის ერთგულს დამცველს.

ბ-ნს ლ. ბოცვაძეს.

«ივერიის» ოთხს ნომერში გაქიანურებული წერილი ბ-ნი ბოცვაძისა სრულიად არ შეგვეხება ჩვენ, რადგანაც ჩვენ არასოდეს არც ვყოფილვართ და არცა ვართ იმაზრის მიმდევარი, რომ დღევანდლის ვითარების სახალხო სკოლის მასწავლებელმა თავს იღვას და სამეურნეო-სახელოსნო-სამრეწველო ელემენტის აწარმოოს სკოლაში. რა აზრისა ვართ ჩვენ ამ საგნის შესახებ და ვინ უნდა აწარმოოს იგი სახალხო სკოლებში და რა ვითარებაში, ნათლათ სჩანს ჩვენი წინა წერილებიდან და ამიტომ აქ ამის შესახებ ჩვენ აღარასფერს ვიტყვით. მაშ რისთვის დაშვრა ბ-ნი ბოცვაძე?—იმისთვის, რათა დაამტკიცოს, რომ დღევანდელი წაგნური სკოლა ისედაც ჩინებული რამ არის (!) და ამიტომ უმჯობესია დავკმაყოფილდეთ იმით, რაგვარი სახალხო სკოლებიცა გვაქვს... გვეგონა, რომ ბოცვაძე ახალი დროის და ვითარების მასწავლებელია, რომ მას ფართოთ ესმის ჩვენი სახალხო სკოლის დანიშნულება, მაგრამ მოვსტყუვდით... ეს უკანასკნელი, თურმე, სახალხო სკოლის მარად ესე უძრავად, გლახად

დარჩენა ყოფილა და ღმერთმაც ხელი მოუმართოს...
ნანა, ბოცვაძე, ნანინა, ივანემ როგორ შევაშინა!?

იმდენი მოსაზრება როგორ არა გაქვთ, ბ-ნო ბო-
ცვაძე, რომ რაც თქვენ სამეურნეო-სამრეწველო-სახე-
ლოსნო ელემენტის წინააღმდეგ საბუთები და ამონაწე-
რები მოგყავთ, ყველა ეგენი მხოლოდ და მხოლოდ თქვენ-
ნი დღევანდელი ვითარების სკოლისათვის არიან მარ-
თლაც რომ შეუფერებლნი და მიუწოდებლნი, რადგანაც,
ქეშმარიტათ, რომ დღევანდელს საწყალს სკოლას და
მსგავსათვე საწყალს მასწავლებელს, გარდა თქვენი სა-
ცოდავი უბრალო წერა-კითხვის მეტი, სხვა არაფრის სწა-
ვლება არ შეუძლიანთ... ჩვენც მანდა ვართ, ბ-ნო ბო-
ცვაძე, ჩვენც ეგ გვიკლავს გულს, რომ დღევანდელი
სკოლა ისეა დაცემული და მოწყობილი, რომ ამის მა-
გივრათ, რომ ნამდვილი მზე იყოს სოფლის მთელი მო-
ზარდი თაობისა და თვით ხალხისათვისაც, იგი დღეს ყოვე-
ლად ნაცარწაყრილს კერას წარმოადგენს და თუ მალე
არ მივეშველეთ, სულაც ჩაქრება. აი რატომ არის, რომ
ჩვენ ძირიან-ფესვიანათ ვცვლით დღევანდელი სკოლის
წეს-წყობილებას და ჩვენი ბრალი არ არის, რომ თქვენ
იგი ზღაპრულ რადმედ მიგაჩნიათ... არა, ბ-ნო ბოცვა-
ძე! საზღაპრო აქ არაფერია, ყოველივე, რასაც ჩვენ
ვთხოვულობთ სახალხო სკოლის რეფორმის შესახებ,
ისეთივე რეალური და ადვილ ხელ-მისაწდომიასულ უკა-
ნასკნელი სოფლებისათვისაც კი, რასაკვირველია, არა
მცირე დახმარებით მთავრობისა და საზოგადოებისგან,
როგორც ნათელი დღე, მაგრამ რას ვიზამთ, რომ თქვენ
ყოვლად მომაკვდინებელ უმოძრაობაში იმყოფებით და
თვალების მოფშენეტაც კი გეზარებათ... არც გვიკვირს
ჩვენ ეს. როცა ღვთივ-განსვენებულმა ალექსანდრე მეო-
რემ ანდერძი აუგო ნეტარ-ხსენებულ ყმობას, ბევრი ყმა-
თავანი ისე შეჩვეული იყო მონობას, რომ მონად დარ-

ჩომა არჩიეს სიკვდილამდე... სწორეთ ასევე გემართებათ თქვენც.

მაგრამ ღმერთი მოწყალეა... გასაღები ჩვენის ხალხის მის უბადრუკ მდგომარეობიდან გამოსაყვანათ უკვე ნაპოვნია და დღეს თუ ხვალ ჩვენ-მიერ ქადაგებული სახალხო სკოლა აუცილებელი კუთვნილება გახდება ყოველი, სულ უკანასკნელი მიყრუებული სოფლისაც კი...

ცოდო არ არის, რომ ასეთ შესანიშნავ სიტყვებს და აზრებს კანტისას, სპენსერისას და საზოგადოებრივ პოზიტიურ ფილოსოფიისას, რომლებიც თქვენ მოგყავთ, — „გაწლო პრაქტიკულს“ ეძახით მარტო იმისათვის, რომ იგინი თქვენს აზრს არ უდგება!?. ღმერთო დიდებულო, საოცარ არიან სიბნელენი მოსავთა შენთა!.. აღზრდა ისეთის აღამიანისა, რომ შეეძლოს **ღსაგსე ცხოგტკობათ ცხოგტკება**, — ვიწრო პრაქტიკულიაო!.. არ გესმისთ აგრეთვე რა აზრით და მნიშვნელობით ვხმარობთ ჩვენ სიტყვას **წიგნურა სწავლა**. თქვენ იგი თუთიყუშურ ზეპირობად მიგაჩნიათ და ამიტომ დასძენთ: **ძნელათ წარმოსადგენია ისეთი სკოლა და მასწავლებელი, რომელიც თუ ცოტათი მაინც მომზადებულია, სწავლების დროს მარტო წიგნურს სწავლას ადგეს, არამედ საუბრებისა და დაკვირვებითი სწავლის შემწეობით** (ი. გოგებაშვილის **დედაენითა** ხელში, დაუმატეთ ესეც რაღა!?), გააცნოს მოწაფეებს გარემორტყმული ბუნება და მისი კანონები და წაკითხულის სრულის შეგნებით განავითაროს მოწაფეთა **ქკუაგონებაო**. არა, ბ-ნო ბოცვაძე! მარტო თუთიყუშურ გაზეპირებას არ ვეძახით **წიგნურ სწავლას**. ამ სახელს ჩვენ ვსდებთ სწორეთ თქვენ-მიერ მოყვანილ მაგვარ სწავლას. იგი თუმცა წიგნური არ არის, მაგრამ **სიტყვადან**, ჩვენ კი გვწადიან, რომ სწავლა **შრამისაჯ** იყოს: როგორც იშრომე და იცხოვრე — არის ცხოვრების ქეშმარიტი დედა-აზრი, სწორეთ ასევე გვინდა, რომ — **აშრამე**

და ისწავლე გახდეს ყოველი სახალხო სკოლის დედა-აზრად, მის დედა-ბოძად! აი, რა აზრით ვხმარობთ ჩვენ სიტყვას, „წიგნური სწავლა“...

თქვენს მთელს წერილში, რომელსაც დასჭირდა „ივერიის“ ოთხი ნომერი, მარტო ერთი ადგილია შესაფერი სადავო საუბრისა. ეს ის ადგილი გახლავთ, სადაც თქვენ ეხებით ჩვენ-მიერ დასურათებულ სახალხო სკოლას ხუთი თუ ათი დესეტინა მიწით. თქვენ არ გჯერათ, რომ ხუთმა თუ ათმა დესეტინა მიწამ იმდენი შემოსავალი მისცეს სკოლას, რომ ამ უკანასკნელს შეეძლოს სკოლის ყოველი ხარჯის გასტუმრება და ნიმუშად მოგყავთ წინამძღვარიანთ-კარის სამეურნეო სკოლა, რომელსაც 50 დესეტინაზედ მეტი ადგილი აქვსო, ბრძანებთ თქვენ, მაგრამ მისი შემოსავალი არათუ ხარჯს ვერ ჰფარავს, არამედ ბანკი რომ 50,000 მანეთს შემწეობას არ აძლევდეს ყოველწლივ, სასწავლებლის საქმე ცუდათ წავიდოდაო.

წინამძღვარიანთ-კარის სკოლაზე და მის მთავარ ნაკლულევანებაზედ ჩვენ აქ არას ვიტყვით; აქამომდე იგი თუ ვერა ჰფარავდა ხარჯსა საკუთარი შემოსავლიდამ, ეს იმიტომ, რომ დრო და შეხედულობა ისეთი იყო, რომ ვითომ სკოლა მუდამ სხვისი ოფლით უნდა სცხოვრობდეს, გარეშე საზოგადოების გულმტკივნეულობით და დახმარებით უნდა სულდგმულობდესო. ჯერ აი, რამდენი ხანია ჩაქჩიჩინებთ, რომ სკოლა დამოუკიდებელი უნდა იყოს და ვერაფერი შემისმენია თქვენთვის, ისე ველურად გეჩვენებათ თქვენ ჩვენი სიტყვები. მაგრამ მოიცათ ცოტა ხანი, საზოგადოება გამოფხიზლდება, ასევე წინამძღვარიანთ-კარის სკოლაც და აბა მაშინ მიკიჟინეთ, რომ წინამძღვარიანთ-კარის სკოლა თვისი 50 დესეტინა მამულის მეურნეობითაც ვერა ჰფარავს თავისს ხარჯებსა! თქვენ უნარი სთქვით, თორემ ჩვენ-მიერ დასურათებულ სკო-

ლის პატარა საზოგადოებან, სადაც მომეტებულათ თვით მასწავლებლები და მოსწავლენი მუშაობენ და, მაშასადამე, კაპეიკიც არ ეხარჯებათ მუშების დაქირავებაზე, — ძალიან კარგა შეუძლიან ისე მოაწყოს თვისი ყოველი მეურნეობა-ხელოსნობა-მრეწველობა, რომ, ვიმეორებ, 5 და 10 ათასი მანეთი შემოსავალი მისთვის ჩვეულებრივი საქმე იქმნება... თქვენ ბრძანებთ:

„სახალხო სკოლებში უმთავრესი საქმეა საზოგადო საგნების სწავლება და საზოგადო გონების განვითარება სკოლის მოწაფეებისათ“.

ცარიელი, ფუჭი სიტყვებია ეს სიტყვები, რადგანაც თქვენი გლახური, წიგნური სკოლა ყოვლად უღონო და უსახსროა მისწვდეს ამ უბრალო სურვილსაც კი. სულ სხვაა ჩვენი სკოლა: იგი საესებით სწვდება ორსავე მიზანს!..

ივანე რესტომაშვილი.

ბ-ნთ სიტყვას, გოგებაშვილს და სხვათ.

ექვი არ არის, გენახებათ მკითხველო, სიცხით ატაცებული ავათმყოფი. ლოგინში წევს, მაგრამ ვერ მოუსვენია, შფოთავს, გმინავს, როტავს, ლაპარაკობს. რასა? თითონაც არ იცის, რადგანაც ავათმყოფია, შერყეულია. აი, სწორედ ასეთის ავათმყოფის, შერყეულის ადამიანის ნაკალმევს წარმოადგენს „ცნობის-ფურცლის“ თანამშრომლის სიტყვას ჩვენდამი მომართული წერილი. საზოგადოთ ასეა: როცა კაცს ჭკუა ან სიმართლე არ უჭრის, რომ მოკამათეს პირდაპირ შეებას და ნათელი საბუთებით წინააღმდეგი დაუმტკიცოს, იგი მოჰყვება და ერთს ქარბუქს აყენებს, რომ ჩემი მოწინააღმდეგე ჯაშუშია.

მოლაღატეა, მშიშარაა, სოფისტიკია, ორპირია, რომ მასთან კამათს ათას წილ უმჯობესია პირდაპირ მტერს შეებრძოლოს კაციო და სხვა ამისთანა ათას სულელობას წამოროშავს... აი, უმეტ-ნაკლებოდ საერთო შთაბეჭდილება სიტყვის წერილისა.

რაც ჩვენი თავი გვახსოვს, წარბ-შეუხრელათ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ერთი წამი, ერთი დღე-ღამე არ გასულა ისე, რომ ჩვენ, შეძლებისამებრ, მარად ჩვენის ქვეყნის ჭირ-ვარამი არ გვდებოდა წინ, რომ მარად დაუღალავი და უშიშარი მებრძოლი არ ვყოფილიყავით მის ყოველ ავთან და ახლა კი გამოსულა ბ-ნი სიტყვა და მძინარა პედაგოგთან ერთად, ქვეყანას აყრუებს, რომ ჰარიქა, როსტომაშვილი. მოლაღატეა, შორს მისგან... თვით მშიშარავ და ორგულო, ჯერ შენს თვალში დაინახე ბეწვი და მერე ეძებე ძელი შენს მოყვასში! ჩვენ ვართ მშიშარა, თუ შენ, რომ მშიშარა ტურასავით იმალები და პირადს კამათში სახელ-გვარსაც არ აცხადებ?! ჩვენ ვართ ორგული, თუ თქვენ, რომ თავზედ დაბახანის ცილინდრი ჩამოგიფხატავთ და თბილისის ქუჩებში ქართველის სამასხაროდ დაბრძანდებით? ფუქო ლიკლიკავ, თითონ რომ არ შეგიძლიან საქმე და ქვეყნის სამსახური, სხვას მაინც რად უშლი? რად უორგულებ ქვეყანას მისთვის თავ-დადებულს შვილებს? მგლის ტყავში მოვლენილო ბატკანო, ჩვენ ვატყუებთ ქვეყანას ჩვენის მოღვაწეობით; თუ თქვენ თქვენის ჩიტია-რეკია ყბედობით?

სიტყვა სხვაა, საქმე სხვაა, შუა უძევს დიდი ზღვარი. მაგრე დიდგულათ რო ჩიტია-რეკიობთ, ერთი თქვენი საქმეც გვიჩვენეთ და? სულ აქია-ბაქია რო იძახოთ, როდემდის? განა მაგიტომ გასვათ და გაქამათ ქვეყანამ, რომ მარტო ცილინდრით გამოწყობილი მოპულენოდრი შენს ტომსა და ხალხსა!..

ჩვენი მოქმედება რად და ვისთვის არის საშიშო და ორპირი? ორპირი თქვენა ხართ, რომ პირს არ იჩენთ და მგლის ტყავში კამათობთ... არა. ჩვენ ვმოქმედობთ საქვეყნოდ, აშკარად, დაუფარავად, ცხადად, ისე როგორც შეჭფერის ყოველს მართლის მომქმედს და ამიტომ მარად და ყველგან ქვეყნისათვის სასარგებლოდაც ვმოქმედობთ. სულ სხვა არის თქვენი მოქმედება: ველური, ზნე-დაცემული და მშიშარა კურდღელივით ჯაგებს ქვეშ მომართული. ჩვენი კი არა და ეგ თქვენი ბლლაძუნობა არის ყოვლადი დამცირება ჩვენის ქვეყნისა და მის წმიდათა-წმიდის—მწერლობისა. თქვენ რომ ათას უსირცხვილო კუდებს გამოაბამდეთ ჩვენს ნაწერებს და სულელურს, ბავშვურს დასკვნებს არდგენდეთ, მაგაში ან ჩვენი ჯა ან სხვისი რა ბრალია! ეგეც სულ თქვენი უდამიანობისგან და გათახსირებით წარმოსდგება, რომ როცა სხვა პათი-ოსნური ძალ-ღონე არ შეგწევს, ქვეყნის მოღალატო-ბით სიტყვას ბანზედ აგდებთ...

ჩვენ კი არა და თქვენა ხართ ქვეყნის ნამდვილი გამრყენელი და დემარალიზატორები! ჩვენი ყოველი სტრიქონი საქმიანია, რისამე მიმწოდებელი კაცობრიობის საკეთილ-დღეოდ, თქვენი? როგორც ქარს მოუტანია, ისე ვე ქარი წაიღებს. ჩვენ გარემოების კაცი არა ვართ. ჩვენ იმას კი არ ვაკეთებთ, რაც თვით გვსურს თავის სასიამოვნოდ და სასარგებლოდ, ან რასაც დრო და გარემოება მოითხოვს. არა. ჩვენ იმას ვაკეთებთ და ვწერთ, რაც მიგვაჩნია ამა თუ იმ საუკეთესო საქმის და გარემოების დამზადებლად ქვეყნისთვის. და თუ თქვენ სხვანაირად გესმით ჩვენი მოქმედება, ეგ ჩვენი ბრალი არ არის. დამშლელი არავინა გყავთ, სრული ნება გაქვთ, ინავარდეთ, საქმე და მომავალი გამოაჩენს ვინ არის ჩვენში მართალი და ვინ მტყუანი. ფარისეველნო სიტყვა და მძინარა პედაგოგო! ჩვენ რომ რუსულ-ქართულ ენციკლო-

პედიურ ლექსიკონის გამოცემას გვიკითხებთ, რომელიც ჩვენ მხოლოდ ასე იმიტომ დავიწყეთ, რომ საენციკლოპედო მასალა შეგვემზადებინა ახლო მომავალში ნამდვილო ქართული ენციკლოპედიური ლექსიკონის გამოსაცემად და თქვენ კი ამას ქვეყნის ორგულობაში გმართვეთ, სხვის თვალში რა ბეწვსა ჰხედავთ, რატომ თქვენს თვალში კი ძელს ვერა ჰხედავთ, რომ თავებზედ ცილინდრები ჩამოგიფხატავთ და გაბლინძულები უშნოდ და უსაქმოდ თბილისის ტროტუარებზედ დაბრძანდებით სოფლის უსწავლელ დედაკაცებსავით სხვისი ძვირის სალაყბოდ, იმის მაგივრად, რომ ორი-სამი საენციკლოპედო წერილი მაინც დასწეროთ. ჩვენგან, მაცდურნო!.. თქვენ ღირსნი არა ხართ ჩვენთან კამათისა, რადგანაც ხართ გულძირნი, ფარისევლნი, ველურნი!..

თქვენ ბრძანებთ და ახლა ამასვე იმეორებს გოგეგებაშილი, რომ რუსულის კარგად სწავლება სკოლებში ამოქაშს თვით სამშობლო ენასაცაო, რომ სწავლება ყველა საგნებისა რუსულს ენაზედ და თვალსაჩინოდ შესწავლა რუსულის ენის ერთი და იგივეაო! აკი ვწერდი და ვამბობდი, რომ მე სამწუხაროდ დილექტანტებთან მიხდება კამათი! არ მოვსტყუვდი. გოგებაშილს თუმცა თავი მოაქვს, რომ პედაგოგი ვარო და თუმცა აქამომდისაც ყველამ კარგათ ვიცოდით, რა პედაგოგიც ბრძანდება იგი, მაგრამ ახლა სრულიად გამოაშკარავდა, რომ იგი მხოლოდ მეხანიკური მიმდევარი ყოფილა რუსეთის ზოგიერთ პედაგოგებისა, რომ მას აკლია საკუთარი შემოქმედებითი აზრი და შეხედულობა პედაგოგიაში!.. ასევე სიტყვას და ბ-ნს იოსელიანს. სწავლება რუსულს ენაზედ ყველა საგნებისა და შესწავლა რუსულის ენისა თვალსაჩინოდ ერთი და იგივეაო!! ღმერთო, სადა ვართ! აფრიკის ველურებში თუ ბრწყინვალე საქართველოში? სიტყვავე, გოგებაშილო და

ბ-ნო ნოსელიანო! იცით, რას ნიშნავს უცხო ენაზედ ყველა საგნების სწავლება? — ეს იმას ნიშნავს, რომ ყოველი საგნის სწავლების დროს უბოლოდ უნდა შემოღებულ იქმნას სახეპირო წიგნებიც (учебники), რომლებიც, მართლაც, რომ სრულიად გამოათავებენ სახარხო სკოლის მოწაფეებს, რადგანაც «უჩებნიკებში» ასობით და ათასობით მოიპოვება სოფლის მოსწავლეთათვის ყოველად მიუწდომელი სიტყვები და ადგილები, და თვალ-საჩინოდ შესწავლა კი რუსულის ენისა სრულიად არ საჭიროებს არავითარს „უჩებნიკებს“, რადგან იგი თხოულობს მხოლოდ საგნის თუ სურათის პირდაპირ ხილვას და მის გამო საუბარს. თამამად შეიძლება ვსთქვათ, რომ ყოველი სასწავლო საგნიდამ მხოლოდ მისი შეათედა ნაწილი დასჭირდება მასწავლებელს თვალ-საჩინოდ რუსულის შესწავლის დროს და დანარჩენი კი გამოტოვებული იქნება, როგორც ყოველად უმნიშვნელო და უფარვისი მასალა ენის შესასწავლად. არა გჯერათ ეს? აი ამის მაგალითი სამდთო სჯულიდამ. ავიღოთ თუნდა ქრისტეს შობა, რომ ვასწავლოთ იგი რუსულს ენაზედ, ყმაწვილს ჯერ ერთი, რომ სურათით უნდა განუმარტოთ და შემდეგ მივცეთ მათ იგივე წიგნიდამ დასასწავლებლად. წიგნში კი ამ რეები სწერია: მოგვყავს ეს სულ შემოკლებულ, დიმიტრი სოკოლოვის, სახელმძღვანელოდამ.

„Приближалось время родиться Христу Спасителю. Тогда отъ Римскаго императора Августа вышло повелѣніе адѣлать въ Іудеѣ народную перепись. Для записи каждому іудею назначено было явиться въ городъ, изъ котораго происходили его предки. Іосифъ и Марія происходили атъ царя Давида, и потому изъ Назарета отпавились въ Виѣлеемъ, городъ Давида. Въ этомъ городѣ, по предсказанію пророка, надлежало родиться Христу. Здѣсь они не нашли

себѣ мѣста въ гостинницѣ и остановились въ пещерѣ, куда пастухи загоняли стада въ ненастную погоду. Въ этой-то пещерѣ ночью (черезъ 5,508 лѣтъ послѣ сотворенія міра) отъ Дѣвы Маріи родился Сынъ, Который былъ не только человѣкъ, а въ то же время и Богъ,—родился Богочеловѣкъ. Единородный Сынъ Божій, еднносущный Богу Отцу, воплотился въ то время отъ Духа Святаго и Святыя Дѣвы Маріи и вочеловѣчился, то-есть сдѣлался полнымъ человѣкомъ, изъ души и тѣла состоящимъ, не переставая быть Богомъ.

Дѣва Марія спеленала Младенца и положила Его въ ясли“.

აი, რას ნიშნავს სამლო სჯულის სწავლება წიგნით! ახლა მოვიყვანოთ თვალ-საჩინო გაკვეთილი, ავიღოთ სურათი ქრისტესშობისა და ვასწავლოთ მოწაფეებს ის, რაც ამ სურათით თვალ-საჩინოდ ისწავლება. რამდენიმე მარტივი კითხვის მერე გამოვა, რომ მოსწავლეებმა უნდა დაისწავლონ შემდეგი პასუხები მათ შესახებ კითხვებზედ: На этой картинѣ нарисованы: спелененный Младенецъ; это Иисусъ Христосъ; Онъ лежитъ на сѣнѣ.—Дѣва Марія; она мать Иисуса Христа; она сидитъ возлѣ Младенца.—Старецъ Иосифъ; онъ стоитъ здѣсь же недалеко.

აი მთელი შინაარსი ამ სურათისა. გვიბრძანეთ ერთი; განა სულ ერთად საღმთო წერილის ისე სისტემატიურად სწავლება, რომელიმე უცხო ენაზედ, როგორც ეს საზოგადოთ მიღებულია სახელმძღვანელოებში და ანუ შესწავლა რამოდენიმე სიტყვისა და წინადადებისა სურათისა თუ საგნის შემწეობით თვით ამ უცხო ენის შესწავლის მიზნად!? ცხადზე ცხადია, რომ ამ ორ მეთოდს შორის ისეთივე უფსკრული და განსხვავებაა, როგორც ცაქა და

დედამიწას შორის და თქვენ კი, ერთად გოგებაშვილთან და იოსელიანთან გამოდიხართ და გაიძახით, რომ ეს სულ ერთიაო, აქ მარტო როსტომაშვილის სიტყვების გადასკუპება-გადმოსკუპებააო...

ორიოდე სიტყვა იმ შენიშენაზედაც, რომ როსტომაშვილის პროექტით ნახევარი დრო სამშობლო ენაზედ სწავლებას უნდებოდა და ნახევარი—რუსულის შესწავლასაო! საინტერესოა ვიცოდეთ, თქვენის პროექტით რამდენი დრო აქვს დანიშნული სამშობლო ენაზედ სწავლებას და რამდენი რუსულის შესწავლას? რადგანაც თქვენ ამის შესახებ არავითარი არც პროექტი დაგიწერიათ (რა საჭიროა!) და არც კრინტი დაგიძრავთ, მოვიყვანოთ სამეურნეო კრებაზედ წაკითხულის მოხსენების ანუ გოგებაშვილის აზრი, რომელთ ერთგულ მომხრეთაც თქვენ გამოდიხართ. მოხსენებაც და ბ-ნი გოგებაშვილიც ამბობენ, რომ რუსული ენა, უნდა ისწავლებოდეს როგორც საგანი ყოველ დღეო, ე. ი. წერა-კითხვა და ლექსიური ნაწილი. გამოდის, რომ თქვენ მომხრეთა პროექტით რუსულს ენას ყოველ დღე **ორი საათი** უნდა ხმარდებოდეს, და, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ სახალხო სკოლაში **ორი საათზე** მეტი არ უნდა იყოს სწავლა, გამოდის, რომ თქვენი და თქვენ მომხრეთა აზრითაც ორი გაკვეთილიც ქართულს ენაზედ უნდა იყოს, ე. ი. სწავლების დრო შუაზედ იყოფა სამშობლოსა და რუსულს ენათა შორის. მაშ რა დავაშავეთ ჩვენ? განსხვავება აქ მხოლოდ იმაშია, რომ ამავე დროს განმავლობაში ჩვენ **სამ-სამ** გაკვეთილს ვახერხებთ და, რასაკვირველია, უფრო ნაყოფიერად ვხმარობთ დანიშნულს დროს, რისგამოც ჩვენის პროექტით მარტო წერა-კითხვა, ანგარიში და სამლო წერილი კი არ ისწავლება სახალხო სკოლებში, არამედ ისტორიაც, გეოგრაფიაც და ბუნების-მეტყველებაც, ე. ი. ყველა ის საგნები, მხო-

ლოდ რომელი სწავლებითაც შეუძლიან სახალხო სკოლას იმდენად განავითაროს თვისი მოსწავლენი, რომ მათაც შეეძლოთ ჩვენი საერთო ცივილიზაციის გუმება!.. ხედავთ, ბატონო სიტყვავე, როგორი მოკლე ფეხები ჰქონიათ ქვენს და ნააზრებს დასკვნებს!?! ამაყად კი გამოდიხართ ასპარეზზედ და მიწასთან ასწორებთ ჩვენის სახალხო სკოლის ავ-კარგის მაძიებელთ და მკვლევართ... გოგებაშებლი უფრო მეტს ველურობას იჩენს და ისეთს ველურს აზრს წარმოსთქვამს, რომელსაც არც ერთი ნორმალური ქვეის პატრონი არ იტყვის. მე მოგახსენებთ მის შემდეგ სიტყვებზედ:

„როსტომაშვილი ვალად აღებს სახალხო სკოლას უზინგელესად ყოველსა (ეს ორი სიტყვა თითონ გოგებაშვილის ჩამატებული და გამოგონილია!) ღრმასა და ყოველ-მხროვანს შესწავლას რუსულის ენისასა. მერე ამბობს: „ჩვენ თუ რუსულის ენის გასუქებას გამოვუდექით, დედა-ენას სულს ამოვართმევთ“.

ყველაფერი გაგვიგია, მაგრამ, რომ რომელიმე ენის თუ საგნის კარგად და საფუძვლიანად შესწავლა, იმ დროს, როცა მთელი სწავლა-აღზრდა, როგორც ამას ჩვენ ვთხოულობთ, სამშობლო ენაზედ უნდა სწორმოდეს მთელის კურსის განმავლობაში, — სამშობლო ენას სულს ართმევდეს, — პირველად გვესმის!.. ვერ გაგვიგია მაშ რა ჰსურს ბ-ნს გოგებაშვილს? ცხადია მისი აზრი: **ზეზეურად სწავლება რუსულის ენასა**, მაგრამ ეს ხომ სკოლის წმიდათა-წმიდის დანიშნულებისათვის ძირის გამოთხრაა და სხვა არაფერი... დაფიქრდით, რას ამბობთ გოგებაშვილო? თუ ასწავლით რასმე, ასწავლეთ საუკეთესოდ, რომ ნაყოფიც მარად საუკეთესო იყოს. გახსოვდეთ, რომ სკოლამ მარად მაღლა უნდა ატაროს თვისი ყოველად შემძლებელობის და ცოდნის ბაირალი და ამიტომ რასაც აკეთებს, უთუოდ საფუძვლიანად და არა ზეზეურად უნ-

და აკეთებდეს, სკოლა ყველაფერს უნდა აკეთებდეს როგორც მექონი უფლებისა და არა როგორც მონა გოგებაშვილისთანა იდუმალ ქვენა აზრებისა...

თქვენ, ბ-ნო გოგებაშვილო, ბრძანებთ, რომ ჩვენ თქვენ დაგაბრალეთ, ვითომ თქვენ შუაგზაზედ სწყვეტდეთ დედა-ენაზე სწავლებას. ღმერთმა დაგვიფაროს, რომ ვისმე უსაფუძვლოთ რამე დავაბრალოთ. როცა ჩვენ ამას გაბრალებდით, ჩვენ წინ გვედვა თქვენი რუსული წიგნი: „Какъ улучшить Кавказ. Народн. школу“. — წაიკითხეთ იქ 32 გვერდზე ეს სიტყვები:

„Что же касается до двухклассныхъ школъ, то въ нихъ обученіе надо производить на родномъ языкѣ дѣтей до окончанія курса одноклассной школы, а затѣмъ орудіемъ обученія сдѣлать государственнѣй языкъ“.

ცხადზე ცხადია, რომ თქვენ, ორ-კლასიან სახალხო სკოლებში, რომლებსაც ექვს წლიანებს ქადაგებთ, მეხუთე და მეექვსე წლებში, თქვენის წინადადებისამებრ, სწავლა მარტო რუსულს ენაზედ უნდა სწარმოებდეს და სამშობლო ენა კი... ამაზე თქვენ აღარაფერს ამბობთ. აი, სად არის დამარხული ძაღლის თავი. მეც მანდა ვარ, ბ-ნო გოგებაშვილო, რომ არა და არა: ერთ კლასიანი თუ ორ-კლასიანი, ეს სულ ერთია, ორივე სახალხო სკოლა და ყოველს სახალხო სკოლას კი სწავლა-აღზრდის საფუძვლად მის გათავებამდე, უთუოდ და უთუოდ სამშობლო ენაზედ სწავლება უნდა ედვას, თქვენ კი, როგორც ხედავთ, პედაგოგის ამძირობის საფუძველს ადვილათ ჰღალატობთ...

რა გელაპარაკოთ: იქვე თქვენ სწერთ შემდეგ სიტყვებსა:

„Нужно преподавать русскій языкъ во всѣхъ отдѣленіяхъ школы ежедневно, и вести это обуче-

ნის по всемъ правиламъ рациональной педагогii“.

ამას სწერთ და თითონ ამ რაციონალური პედაგოგიის წესებზედ კი კრინტსაც არა სძრავთ! მაგ რაციონალურს წესებზედ ჩვენ ვწერდით და აღმოვაჩინეთ კიდევ, თურაგზით უნდა სწარმოებდეს რუსულის ენის ხეირიანათ შესწავლა სახალხო სკოლებში, რომ ნაყოფი საუკეთესო იყოს და ახლა კი გვიწყრებით: ჰერიქა! მაგრე კარგათ რომ ვასწავლოთ რუსული ენა, ხომ სამშობლო ენა სრულიად შესთქვლიდა რუსულმაო!.. საკვირველ არიან, უფალო, სიბეცენი მოსავთა შინთა!..

ერთი საყვედური ჩვენ ერთადერთ ორი გაზეთის რედაქტორებსაც. „დედა-ენაში“ სხვათა შორის დაბეჭდილია სტატია სათაურით: **ცუდი მეზობელი**. აი, სიტყვა-სიტყვით, რაც იქა სწერია:

„ივანეს ცხენი მეზობლის სიმინდში შეიპარა. მეზობელი გაბრაზიანდა, დაამწყვდევინა ცხენი და ივანეს ზარალი ერთი სამად გადაახდევინა. გავიდა ორიოდ დღე. მეზობლის ხბო ივანეს ბოსტანში გადვიდა და მწვანილე-ულობა სულ გააოხრა. ივანემ დაიჭირა ხბო, მიჰგვარა მეზობელსა და უთხრა: აი შენი ხბო, ჩემი ბოსტანიდან მოგიყვანე; ჩაიბარე, მეზობლებს ჩხუბი და ჯიბრი არ შეჰშენითო. შერცხვა მეზობელსა და უთხრა: ჩინებული კაცი ყოფილხარ, ივანე! მიირთვი უკანვე ცხენის ფული და ვიცხოვროთ მეგობრულად, როგორც კარგს მეზობლებს შეჰშენითო“.

სირცხვილია თქვენთვის, რომ ივანეს უბრალო გრძობა და ცოდნაც არა გაქვთ იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა იცხოვროთ მეზობელთან! ერთი მიბრძანეთ, რა საკადრისია გაზეთისათვის ისეთი ურცხვი წერილების ბეჭდვა, როგორც იყო «ივერიის» მეთაური, მძინარა პედაგოგის და სიტყვას წერილები, რომელთა ხეტორთ მიზანში მხოლოდ ისა აქვთ, რომ ჩვენი მეზობლობა მო-

შხამონ და ერთმანეთს გადაგვიდონ. ამით მე იმას როდი ვამბობ, რომ კრინტს ნუ ამოვიღებთ ამა თუ იმ საგანზედ, ნუ ვიკამათებთ. სრულიად არა. პირიქით, დიდად სასიამოვნო და სასარგებლოც არის მწერლობაში სხვა და სხვა ორღანოთა აზრის გაზიარება, მაგრამ მხოლოდ ერთს პირობაში: **ხელშეუხებლად დაწულ იქმნას მწერლის პირადგნება** და განსაკუთრებით ისეთის სიტყვებით მათი მოხსენება, როგორებიც არიან: „ქვეყნის მოლალატე“, „ჯაშუში“, «იმდენად საშიში პირდაპირ მოსული მტერი არ არის», «ისევ პირდაპირი გამცემი სჯობია» და სხვა ამისთანები. ასეთი მოკამათენი **მწერლობის აუდეზად** უნდა იქმნენ აღიარებულნი და ერთხელ და სამუდამოდ მათთვის ყოველი პატიოსანი რედაქციის კარები დახშულნი, თუ გვინდა, რომ ჩვენმა მწერლობამ და აზრმა იდღეგრძელოს და წარმატებით წინ იაროს...

ივანე რესტომსვილი.

ქართული კალაგოგები

ქართული ჰედაგოგება.

წინდელს ჩვენს მასწავლებლებს და აღმ-
ზრდელებს არ დაუტოვებიათ ჩვენთვის
არაფითარი კონიურული შეძენების სწავლა-აღ-
ზრდასად და არც მტკიცე გამოკვლევანი ბავშვე-
ბის ფიზიკურ თუ სულიერ განვითარების შესახებ.

ამიტომ დღემდე სწავლა-აღზრდის საქმე სწა-
რძობებს ჩვენში თითქმის მხოლოდ ღვთის ანაბა-
რად და სრულიად წარამარად. არაფერიდგან და
არსადიგან არა სჩანს, რომ ვინმე ჩვენთაგანი
ღრმად ჩაჭფიქრობდეს მოზარდი თაობის შინაგან
ცხოვრებას და მის ყოველმხრივ განვითარებას,
არაფის თავი არ შეუწუხებია სხვა და სხვა ჰედა-
გოგიური კითხვების გამოკვლევით და ძნელად თუ

ან კი მოსვლოდეს ვისმეს ეს ფიქრად ჩვენს ჰე-
დაგოგებს და ან ეხლაც ადარებდეს ვისმეს იგი.
თუ ვისმე მოუპოვებია ჩვენში ჰედაგოგის სახე-
ლი, მოუპოვებია ეს სძირად არა ჭეშმარიტი გზით
და არც საკუთარი შემოქმედებითი ნიჭით და გო-
ნების ძალით, არამედ და ძარტო შემთხვევით, თა-
ლითი მოღვაწეობით და სხვა ლიტერატუ-
რული ძალ-მომრეობით, რომლის მაგალითებით
სავსეა ჩვენი ცხოვრება და მწერლობა. ამიტომ
გასაკვირველიც არ არის, თუ ჩვენი აღზრდა და
ჩვენი ქართული სკოლას საუკუნოების განმავლო-
ბაში ერთსა და იმავე განვითარების საფესურსედ
შეგდგარა და არც არა დაშენია-რა შემდეგ თაღ-
ბათ, გარდა, რასაკვირველია, უნუგემო მაგალი-
თებისა. ხოლო, რადგან არა გვეოლია ჩვენ და-
მოუკიდებელი მოაზრენი, ამიტომ არც დამოუკი-
დებელი ჰედაგოგები გვეოლია, რომელთაც სრუ-
ლის ცნობიერებით შესძლებოდათ მიეცათ ჩვენის
სკოლისათვის დამოუკიდებელი მოძრაობა-მიმარ-
თულება, შეესხათ მისთვის ახალი ხორცი, შთა-
ებერთა ახალი სული, შეეტანათ ახლად შემუშავე-
ბული ცნებანი საოჯახო და საროგადო აღზრ-
დაში.

რომ ჩვენში ჰედაგოგიური საქმისათვის მაგრე-
რიგათ თავი არავის შეუწყენია, ეს მტკიცდება

სხვათა შორის იმითაც, რომ ჩვენ აქამოდღე არა გვექონია არავითარი სამეცნიერო პერიოდული ჰედაგოგიური გამოცემა, გარდა ერთად-ერთის საუმაწვილო ჟურნალის „ნობათის“ დამატებისა, რომელიც სამწუხაროდ ისე დღე-ძოკლე იყო, რომ მისი ქონვა არ ქონვად უნდა ჩათვალოს. მის ნაცვლად დღეს ჩვენ ბედმა გვაჩუქა ახალი პერიოდული გამოცემა ჟურნალი „მოგზაური“, რომელიც შიაც უპირატესი ადგილი აქვს დათმობილი ჰედაგოგიურს განყოფილებას. ამ ჟურნალში, გარდა უცხოლიტერატურიდგან გადმოღებულ ჰედაგოგიურ წერილებისა, მოთავსებულია ბევრი ორიგინალური წერილებიც, დაწერილნი თვით „მოგზაურის“ რედაქტორის ივანე როსტომაშვილისაგან. ეს კი განსაკუთრებითი მოჟღენაა.

როსტომაშვილი ტრიალებს ჩვენს ლიტერატურაში სრულიად მარტოდ-მარტო, სრულიად დამოუკიდებლად თავისს აზრებში ჩვენს ყოველ ლიტერატურულ და ჰედაგოგიურ მიძარტულებათა შორის. იგი ეკუთვნის იმ იმჟიანთ კაცებს, რომელნიც მარად არა ზიარნი არიან თვისს პირად თავმოყვარეობისა და ეძიებენ მხოლოდ მკაცრ მიუდგომელ ჭეშმარიტებას.

მარტო როსტომაშვილს ვეკებებით ჩვენ, როგორც პირველ ქართველს მოღვაწეს ჰედაგოგიის

სამწერლო ასპარეზზედ, რომელიც არ კმაყოფილდება უცხო ლიტერატურადგან გადმონერვილი ჰედაგოგიური იდეებით, არამედ დასძენს მათ თვის მიერ დამოუკიდებლად შემუშავებულ იდეებსაც. რასაკვირველია, დიდი წინდაუსყდობა და თანისთვის მსასოებლობა იქნებოდა კსჭვრეტდეთ ამაში დასაბამს ქართულ დამოუკიდებელ ჰედაგოგიკისას, რადგანაც ჩვენში ჯერ-ჯერობით მარტო ერთადერთი როსტომაშვილი სჩანს ამ ასპარეზზედ; მაგრამ მაინც თამამად შეიძლება ვსთქვათ, რომ როსტომაშვილმა, უოველ დაბრკოლებათა გარეშე, ფრიად ბევრი იღვაწა მისთვის, რომ დაეჩქარებინა ეს დასაბამი. ეს მით უფრო საკულისხმობა ჩვენთვის, რომ იგი არ არის მსოფლოდ თეორეტიკი, არამედ მასთანვე პრაქტიკული მოღვაწეცაა.

ბ-ნი როსტომაშვილი ყველა ჰედაგოგიურ კითხვებს საზრავს და იკვლევს მათის პრაქტიკულის მხრით, თანასმად ცხოვრებისა და მისი მოთხოვნისებებისა. — და აი სწორეთ ეს ამღევს განსაკუთრებულს ღირსებას და მნიშვნელობას მის ჰედაგოგიურ წერილებს და მოღვაწეობას. დიანს, ბატონებო, როსტომაშვილმა თითქმის უკვე დაუდგა დასაბამი ქართულ ნაციონალურ ჰედაგოგიკას და ახლა თვით საზოგადოებაზეა დამოკიდებული ამ კეთილი დაწეებულების თანაგრძნობა და კეთილად დაგვირგვინება!.

ჰეპმარტების მოყვარე.

წერილი სოფლელ მუშას.

მესამე *).

ინეთ ჩვენ, თუ გახსოვს, უკვე გამოვიანგარი-
შეთ, რომ ცხრაას ათას აგურში ჩვენ თორმეტი
ათას ექვსასი მანეთის აღება შეგვიძლია ქალაქში.
ამ საქონელთა ღირებულობას ეხლა გამოვაკლოთ მას-
ზედ გასრული ხარჯი (12600 -- 7046 მ. 30 კ. = 5553 მ.
70 კ.) და მივიღებთ სამი თვის ნამუშევრისგან — შემო-
სავალს ანუ სარგებელს; რაც ხუთი ათას ხუთას ორმოც-
და ცამეტ მანეთს აღემატება. მაგრამ გათავდა კი ვითამ
ამით სახარჯავი? — არა და აი, რატომ: ჯერ აქ, ჩვენ,
არ მიგვიღია სახეში ის გარემოება, რომ ამოდენა აგურ-
რის (ურმით) გადაზიდვის დროს ერთ ოცდა ათი ათას
აგურამდის შესაძლოა ისეც დაზიანდეს, რომ იმაში ნა-
ხევრის ფასიც ვეღარ ავიღოთ, რაც ორას ათი მანეთის
ზარალს მაინც შეადგენს! მეორედ, ვინემ ამოდენა აგურს
შენგან მყიდველი მიიღებდეს, ქალაქში, მანამდის იმათ

*) იხ. „მოგზაური“ № 7—8, 1903 წ.

სადმე დაწყობა უნდა და თან მწყემსვაც *), რაც სულ რომ ცოტა ვსთქვათ, ორას ორმოც მანეთამდის მაინც დაგიჯდება. ასეთ სახარჯავს, როგორც არის საქონლის დასაწყობი ადგილის დაქირავება და მისი მომწყემსვა, შეგვიძლია ვუწოდოთ შეუსვლიელი ანუ მუდმივი ხარჯი **). ეხლა მოსალოდნელ ზარალს ეს მუდმივი ხარჯიც მივუმატოთ ($210 + 240 = 450$) და მივიღებთ ოთხას ორმოცდა ათ მანეთს. ეს უკანასკნელიც გამოვაკლოთ ზემონაჩვენებ შემოსავალს და მაშინ მივიღებთ გარდაწყვეტით ამ სამი თვის შრომით შემონატან წმიდა სარგებელს, რაც ხუთი ათას ას მანეთს აღემატება ($5553 - 450 = 5103$ მ.). ამ ქალაქში გაყიდვით მონაგებ ფულებს ის სოფელში მონაგები ფულიც მივუმატოთ, რომელიც ჩვენ მივიღეთ სამასი ათასი აგურის დაკეთებით და იმათი სოფლათ გაყიდვით ***). ე. ი. ქალაქში მონაგებ ხუთი ათას ას მანეთს უნდა მივუმატოთ სოფლად მონაგები ათას შვიდასი მანეთი ($5103 + 1700 = 6803$ მ.) და მაშინ მივიღებთ ოთხი თვის მუშაობით შემონატან სარგებელთა რაოდენობას, რაც ექვსი ათას ორას მანეთს აღემატება. აი, რა შეუძლია ცოტა მიხდენილ მოქმედებას და რა შეუძლია მუშახელთა სიმრავლეს! — ეხლა გამოვიანგარიშოთ, რამდენი სარგებლის მიღება შეუძლია ამავე მოქმედებისგან (ასეთივე შრომით) იმ პირთ, რომელნიც შენზედ უფრო შორს უდგას რკინის გზის სადგურს? რასაკვირველია, რამდენადაც მეტ სიშორეზედ იქ

*) ქალაქში აგურის დასაწყობად ადგილს უსათუოთ დაქირავება უნდა და საქონლის მომწყემსავს თავის თავთ ქირა.

***) რატომ? — ამაზედ ქვემოთ გვექმნება ღამზაკავი.

***) ამოდენა აგურის გაყიდვისგან ჩვენ მოვიგებთ სოფელში ათას შვიდასა მანეთი.

მნება რომელიმე საქონელი გადასაზიდი, იმდენათ ასეთ საქმეს მეტი ხარჯიც დასჭირდება; ხოლო რამდენათაც რომელიმე მოქმედებას მეტი ხარჯი *) სჭირდება (რასაკვირველია ამ მოქმედებათა ღირებულობის შეუცვლელათ), იმდენათ მისგან მოსალოდნელი სარგებელიც დაიკლებს. ბოლოს იმდენათაც შეიძლება გადიდდეს გადასაზიდი მანძილი (და მის გამო გაორკვეცდეს ამ საქმეზედ სახარჯავი), რომ ზემოხსენებული სარგებელი ზარალზედაც შეიცვალოს! სწორეთ ამიტომაც გჭირია თქვენ ყოველ შემთხვევაში წინდაწინვე მოქმედების **) გაგებ-გათვალისწინება და კარგათ გამოანგარიშება ***). თუ რამდენი დაგვიჯდა ჩვენ ცხრაასი აგურის ერთ ვერსზედ ურმით გადაზიდვა ეს უკვე ვიცით (ექვსას ოცდა ათი მანეთი). ამასთან ისიც ვიცით, რომ ასეთ პირობებში ცხრაასი ათასი აგურის ქალაქში გადატანით და გაყიდვით, ჩვენ, ხუთი ათას ას მანეთამდის მოვიგეთ. მაშ, ეხლა დაგვრჩენია (ზემოხსენებულის გამოსარკვევათ) ჩვენ მანამდის მივსდიოთ ურმით გადასაზიდ მანძილის გადიდებას, სანამდის (ამ უკანასკნელის გამო) ხსენებულ საქმეზედ სახარჯავი არ მიუახლოვდება (ან არ გაუტოლდება) იმ ხუთი ათას ას მანეთს, რომელიც შეადგენდა, ხსენებული მოქმედების, წმიდა სარგებელს (რასაკვირველია, მაშინ, როცა ურმით გადასაზიდი მანძილი ერთ ვერსს არ აღემატებოდა). და მაშინ, ჩვენც უკვე მიახ-

*) იმ შემთხვევაში, როცა ერთ და იმავე საქმეში, შენ მეორე მამქმედ პირთან შედარებით მეტი ხარჯი გაგიდის.

**) იმ მოქმედებას, რომლის დაწყებასაც შენ აზიკებ.

***) რა საქონლის მზადებას აზიკებ შენ; მისი ბაზარში გატანა რა დაგიჯდება; რა სარგებლის მიღება შეიძლება ამ საქმისგან და სხვა და სხვა...

ლოვებული ვიქნებით იმ წერტილს (ადგილს), რომლისგანაც ხსენებულ სარგებელს შეუძლია ზარალისკენ იბრუნოს პირი. მაშ გადვიდეთ საგანზედ: რა კი ცხრაასათასი აგურის გადაზიდვას (ურმით) ერთი ვერსის მანძილზედ დასჭირდა ექვსას ოცდს ათი მანეთის ხარჯი, ორი ვერსის მანძილზედ, რათქმა უნდა, რომ ორჯერ ექვსას ოცდა ათი მანეთი დასჭირდება, რაც ათას ორას სამოც მანეთამდის შეადგენს. მაშ, სამ ვერსზედ გადაზიდვასამჯერ ექვსას ოცდა ათი მანეთი დასჭირდება. ე. ი. ათას რვაას ოთხმოცდა ათი მანეთი. ოთხ ვერსზედ—ოთხჯერ ექვსას ოცდა ათი, ე. ი. ორი ათას ხუთას ოც მანეთი. ხუთ ვერსზედ—ხუთჯერ ექვსას ოცდა ათი, ე. ი. სამი ათას ას ორმოცდა ათი მანეთი. ექვს ვერსზედ—ესეჯერ ექვსას ოცდა ათი მანეთი, ე. ი. სამი ათას შვიდას ოთხმოც მანეთამდის. შვიდ ვერსზედ—შვიდჯერ ექვსას ოცდა ათი, ე. ი. ოთხი ათას ოთხას ათი მანეთი; რვა ვერსზედ—რვაჯერ ექვსას ოცდა ათი მანეთი. ე. ი. ხუთი ათას ორმოც მანეთამდის და ცხრა ვერსის მანძილზედ კი ცხრაჯერ ექვსას ოცდა ათი მანეთი; რაც ხუთი ათას ექვსას სამოცდა ათი მანეთის სახარჯავს შეადგენს. ამნაირადვე შეიძლება გამოვიანგარიშოთ, ჩვენ, თუ რანაირად სახარჯავთა გადიდების თან შეზომით—კლებულობს (ამ საქმეში) სარგებელი: ჩვენ, რომ ზემოხსენებული საქონელი ურმით გადასაზიდათ არ გაგვხდომოდა, მაშინ მისგან—ხუთი ათას ასი მანეთის მაგივრად—ხუთი ათას შვიდას ოცდა ათ მანეთამდის მოვიგებდით. მაგრამ რაკი ის ერთი ვერსის მანძილზედ, ურმით გადასაზიდათ გაგვიხდა, ამიტომაც ამ მოსალოდნელ სარგებელს ექვსას ოცდა ათ მანეთამდის მოაკლდა. ე. ი. ათას შვიდას ოცდა ათი მანეთის მაგივრად, მოვიგეთ მხოლოდ ხუთი ათას ასი მანეთი. ორ ვერსზედ გადაზიდვით რა თქმა უნდა, ორი ამდენი მოაკლდება, ე. ი. ათას ორას სამოც მანე-

თამლის და ამიტომაც პირვანდელი (5730) სარგებლის მაგივრად მივიღეთ მხოლოდ ოთხი ათას ოთხას სამოცდა ათი მანეთი; სამ ვერსზედ გადაზიდვით სარგებელს მოაკლდა სამჯერ ექვსას ოცდა ათი მანეთი; ოთხ ვერსზედ გადაზიდვით— ორი ათას ხუთას ოცი მანეთი; ხუთ ვერსზედ გადაზიდვით მოაკლდა ხსენებულ სარგებელს სამი ათას ას ორმოცდა ათი მანეთი. ექვს ვერსზედ გადაზიდვით— სამი ათას შვიდას ოთხმოცი მანეთი; შვიდ ვერსზედ— ოთხი ათას ოთხას ათი მანეთი; რვა ვერსზედ საქონლის (ურმით) გადატანით ხუთი ათას ორმოცი მანეთი; ცხრა ვერსზედ გადაზიდვით მოაკლდა, ზემო ნაჩვენებ სარგებელს (5730 მ.), ცხრაჯერ ექვსას ოცდა ათი მანეთი, ანუ ხუთი ათას ექვსას სამოცდა ათი მანეთი და ამიტომაც ხუთი ათას შვიდას ოცდაათი მანეთის აღგილას მოვიგეთ მხოლოდ სამოც მანეთამდის სარგებელი!.. ხოლო ათ ვერსზედ ამოდენა საქონლის გადაზიდვა (ურმით ექვსი ათას სამასი მანეთის ხარჯი სჭირდება და ამიტომ ზემონაჩვენები (5730 მ.) სარგებლის მაგივრად ხუთას სამოცდა ათ მანეთამდის (ამ მოქმედებისგან) ზარალი დაგვრჩება! რატომ? — იმიტომ, რომ ცხრაასი ათასი აგურის (ერთი ვერსის მანძილისგან) ურმით გადატანა (რკინის გზის სადგურამდის) ხუთას სამოცდა ათი მანეთით მეტი ხარჯი დასჭირდა იმაზედ, ვინემ მისგან სარგებლის მიღება შეიძლებოდა იმათი ქალაქში გაყიდვით! გამოვხატოთ აქ ნალაპარაკევი ციფრებით:

ურმით გადასაზიდი მანძილის გადიდებით რანაირად დიდდება ხარჯი:

ცხრაასი ათასი აგურის გადატანა ერთ ვერსზედ

სზედ ჯდება 630 მან.

$$2 \text{ ვერსზედ } 630 \times 2 = 1260 \text{ მ.}$$

$$3 \text{ — } 630 \times 3 = 1890 \text{ მ.}$$

$$4 \text{ — } 630 \times 4 = 2520 \text{ მ.}$$

$$5 \text{ — } 630 \times 5 = 3150 \text{ მ.}$$

ცხრასი ათასი აგურის გადატანა ერთ ვერ-

სზედ ჯდება 630 მან.

6	—	$630 \times 6 = 3780$ მ.
7	—	$630 \times 7 = 4410$ მ.
8	—	$630 \times 8 = 5040$ მ.
9	—	$630 \times 9 = 5670$ მ.
10	—	$630 \times 10 = 6300$ მ.

სარგებელი ხარჯის ძომატებით რაგორ კლებულობს:

მოსალოდნ სარგებელი: ხარჯი მანძილის სახარჯავის გა-
გადიდების გამო; დიდების გამო და-
კლებული სარგებელი:

5730 მან.	გამოვაკლოთ	630 მან. (1 ვერსზე)	იქნება	5100 მ.
5730 მ.	—	1260 მ. (2—)	=	4470 მ.
5730 მ.	—	1890 მ. (3—)	=	3840 მ.
5730 მ.	—	2520 მ. (4—)	=	3210 მ.
5730 მ.	—	3150 მ. (5—)	=	2580 მ.
5730 მ.	—	3780 მ. (6—)	=	1950 მ.
5730 მ.	—	4410 მ. (7—)	=	1320 მ.
5730 მ.	—	5040 მ. (8—)	=	690 მ.
5730 მ.	—	5670 მ. (9—)	=	60 მ.
5730 მ.	—	6300 მ. (10—)	მივიღებთ ზარადს	570 მან.

აქედგან ჩვენ ვხედავთ, რომ (ზემოხსენებულ საქონელთა) ურმით გადასაზიდი მანძილის ათ ვერსამდის გადიდებით ზემო ნაჩვენები სარგებელი (5100 მ.) ხუთას სამოცდა ათი მანეთის ზარალზედ გადადის! ხოლო ცხრა ვერსამდის ურმით გადასაზიდი მანძილი (რასაკვირველია, ამ საქმეში) კი ერთ იმ უმახლობელ წერტილთანგან (ადგილთანგან) ეკუთვნის, რომლისგანაც (ასეთ მოქმედებას, როგორც არის აგურის გადაზიდვა) შემოსავალს (სარგებელს) ზარალისკენ შეუძლია იბრუნოს პირი. აგურის გადაზიდვას (ურმით) მე შენისთანა კაცს ვერც რვა ვერ-

სის მანძილიდან გავუპირდები. რატომ? — იმიტომ, რომ სადაც შეიდი და რვა ათასი მანეთის საქმეა, იქ ყოველ შემთხვევაში შესაძლოა რვაას-ცხრაასი მანეთით მეტიც აილოს კაცმა და ნაკლებიც. ასეთი მეტ-ნაკლები სარგებლის აღება შემთხვევის საქმეა და მაშ, რათა მაინცა და მაინც ჩვენ უნდა ჩავეუგდოთ თავი შემთხვევას ხელში?!

ექვს გარეშეა, რომ შეიდი ვერსიდან მოკიდებული — რამდენადაც ნაკლები იქმნება ურმით გადასახიდი მანძილი, იმდენათ, ამ მოქმედებისგან, შენ მეტსარგებელსაც მიიღებ. ასეა თუ ისე, ეს კი ცხადზედ უცხადესია, რომ შენისთანა მუყაით მშრომელს, წლის მუშაობით, შემდეგი შემოსავალი შეუძლია მიიღოს: აბრეშუმის მოყვანით და ფუტკრის მოშენებით — სამი ათას მანეთამდის და ჩგურის დამუშავებით — გაყიდვით ექვსი ათას რვაას მანეთამდის. (სულ ცხრა ათას რვაას მანეთამდის). ზემოხსენებულისგან ჩვენ უკვე დავინახეთ, რომ რვა ათას შეიდას მანეთამდის თავნის დატრიალებით ცხრაათას რვაას მანეთამდის წმიდა სარგებელი შემოვიტანეთ ოჯახში. ე. ი. ამოდენა თავნის წყალობით პირის-პირზედ მეტი მოვიგეთ! რა თქმა უნდა, ჩვენ რომ რვა ათას შეიდასი მანეთის მაგივრად (თავნი) ოთხჯერ ნაკლები თავნის გვეწარმოებია (ამ ხნის განმავლობაშივე), მაშინ მისგან სარგებელსაც ოთხჯერ (თუ კიდევ ნაკლები არა) ნაკლებს მივიღებდით. ხოლო ვისაც, ამ საქმეში, ზემოხსენებულ თავნთა (8700 მ.) მერვედის დატრიალებაც არ შეუძლია, ის, გარწმუნებ, თუ ზარალს არა, ვერც სარგებელს ნახამს ისე, როგორადაც (ასეთ საქმეშივე) ეს ვერ ნახა შენმა მეზობელმა გოგიამ. ასე, რომ საწარმოებელ თავნსაც აქვს ისეთი განსაზღვრული ზომა ანუ წერტილი, რომელზედაც ქვედაველი ზარალს იძლევა და ზედაველი (ე. ი. მეტი) კი სარგებელს. ასეთ წერტილს (ზომას) სწორეთ ისეთი ალაგი უჭირავს, რომელს ქვევი-

დგან ზარალი გამოიცილება და ზევიდგან სარგებელი. ამნაირად ის ჰყოფს ზარალს სარგებლიდგან და ითვლება იმათ დასაწყის წერტილათ. ამ უკანასკნელისგან ზარალის დაწყება საწარმოებელთა თაენთა ანუ გასაყიდ საქონელთა დამცირებაზედ ჰკიდია, ხოლო სარგებლის დაწყება კი იმათ გადიდებაზედ. ზოგორც ხედავ, ზარალის თავიდგან ასაცილებლად (თავიანთ მოქმედებაში) უწინარეს ყოველისა ასეთი წერტილის აღმოჩენაა საჭირო. მაგრამ ჯერ, ვინემ ამ წერტილთა აღმოსაჩენ პირობებს გაგაცნობდე, აი, რაზედ მივაქცევ შენს ყურადღებას: თითქმის ყოველ ნაირ მოქმედებაში. ორ ნაირ სახარჯავს შევხედებით ხოლმე. ერთი არის ჩვეულებრივი დამეორე „მუდმივი“ (არა ჩვეულებრივი, შეუცვლელი). აი, სწორეთ ამ უკანასკნელის შემწეობით შეგვეძლება ჩვენ ზემოხსენებული წერტილის აღმოჩენა და ამიტომაც საჭიროა ვიცოდეთ: რი არის „მუდმივი“ ხარჯი და რანაირად შეგვიძლია მის გამოცნობა? — „მუდმივი“ ხარჯი ისეთ სახარჯავთაგანია, რომელიც საქონელთა რაოდენობის ზრდერ ზადიდებ-დამცირებით ისევ შეუცვლელადვე რჩება; უკეთ რომ ვსთქვათ, ის (მუდმივი ხარჯი) ორჯერ მეტი საქონლის დამზადებით, ან და ყიდვით და გადატან-გადმოტანით, არც მატულობს და არც კლებულობს. მაგალითისთვის შორს არ დაგვიკირდება წასვლა. აგურის გადატანის და ქალაქში გაყიდვის საქმეში „მუდმივი“ ხარჯს შეადგენს ის ორასი მანეთი, რომელიც ჩვენ გვიკირდება აგურების დასაწყობ ადგილის დაქირავებაში (სანამ მყიდველი ჩვენგან მიიღებდეს) და იმათ იქ მომწყემსვაში, რატომ? — იმატომ, რომ ქალაქში შენ — ოთხას ორმოცდა ათი ათას აგურს დააწყობ, თუ ცხრაასი ათას (ორჯერ მეტს) ეს სულ ერთია, იმათ თასაწყობ ადგილის დაქირავებაში და მომწყემსვაში ქაინც იგივე ორას მანეთამდის დაგეხარჯება.

სოფლად გასაყიდ აგურის საქმეში „მუღმივი“ ხარჯს შეადგენს იმათი გამოსაწვავი შეშის ფასოვნება. რატომ? — იმიტომ, რომ შენ თუთხმეტი ათას აგურს შეაწყობ ერთად ფეხში, თუ ათი ათასს — ეს სულ ერთია, იმათ გამოწვას შაინც ორმოც მანეთამდის შეშა დასჭირდება. და სწორეთ ამიტომაც დავარქვით ჩვენ ასეთ ხარჯს მუღმივი ანუ შეუცვლელი. ეხლა კი დროა ვიკითხოთ: რანაირად შეგვიძლია ჩვენ ზემოხსენებული წერტილის (ზომის) აღმოჩენა? — აი, ამ ხაირად: ჯერ უნდა გამოაჩინო, საერთო სახარჯავისგან, ჩვეულებრივი *) და მუღმივი ხარჯი; შეიტყო როგორც პირველისა, ისე მეორის რაოდენობა. შემდეგ უნდა შეიტყო ამ ხარჯებისგან შენაძენ საქონელთა ღირებულობა (ე. ი. რაოდენის აღება შეგვიძლია საქონელში, როცა გაჰყიდი იმათ); ამ საქონელთა ღირებულობას უნდა გამოაკლოთ მასზედ გასრული (დანახარჯი) ჩვეულებრივი ხარჯი; რასაც აქედგან მივიღებთ იმაზედ უ და გავყოთ (ამ მოქმედების) მუღმივი ხარჯი და შემდეგ ის, რასაც ამ გაყოფიდან მივიღებთ, უნდა გავამრავლოთ იმ საქონელთა რაოდენობაზედ, რომელნიც ჩვენ ზემოხსენებული ხარჯებით დავამზადეთ (ან შევიძინეთ) და ეხლა გვინდა გავყიდოთ. აი, აქედგან (ამ გამრავლების შემდეგ) მივიღებთ ჩვენ იმ საქონელთა რაოდენობის ზომას (ანუ წერტილს), რომელზედაც ქვედაველის (ნაკლების) გატანა გასაყიდათ ზარალს მოგვცემს და ზედაველის (მეტის დამზადება და გატანა) კი სარგებელს. ყველა ზემოხსენებულის დასამტკიცებლად მოვიყვანოთ რამოდენიმე მაგალითი: ვსთქვათ, რომ შენ გინდა შეიტყო: სამი ათასი აგურის დამზადება, გამოწვა და

*) რამეულია მათგან ჩვეულებრივი და რამეულია მუღმივი.

გაყიდვა მოგცემს ხელს, თუ არა? ამისათვის, როგორც ზემოთ ვსთქვით, საჭიროა შევიტყოთ მუდმივი, ჩვეულებრივი ხარჯი და ამ საქონელთა ღირებულობა.

I

- 1) მუდმივი ხარჯი 40 მ. 1) | ხარალ-სარგებლის დასაწყისი წერტილი-
 2) ჩვეულებრივი — 10 მ. 2) | $ლი = \frac{40 \text{ მ.}}{30 \text{ მ.} - 10} \cdot 3000 = 6000$ აგურ.
 3) საქონლის ღირებ. 30 მ. 3) | $\left(\frac{40}{30 - 10} \right) \cdot 2 \times 3000 = 6000$.

ასეთმა ფორმულამ ჩვენ გაგვაგებია, რომ ექვსი ათასზედ ნაკლები აგურის დაკეთება-გამოწვა ჩვენ გვაზარალებს, რატომ? — იმიტომ, რომ ექვსი ათასზედ ნაკლები აგურის ფასკონება (ღირებულობა) ვერ დაჭთარავს იმ ხარჯს, რომელიც საჭირო იქმნება იმათ დაკეთებაზედ.

აი, ამის საბუთიც: სამი ათასი აგური სოფლათ ღირს ოცდაათი მანეთი (30 მ.), ხოლო იმათ დაკეთებას, გამომწვას და გადაწყობ-გადმოწყობას კი ორმოცდა ათი მანეთის ხარჯი სჭირდება. ესლა დავრწმუნდეთ იმაშიაც, რომ ექვსი ათასი აგურის გაკეთებით და გამოწვით მართლაც არ წავაგებთ, მაგრამ ვერც მოვიგებთ: ექვსი ათასი აგური ღირს (სოფლათ) სამოცი მანეთი, ხოლო იმათ დაკეთებას, გამომწვას და გადაწყობ-გადმოწყობას (შეშა — 40 მ. აგურის დაკეთება — 18 მ.; გადაწყობ-გადმოწყობა — 2 მ.) სამოცი მანეთის ხარჯი სჭირდება. აქედ-

1) იმ შეშის ღირებულება, რომელიც სჭირდება აგურის გამომწვას.

2) სამი ათასი აგურის დაკეთებას ცხრა მანეთი სჭირდება და იმათ გადაწყობ-გადმოწყობას ერთი მანეთი; სულ კი ათი მანეთი.

3) ათასი აგური (სოფლად) თუმანი ღირს და სამი ათასი კი სამ თუმანათ.

გან კი ყველასთვის ცხადია, თუ ექვსი ათასზედ ნაკლები აგურების დაკეთებით რათ ვიზარალებთ და მეტი დაკეთებით რათ მოვიგებთ. აქ ისიც ცხადყოფილია ეხლა, რომ ამ საქმეში, ჩვენ, თუ გვინდა რაიმე სარგებელი ვნახოთ, ამ შემთხვევაში ამისთვის საჭირო ფულიც სამოც მანეთზედ მეტი უნდა გვქონდეს. შენ თუ თავისთავათ იმუშავებ და აგურების დაკეთებაში ქირას არ გაიღებ, მაშინ აი, რას გაუსწორდება ზარალ-სარგებლის წერტილი $= \frac{40}{30} \cdot 30 = 40$ მ. ე. ი. შენ, რომ არც ზარალი და არც სარგებელი ნახო, ამისთვის საჭირო იქნება ორმოცი მანეთი, ანუ ოთხი ათასი აგურის დაკეთება და გაყიდვა. ავიღოთ მეორე მაგალითი. II ვსტქვათ, შენ ყიდულობ ფუთ სიმინდს ორ-ორ აბაზათ და ჰყიდი ცხრა-ცხრა შაურათ. შენ შეგვატყობინეს, რომ ათი ვერსის მანძილზედ ერთ გლესს ოცი ფუთი სიმინდი აქვს გესაყიდი. შენ გინდა ეხლა შეიტყო: მოგცემს ხელს ოცი ფუთი სიმინდის იქ ყიდვა და სახლში, თავის ხარჯით, მოტანა, თუ არა? მივმართოთ იმავე ფორმულას.

- 1) მუდმივი ხარჯი — 3 მანეთი; (ზარალ-სარგებელთა დასაწყისი
- 2) ჩვეულებრივი — 8 მანეთი; { წერტილი $= \frac{3}{9} \cdot 20 = 60$
- 3) საქონელთა ღირებულება — 9 მ.; (ფუთი სიმინდია.

თანახმათ ფორმულისა, გამოდის, რომ სარგებლის მიღება ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ სამოცი ფუთი სიმინდის ზედაველისგან, ე. ი. მარტო სამოცი ფუთი სიმინდის ყიდვით და იქიდგან სახლში მოტანით არავითარი სარგებლის მიღება არ შეიძლება. მაგრამ, რადგანაც ერთ ურემზედ სამოცი ფუთი სიმინდის მეტი არ დაიდება, ამიტომაც ამის სიშორისგან სიმინდის ყიდვა-მოტანა, შენთვის (თუგინდ მეტიც რომ იყიდო 60 ფუთზედ) უსათუოთ ზარალი იქნება *). მოვიყვანოთ მესამე მაგალითი.

*) სულ ერთია, ოცი ფუთი იქნება თუ ორმოცი, მაინც

ვსტკვათ, შენ გყავს დაქირავებული ერთი კაცი, რომელსაც აძლევ დღიურად ოთხ-ოთხ აბაზს. რატომ?—იმიტომ, რომ ამ კაცმა სოფლად ქათმის კვერცხები იყიდოს (მოაგროვოს): თვითვეული ასი, თუთხმეტ-თუთხმეტ შაურათ (ერთი კვერცხისამი მეოთხედ კაპ.), ხოლო შენგან კი მუშტარს თვითვეული კვერცხი თითო-თითო კაპიკად მიაქვს.

ესა შენ გინდა შეიტყო: რამდენი კვერცხი უნდა იყიდოს (მოაგროვოს) ამ დაქირავებულ კაცმა თვითვეულ დღეში, რომ შენ არც ზარალა და არც სარგებელი ნახო? ამის შესატყობათ მივმართოთ იმავე ფორმულას. III.

- 1) მუდმივი ხარჯი—80 კაპიკი *) (კვერცხთა რაოდენობის ზო-
- 2) ნაყიდი ერთი კვერცხის ღირებულება $\frac{80}{1-\frac{3}{4}} \times 1 = 320$ კვერცხ-ბუღაბა—1 კაპიკი. (რომელიც არც ზარალს იძ-
- 3) ჩვეულებრივი ხარჯი— $\frac{3}{4}$ კაპ. [ღვეა და არც სარგებელს).

აქედგან ცხადია, რომ ამ დაქირავებულ კაცმა, დღეში თუ სამას ოც კვერცხზედ მეტი ვერ იყიდა (ვერ იშოვნა), იმ შემთხვევაში შენც ვერაფერს ვერ მოიგებ.

მეოთხე მაგალითი, ვსტკვათ, შენ გინდა შეიტყო: რამდენი მანეთის საღირალი სიმინდი უნდა მოიყვანო, შენ ქცევა ადგილზედ, რომ მისგან ზარალი არ ნახო? ამისათვის საჭიროა ვიცოდეთ, თუ რა შეადგენს ამ მუშაობაში მუდმივ ხარჯს და ჩვეულებრივს? ქცევა ყანის დამუშავებაში, მუდმივ ხარჯს შეადგენს ას ოცდა ოთხი მანეთი, რომელიც დაგეხარჯვის შენ ერთ ქცევა ყანის

ერთი ურშის დაქირავება იქმნება საჭირო, რომელიც სამი მანეთი ღირს.

*) ოცა ფუთა სიმინდის ფასი.

მოხალვა-მოწმენდაში ¹⁾, დახვნა-დათესვაში ²⁾, გამარგვლა-გათოხნაში ³⁾ და იმათ მოტეხა-მოკრეფაში და სახლში მოზიდვაში ⁴⁾. მთელი მოსავლის ღირებულობა

*) ის ღირებულობა (ფასი) რამდენის ადებს შეგვიძლია ოც ფუთ სიძინდში (ფუთი ცხრა შაურათ).

*) სამოც ფუთზედ შეტი რომ იყიდო, იმის მოსატანათ, მეორე ურმის დაქირავება დაგჭირდება და ამას ხომ საში მანეთის ხარჯი უნდა? ამიტომაც, თუმც (რომელიმე მოქმედებაში) მუდმივი ხარჯი, ორჯერ საქონლის გამრავლებით (გადიდებით) იცვლება, ეს იმის ნიშანია, რომ მისგან სარგებლის მიღება სეკვრია. აქვე უნდა შევნიშნო შემდეგი: მაგალითისთვის — საქონელთა რამდენობის შეტ-ნაკლების ადებს არავითარი შეცვლა არ შეუძლია — ამ ფორმულაში. ავიღოთ ოცი ფუთის ადგილას ერთი ფუთი იმავე სიშორეზედ $\frac{300 \text{ კაპ.}}{45 \text{ კ.} - 40 \text{ კ.}} : 1 = 60 \text{ ფ.}$

*) იმ კაცის ღლის ქირა.

1) უანის მოწმენდას საში ღლის მუშაკბა მაინც უნდა, რაც მანეთ და ოთხ აბაზად მაინც დაგიჯდება.

2) ორი კავია სჭირო; ოთხი უდელო ხარი თავის მხედნელით — ათი მანეთი.

3) რვა ღლის ოთხით მუშაკბა — ოთხი მანეთი და ოთხი აბაზი.

4) მოტეხა-მოხევება და სახლში მიზიდვა — შვიდი მანეთი და ორი აბაზი.

მაშინ ისინი უოველნაირ დახმარებას გაუწევდნენ თავიანთ მიწაზე მომუშავე გლეხებს; იმათ გაუპირდებოდნენ თავიანთ ადგილში, უფრო სასარგებლო რამეების დათესვა მოშენებას და პირველ სნობათ ამ საქმის სისრულეში მოსაყვანად — ქონებრივ დახმარებასაც გაუწევდნენ. მსეთი მოქმედებით — ისინი თვითონაც ხელს მოითმობდნენ საბოლოოდ და თან მძვის დამმუშავებელები გლეხნიც არ დაუდატაკებდნენ ასე.

(საშვალო მოსავალი ორმოცდაათ ფუთამდის აღის) ოც-
და ხუთი მანეთი; ხოლო ჩვეულებრივ ხარჯს კი შეად-
გენს ამ მოსავლის მეოთხედი (6 მ. 25 კაბ.), რომელიც
მიაქვს ადგილის მეპატრონეს. IV.

- 1) მუდმივი ხარჯი—24 მანეთი;
 - 2) მოსავალთა ღირებულ. — 25 მ.;
 - 3) ჩვეულებრივი ხარჯი—6 მ. 25 კ.
- } $\frac{24}{25 \text{ მ.} - 6 \text{ მ. } 25 \text{ კ.}} \times 25 = 32$
} მან. საღირსი სიმინდის.

აქედგან ჩვენ ვხედავთ, რომ ვინც ქცევა ადგილის-
გან ოცდა თორმეტი მანეთის საღირსად სიმინდს არ ღე-
ბულობს, ან და იღებს მისგან სამოცდა ოთხი ფუთი სიმინდის
ნაკლებს, ის ყოველთვის ზარალშია. ვხლანდელი სადათა
გამოღებული მიწა სამოცდა ოთხ ფუთს კი არა, ხშირად
ოცდა ათსაც ვერ იძლევა და სწორეთაც ეს არის ერთ
მიზეზთაგანი თქვენს დღევანდელი სიღარიბისა. თქვენ
რომ აქნობამდის ასეთი მოვლენისთვის ღირსეული ყუ-
რადღება მიგექციათ, მაშინ სიმინდის თესვასაც თავის-თა-
ვით მიანებებდით თავს და მის ადგილას უფრო სარგებ-
ლიან რამეების თესვა-მოშენებას მიჰყოფდით ხელს.

იგივე ითქმის შენ ნაბატონარ დაუდევარი შვილებს,
რომლის ორას ქცევამდის სახნავ-სათესი, ამას წინეთ,
უკვე ჩაიბარა ბანკმა. რატომ?—ამას ქვემო მოყვანილი
ფორმულა გვეტყვის. მის წლიურ მუდმივ ხარჯს შეად-
გენს ორი ათასი მანეთი, რომელიც შესდგება შემდეგი
სახარჯებისაგან: 1) ოჯახის რჩენა—ათას სამასი მანეთი;
2) მოურავის დაქირავება ექვსასი მანეთი და მიწის ბაჟი
—ასი მანეთი. მოსავალთა ღირებულობა—ხუთი ათასი
მანეთი (ორას ქცევაზედ ათიათას ფუთამდის სიმინდი მო-
დის); ხოლო ჩვეულებრივ ხარჯს კი შეადგენს მთელი
მოსავალის სამი მეოთხედი, ე. ი. სამიათას შვიდას ორ-
მოცდა ათი მანეთი, რომელიც მიაქვთ მიწის დამმუშავე-
ბელთ.

V.

- 1) მუდმივი ხარჯი — 2000 მან.;
 2) მისაფასლო ღირებ.— 500 მ.;
 3) ჩვეულებრივი ხარჯი — 3750 მ.
- $$\left. \begin{array}{l} 1) \text{ მუდმივი ხარჯი — } 2000 \text{ მან.;} \\ 2) \text{ მისაფასლო ღირებ.— } 500 \text{ მ.;} \\ 3) \text{ ჩვეულებრივი ხარჯი — } 3750 \text{ მ.} \end{array} \right\} \frac{2000}{5000-3750} \times 5000 = 8000 \text{ მ.}$$

აქედგანაც ცხადია, რომ ბ. დაუდევარი შეიღო ვალმა არ ჩანთქას, ამისთვის საჭიროა მის ორას ქცევა სახანავ-სათესხედ ხუთი ათასი მანეთის საღირალის მაგივრად, რვა ათასი მანეთის საღირალი ნამუშევარი მოდიოდეს (მოწევა შეიძლებოდა). ექვს გარეშეა, რომ მემამულეებს აქნობამდის მიექციათ ამისთვის ყურადღება, მაშინ ისინი დღევანდელ განსაცდელსაც გვერდს აუარდნენ, მაგრამ სად არის?!

ეხლა მივმართოთ ასეთსავე ფორმულას ქალაქში გადასაზიდ აგურის საქმეში. ვსთქვათ შენ გაქვს დამზადებული ხუთი ვაგონის დასატვირთი ანუ ოცდაერთი ათას ოთხას ოცდა ხუთი აგური (21425) და გინდა შეიტყო: ამოდენა აგურის ქალაქში გადატანით და იქ გაყიდვით მოიგებ თუ წააგებ?

ამ საქმეში მუდმივი ხარჯს შეადგენს ორასი მანეთი *); ჩვეულებრივი ხარჯს შეადგენს შემდეგი: 21425 აგურების დაკეთებას სამოცდაოთხი მანეთი და ოცდაშვიდ ნახევარი კაპეიკი (ნახევარი კაპეიკის გადაგდება შეიძლება და მომატებაც **); იმათ გამოწვას—ორმოცი მანეთი; სადგურამდის ურმით მიტან-მოტანას—თუთხმე-

*) რომელიც დასჭირდება აგურების დასაწობ ადგილის დაჭირავებას და იმათ იქ (გაყიდვამდის) მომწვევას.

**1) თვითოეულ ათასი აგურის გაკეთებას სამ-სამი მანეთა; ერთი აგურის გაკეთებას უწევს — სამი მეთათედი ($\frac{3}{10}$) კაპეიკი.

ტი მანეთი ¹⁾ და ქალაქში რკინის გზით გადახიდვას ორ-
მოცდა თუთხმეტი მანეთი და თუთხმეტი კაპეიკი ²⁾; სულ
კი ას სამოცდა თოთხმეტ მანეთამდის და ორმოცდაორ
კაპეიკამდის. ამოდენა აგურის ღირებულობა — ორას ოთ-
ხმოცდა ცხრამეტი მანეთი და ოთხმოცდა თუთხმეტი კა-
პეიკია ³⁾. ფორმულა VI.

1) მუდმივი ხარჯი — 200 მან;	საქონელთა რაოდენობის ზომა, სა-
იღვანაც სარგებელი იწყება
200 მ.
2) საქონელთა ღირებულობა —
299 მ. 95 კაპ;	
3) ჩვეულებრივი ხარჯი — 174 მ.
42 კაპეიკი.	
- $$\begin{array}{r} 299 \text{ მ. } 95 \text{ კ.} - 174 \text{ მ. } 42 \text{ კაპ.} \\ \hline \times 21425 = \frac{200}{125 \text{ მ. } 53 \text{ კ.}} \cdot 21425 \\ \hline = 34,135 \text{ აგური.} \end{array}$$

აქედგან ცხადია, რომ, ჩვენ 21425 აგურის ქალა-
ქში ჩატანით წავაგებთ, რადგანაც იმ აგურთა რაოდე-
ნობა, რომელს ზევითაც სარგებლის მიღება შეგვიძლია,
არის ოცდათოთხმეტი ათას ას ოცდა თუთხმეტი და არა
ოცდა ერთი ათასი.

ეხლა ავიღოთ ჩვენ 21425 აგურის მაგივრად, ორ-
ჯერ მეტი (ე. ი. 42,850) და ვნახოთ, თუ რას გვეტო-
ყვის ეს ფორმულა? რა თქმა უნდა ორჯერ საქონლის
გაღიდვებით — შემონახვენები საქონელთა ღირებულობაც
ორჯერ გაღიდდება და ჩვეულებრივი ხარჯიც. არ შეიც-
ვლება მხოლოდ ერთად-ერთი მუდმივი ხარჯი.

¹⁾ ერთი ვაგონის დასატვირთავ აგურის მიტანას ურმით
(რკინის გზის სადგურამდის) სჭირდება სამი მანეთი, ხუთი
ვაგონის მიტანას — 15 მან.

²⁾ ერთი ვაგონის დაჭირავება ჯდება თერთმეტ მანეთად
და სამ კაპეიკად. ხუთის დაჭირავება კი — 5 მ. 15 კაპ.

³⁾ თვითეული ათასი აგური ქალაქში ღირს თოთხმეტ
მანეთად; ერთი აგურის ღირებულობა — შვიდი მეხუთედი ($\frac{7}{5}$)
კაპეიკია.

- 1) მუდმივი ხარჯი—200 მან;
- 2) საქონელთა ღირებულობა— $\frac{200 \text{ მ.}}{599 \text{ მ. } 90 \text{ კაპ.};}$ $\frac{200 \text{ მ.}}{599 \text{ მ. } 90 \text{ კ.} - 348 \text{ მ. } 84 \text{ კ.}}$ $\times 42850$
- 3) ჩვეულებრივი ხარჯი— $\frac{348 \text{ მან. } 84 \text{ კაპ.};}{}$ $= 34135$ აგური.

როგორც ხედავთ, ამ ფორმულამაც იმავე საქონელთა რაოდენობის ზომაზედ მიგვითითა ხელი, რომელიც ხედავ ნაკლების გატანით ქალაქში ჩვენ უსათუოდ ხარაღს ვნახავთ და მეტის გატანით კი სარგებელს.

ეხლა იმის დასამტკიცებლად, რომ ასეთი ფორმულა ნამდვილ სიმართლეს ხელს, ჩვენ ავიღოთ ერთი კედრით როგორც „მუდმივი“, ისე ჩვეულებრივი სახარჯავი (ამ საქმეში), ხოლო მეორე კედრით კი ამ ხარჯით დანაკეთებ და ბაზარში გატანილი საქონელთა ღირებულობა და შემდეგ ერთი-მეორეს შევუდაროთ.

ოცდაათხმეტე ათას ას ოცდა თუთხმეტე აგურის დაკეთებას სჭირდება—(102 მ.) ას ორი მანეთი და ორი აბაზი; იმათ გამოწვას და შეწყობ-გამოწყობას—(49) ორმოცდაცხრა მანეთამდის *); ურმით სადგურამდის მიტანას ოცდა შვიდი მანეთი; ვაგონებით გადაზიდვას — ოთხმოცდა ცხრამეტი მანეთი და ოცდაშვიდი კაპეკი. სულ კი. მუდმივი ხარჯიანა (200), — ოთხას სამოცდა ჩვიდმეტი მანეთი და სამოცდაშვიდი კაპეკი.

- 1) 34135 აგურის დაკეთებას—102 მან. 40 კაპ.;
- 2) იმათ გამოწვას და შეწყობ-გამოწყობას—

ოცდა თოთხმეტე ათას ას ოცდა თუთხმეტე აგური ქალაქში ღირს (ათასი—თოთხმეტე მანეთი).

*) ოცდა ათი ათასი აგურის გამოწვას ორმოცდა მანეთის შემა სჭირდება, მაგრამ აქ, რადგანაც ოთხი ათას ას ოცდა თუთხმეტე აგურით მეტიც გამოსწავა და შესწყობ-გამოსწყობი, ამიტომაც ცხრა მანეთით მეტი ხარჯი დასჭირდება ამ საქმეს. ე. ი. 49 მანეთი.

უბ-გამწეობას—49 მან.
 3) ურმით სადგურამდის მი-
 ტანას *)—27 მანეთი;
 4) ვაგონებით ქალაქამდის
 გადაზიდვა — 99 მან. 27 კ.
 და 5) მუდმივი ხარჯი კი-
 ლევ—200 მანეთი.

თად და ერთი აკური კი (7/5)
 შვიდი მეხუთედი კაპეიკი). ოთ-
 ხას სამოცდა ჩვიდმეტი მანეთი
 და ოთხი აბაზი და ცხრა კა-
 პეიკი.

სულ კი სახარჯავი—477 მან. 67 კაპ. = სულ 477 მანეთი
 და 89 კაპეიკი.

აქედგან ჩვენ ვხედავთ, რომ ამ დენა საქონელზედ
 სახარჯავი, ამავე საქონლის ქალაქში, ღირებულობას უს-
 წორდება და მაშ, რაღა გასაკვირია, რომ ზემო ნაჩვენე-
 ბი საქონელთა რაოდენობის ზომა (ამ საქმეში) (34135)
 ოცდა თოთხმეტი ათას ას ოცდა თუთხმეტი აგურს უს-
 წორდებოდეს? ყველა ზემოხსენებულისგან ცხადია, რომ
 ასეთი ანგარიშისთვის შენ რამდენიც უნდა აიღო საქო-
 ნელი (ბევრი თუ ცოტა, ეს სულ ერთია), ამისდა მიუ-
 ხედავთ, ზემოხსენებული ფორმულა მაინც ისეთ ზომა-
 ზედ ანუ წერტილზედ მიგითითებს ხელს, რომელთა რა-
 ოდენობის (ზომის) გადიდებით სარგებელი იწყება და
 დამცირებით კი ზარალი. ამ ნაირად, ეს ფორმულა, ყო-
 ველ შემთხვევაში ისეთ წერტილს (ზომას) გვიჩვენებს,
 რომელიც ზარალსა და სარგებელს შუაიძყოფება და ამი-
 ტომაც შეგვიძლია ვუწოდოთ ასეთ ფორმულას ზარალ-
 სარგებელთა დასაწყისი წერტილის (საქონელთა რაოდე-
 ნობის ზომა) აღმოსაჩენი კანონი **). თანახმად ამ უკა-

*) ამოდენა აგურს ცხრა ვაგონი სჭირდება.

***) უკეთ, რომ ვსთქვათ, 34,135 აგურზედ რამდენი
 აგურით მეტს გაიტან ბაზარში, იმდენჯერ ცხრა მეათედ (9/10)
 კაპეიკს მოიგებ მისგან. რატომ?—იმიტომ, რომ ერთ აგურს

ნასკნელისა, იმ ბაზარზედ გასატან საქონელთა რაოდენობის ზომას, რომელს ზევითაც სარგებელი იწყება, შეადგენს ოცდაათობმეტრი ათას ას ოცდა თუთხმეტი აგური. ასე, რომ აქედგან მოკიდებული რამდენი აგურით მეტს (ამ ნაჩვენებ ზომაზედ) გაიტან ბაზარში გასაყიდათ, იმდენჯერ მისგან მეტ სარგებელსაც მიიღებ *). ჩვენ ზემოთ უკვე დავინახეთ, რომ რვაათას შვიდასი მანეთის დატრიალებით—ცხრა ათას მანეთზედ მეტი მოვიგეთ, ე. ი. პირის-პირზედ მეტი და მაშ, რამდენს მოვიგებდით მაშინ, ჩვენ რომ ოთხჯერ მეტი თავნის დატრიალება (წარმოება) შეგვძლებოდა ამ საქმეში?—რასაკვირველია, ოთხჯერ მეტს, რაც ოცდა თექვსმეტი ათასი მანეთის სარგებელს შეადგენდა: აი, რა შეუძლია დიდი თავნის წარმოებას... დიდი თავნის უპირატესობა, ნაკლები თავნის წინაშე. არც მარტო ზემოხსენებულში გამოიხატვის. მაგალრთად, მეტი თავნის მქონეს ისეთადგილასაც შეუძლია სარგებლით ჯიბის გამოტენა, სადაც პატარა თავნის პატრონს უსახულოთ გათახსირება და კიდევ უფრო დაღარბება შოელის. და აი, ამის საბუთიც: წარმოიდგინე, რომ ერთ შენს ვანვითარებულ და მცოდნე მეზობელთაგანს, რომელიც რვა ჯერის მანძილზედ უდგას რკინის გზის სადგურს, შემდეგი ამნაირი სურვილი აღეძრა: ის ხუთი ათას ასი მანეთი, რომელსაც დღეს შენ იგებ აგურის საქმეში (ქალაქში გადატანით და იქ

სჭირდება მხოლოდ ნახევარ კაპეკამდის ხარჯი და გაუიღვას შეიძლება მისი შვიდი მეხუთედ კაპეკად ($7/5$), ე. ი. კაპეკაზედ მეტად—(რასაკვირველია დაახლოვებით).

*) ასეთი განახონის გამოხაყანათ, თქვენ, შეგიძლიათ მიმართოთ სოფლის რასწავლებლებს, მღვდლებს და სხვა მცოდნე პირებს, რომლებიც უკვლას სოფლებშიდ მოიხლოებიან.

გაყიდვით) მან ჩაიდვას ჯიბეში და ამიტომაც გადასწყვიტა, რომ შენ იმან, აგურის საქმეში, მოცილეობა გაგიწიოს და თავისდა სასარგებლოთ ბაზრიდგან გამოგაძევოს. (რასაკვირველია, მეტი საწარმოებელი თავნთა ქონების წყალობით), „როგორ შეუძლია, იმას მე მოცილეობა გამიწიოს! მე მხოლოდ ერთ ვერსზედ შექვს ეს საქონელი ურმით გადასაზიდი და იმას კი ყველა ეს რვა ვერსის მანძილზედ დაურჩება გადასატანი, რის გამოც სადაც მე ხუთი ათას ას მანეთამდის სარგებლის ჩადება შემიძლია ჯიბეში, იმას შეიდას მანეთამდის მოგებაც გაუჭირდებაო?!“ — იქნება სთქვა შენ. დიახ, მჯერა, რომ იმდენი საქონლის ბაზარში გატანით, რამდენშიაც შენ ხუთი ათას ას მანეთს გებულობ, იმას შეიდას მანეთამდის მოგებაც გაუჭირდება; მაგრამ ნუ დაგავიწყდება, რომ ამ შენს მეზობელს რვაჯერ შენზედ მეტი შეძლება (თავნი) აქვს, რის გამო ის რვაჯერ შენზედ მეტი საქონლის გატანასაც შეიძლებს ბაზარში. ხოლო რვაჯერ მეტი საქონლის გატანით ქალაქში ის რვაჯერ მეტ სარგებელსაც აიღებს*). ე. ი. რვაჯერ ექვსას ოთხმოცდაათ მანეთს, რაც შეადგენს ხუთი ათას ხუთას ოც მანეთს. ($690 \times 9 = 5520$ მ.). აქედგან ჩვენ ვხედავთ, რომ ასეთ შემძლე მეზობელს, რვაჯერ შენზედ მეტი თავნის (ამ საქმეში) დატრიალებით, ოთხას ოცი მანეთით შენზედ მეტი სარგებლის აღება შეუძლია ($5520 = 5100 = 420$ მ.)! **) და ეს ოთხას ოცი მანეთი იმას თამამად

*) იმდენი საქონლის გატანით, რამდენიც შენ გააკვს, იმას ექვსას ოთხმოცდაათ მანეთამდის მოგება შეუძლია.

**) შენ აგურის საქმეში 5100 მანეთამდის გებულობ და იმას კი 5520 მან. მოგება შეიძლო მეტი თავნის წყალობით; იმისდა მიუხედავად, რომ იმას მეტივედ შენზედ მეტი ხარჯი გაუდის (თითქმის) ამ საქმეში.

ეყოფა იმისთვის, რომ შენ, ამ საქმეში, დაგამარცხოხ და სრულებით ბაზრიდგან გამოგაძევოს. ამის შემდეგ შენ-თვისაც ცხადი უნდა იყოს, ჩემო მეზობელო, რომ იქ, სადაც პატარა თავნის მქონეს დაზარალება-დამარცხება მოეღოს. მეტ მქონებელს და მდიდარს კიდევ უფრო გამდიდრება შეუძლია!.....

ამნაირად, შენ ეხლა მეორე საზრუნავი საქმეც გაგიჩნდა, რომელიც იმაში გამოიხატვის, რომ, შენ ახლომახლო მდებარე სოფლებ-საზოგადოებებში, თავიანთი თავის განვითარებით *), კკუა-დახედული ვაკვლევითა და მუყაითი შრომა-მეცადინეობით არვირ გაჯობოს და მის შემწეობით ბაზრიდგან არვირ გამოგაძევოს. ასეა თუ ისე, ჩვენ, როგორც პირველისგან, ისე ამ მეორე წერილისგანაც უკვე დავინახეთ, რომ ერთ მუყაით და მკოდნე სოფლელ მუშას, ხუთი-ექვსი ქცევა ადგილისგან, ოცი-ათას მანეთამდის შემოსავლის გაკეთება შეუძლია წლიურად. ხოლო მეორე მხრით ისიც დავინახეთ, რომ ზარმაცს და უვიცს ვერც ორასმა ქცევა სახნავ-სათესმა უშველა და ამიტომაც იმან (ყველა ამის მიუხედავად) მაინც სიღარიბის ბრწყალეებში ამოჰყო თავი!!.... ეხლა აქ ერთი ვიკითხოთ: რა არის ასეთი საუცხოვო მოვლენის თავი მიზეზი? — ასეთი მოვლენის თავი მიზეზი შემდეგი გახლავს: ერთი მხრით (ჟურნალ-გაზეთების კითხვით) თავიანთი თავის განვითარება, დროს დაფასება და ზაფხულისან-ზამთრიანა მუდმივი შრომა-მოქმედება; ხოლო მეორე მხრით კი თავიანთი თავის განუვითარებლობა და სიზარმაცე-დაუდევრობა. აი, ნამდვილი და თავი მიზეზი

*) თავიანთი თავის განვითარება (რაც ჟურნალ-გაზეთების და წიგნების კითხვით შეიძლება — მეტ ცოდნას მოგცემს და მეტი ცოდნა ხომ მეტ სიმდიდრეს!..

ხუთი ქცევა აღვილთა პატრონის გამდიდრებისა და (მეორე მხრით) ორასი ქცევა სახნაე-სათესთა მეპატრონის დაღარბებისა. ასეთია ძლიერება მცოდნე მუშის მუდმივი შრომა-მეცადინეობისა და მაშ, გაუმარჯოს სოფელ მუშათა ცოდნა-განვითარებას და იმათ უბრყვილო შრომა-მეცადინეობას!!.....

დასასრული მეორე წერილისა.

მარად თქვენი კეთილის მსურველი ტ. ათმელაძე.

წერილი სოფელ მუხას
მეორე მხრით
დასასრული მეორე წერილისა
მარად თქვენი კეთილის მსურველი ტ. ათმელაძე

ასტრონომია

ანუ

პარსკვლავთ-მრიცხველობა *).

დედა-მიწა სივრცეში.

რასეოდ არის დაძვარებული დედა-მიწა, დედა-მიწის ეს უძველესი ბურთი? რა იჭერს მას ან რასედა სდგას იგი?—წარმოიდგინეთ ჭაერში ასროლილი ბურთი; აი, სწორედ ამ ასროლილ ბურთსავით სრიალებს სივრცეში დედა-მიწა შეუენებლად დასაბამიდან აქამომდე!.

ის ლურჯი კამარა, რომელსაც ჩვენს თავს შვეით ვხედავთ, სულაც არ არის ცა, ეს არის ჭაერი, რომელიც ჩვენ და ჩვენს დედა-მიწას გარს ახვევია. ჭაერი, რომელსაც ჩვენ ვსუნთქავთ, და რომელშიაც ვხედავთ მცურავ ღრუბლებს ცის მთელ სივრცეს როდი ავსებს; იგი მარტო 100

*) იხ. „მოგზაური“ № 7—8, 1903 წ.

ვერსის სიმაღლემდის აკრავს ჩვენს დედა-მიწას და იმას იქით კისრულიად ცარიელი უჭყარო სივრცეა, ვიდრე სხვა ჰლანეტებამდის და ვარსკვლავებამდის.

მაშ, დედა-მიწის ბურთის ეოველ მხარეზედ ცხოვრება როგორ შეიძლება ან მის მოპირდაპირე მხარეს? ჩვენ ვიმეოფებით ძაღლა, ისინი კი დაბლა; ჩვენ დაუდივართ თავით ძაღლა, იმათი თავი კი დაბლა უნდა იყოს მოქცეული? როგორ დგობიან ისინი იქ ამ სახით? დასასრულ, ძდინარეები, ხეები, სახლები და საზოგადოთ ეველა საგნები, როგორ მაკრდებიან და არა ცვივიან ცარიელა სივრცეში?—ეს იმით ზისსნება, რომ დედა-მიწა, ანდამატის მსგავსათ იზიდავს თავისკენ როგორც ადამიანებს, ისე სხვა ეველა საგანს. თქვენ, უეჭველია, ნანასი გექნებათ ფოლადი, რომელიც იზიდავს თავისკენ ნემსს, ლურსმანს, რკინის ნახერხს და სხვა რკინეულობას. ეს იმიტომ, რომ ფოლადის ანდამატური ძალა იზიდავს ამათ თავისკენ. უსეთივე ძალა აქვს დედა-მიწის ნიუთიერებას ჩვენს შესახებ. ასეთ მიზიდულობის ძალას ჰქვიან სიმძიმე. აიღეთ რისამე ნაჭერი, მაგალითად, ხის ნაჭერი, მოაბით მას ბაწარი და ჰყარში დაკიდებული ხელში დაიჭირეთ. თქვენ იგრძნობთ, რომ ხე გამძიმებთ და მიწისკენ მიეწი-

დება და, რომ გასჭრათ ან გაუშვათ ნაწარი, ხე
მაშინავე მიწასზედ დაეცემა, რადგან დედა-მიწამ ის
ისე მიიზიდა, როგორც ფოლადმა რკინის ნახერ-
ხები. ქვა ვარდება მიწასზედ და რჩება მასზედა,
რადგან მასაც მიწა იზიდავს. რომ ქვა ხელ-ახლათ
ავიღოთ ხელში, უნდა რამოდენიქნა ძალა მოვიხ-
მართოთ, რომ ის კვლავ ძალა ავწიოთ. ეს იმას
ნიშნავს, რომ ჩვენმა ძალამ ან ღონემ უნდა და-
სძლიოს დედა-მიწის მიზიდულობის ძალა. ასე-
თი მოვლენა ხდება დედა-მიწის ყველა მხარეს და
ამიტომაც არის, რომ დედა-მიწის შემო პირზედ
მყოფი ყოველი ნივთი და საგანი იზიდულობა. დე-
და-მიწისგან და მათ თავისთავათ არ შეუძლიან
კანშორდნენ მას, თუ ჩვენ ძალით არ მოვაშორეთ
ისინი.

თუ რომელიმე საგანი ვარდება შემოდამ ქვე-
ით და მის მოძრაობას ამ დროს არაფერი უშ-
ლის, მაშინ ის ირჩევს ყველასზედ მოკლე გზას
ძირს დასაცემათ, აქ გზას ან ხაზს ეწოდება შვე-
ული ხაზი. ავიღოთ მაფი, ერთი წვერი შევა-
ბათ, მაგალითად, გასაღებს და მეორე წვერი კი
ხელში დავიჭიროთ. დაკიდებული ნივთი რამდენ-
ჯერმე აქეთ-იქით გაქანების შემდეგ ერთს ადგი-
ლას გაჩერდება; აი, მაფის ასეთს მიძართულებას
ზევიდამ ქვემოთ, ან ქვემოდამ ზემოთ, ჰქვიან შვე-

ული ხაზი. შეეუღოს ხმარებენ დურგლები და კალატოხები კედლის ან ბოძის სწორეთ დასადგმელად. წარმოვიდგინოთ ეს შეეული ხაზი გაკმელებული ჰირდაჰირ დედა-მიწის სიღრმეში; მაშინ ის სწორეთ დედა-მიწის გულამდის (ცენტრამდის) მიადწევს. დედა-მიწის რომელ ადგილასაც უნდა ჩაუშვათ შეეული ხაზი, ის უთუოთ. დედა-მიწის ცენტრამდინ ჩაადწევს. ეს იმიტომ, რომ დედა-მიწა ბურთსაჟით მრგვალია. წარმოიდგინეთ რამდენიმე ამისთანა ხაზი; ეველა, რასაკვირველია, დედა-მიწის ცენტრისკენ იქნება მიძართული და იქ შეიურებინან ერთათ. ჩვენ სევეითა ვსთქვით, რომ ეოველი საგანი ვარდება დედა-მიწასეღ შეეულის მიძართულებით; მაშასადამე, შეგვიძლია ვსთქვათ, რომ ეოველი ნიუთი ჩვენს დედა-მიწასეღ მის ცენტრისკენ იხიდება. მაშ დედა-მიწასეღ დაცემაც და დავარდნაც იმას ნიშნავს, რომ დედა-მიწის გულისკენ მივიხიდებით. ადგომა ან წამოდგომა რაღა არის? მიახლოება ცასთან. აი ჩვენ მოჰირდაჰირე ძხარეს მცხოვრებლებსაც ასევე არ შეუძლიანთ დავარდნა სივრცეში, არ შეუძლიანთ მოძორდნენ დედა-მიწას. ამიტომ ისინიც ისეთსავე სწორ მდგომარეობაში არიან, როგორც ჩვენ, ე. ი. ბუნებრივ: თავით ძაღლა, ხოლო ფეხებით დაბლა

მიწაზედ. ისინიც თავის თავს დედა-მიწის ზემო
პირზედ მცხოვრებლებად სთვლიან.

ძალა მიხიდულობის ანუ სიმძიმე უაყელ
ძხრით ერთნაირათ იხიდავს და იმაგრებს უოველ
ნივთიერებას: წყალს, ჭაერს და სხვა უველათურს.

ესლა, მკონი, მიხვდებოდით და აღარ იკით-
ხავთ, თუ რატომ დედა-მიწა არ ვარდებს ან რას
უჭირავს ამოდენა ბურთი? ძველათ, როცა ხალხს
არა ჭქონდა ამის გაგება, ვერას გზით ვერ შეეძ-
ლო წარმოედგინათ, რომ ამოდენა სიმძიმეს, რო-
გორიც ჩვენი დედა-მიწაა, როგორც შეუძლიან
რახედზე დაუბჯენებლათ დგომა, უამისოთ,
ამბობდნენ ისინი, დედა-მიწა ხომ სადმე უნდა ჩა-
ვარდესო... ეს იყო მიზეზი, რომ მათი ოცნება
იგონებდა ათას-გვარ სურათებს, რის წყალობი-
თაც დედა-მიწა აღარ ვარდებოდა სადმე უფსკრულ-
ში. ზოგს, მაგალითად, წარმოედგინილი ჭქონდა,
რომ დედა-მიწა სდგას უმველებელ სწილოზედ,
ზოგს — თევზზე, ზოგს — ხარზედ და ზოგს კიდევ
ბოძებზედ ეგონა გაჩერებული.

ვსთქვათ, დედა-მიწა სდგას ბოძებზედ, ძაგრად
თითონ ეს ბოძები რაღაზედ სდგას? ან თევზი,
სწილო და სხვა რაღაზედ სდგანან? — ამას კი აღარ
კითხულობდნენ...

ზოგნი კიდევ ჭფიქრობდნენ, ვითომ დედა-

მიწა დაკიდებულია ოქროს ჯაჭვზედ, რომელიც ცახედ არის მიბმული, როგორათაც ჭერზედ დაკიდებული ხომლი. მაგრამ რა საჭიროა დედა-მიწისთვის ან დასადგომი ადგილი და ან ჩამოსაკიდი ჯაჭვი; გაიხედეთ ცისაკენ: იქ თქვენ დაინახავთ, რომ მზე, მთვარე და სხვა ათასი ვარსკვლავები ვეელანი ცის უსაზღვრო სივრცეში დაცურავენ უოვლად დაუერდნობლად რაზედმე და რაღა ჩვენი დედა-მიწა საჭიროებს დასაერდნობ ადგილსა!.. მაშ ეგრე: ჩვენი დედა-მიწაც ისევე დაცურავს ცის სივრცეში, როგორც ღამის მუშაკი—მთვარე...

ტ. ანსარიძე.

ქართველთა ივერიის მონასტერი

ათონის მთაზედ

ათონის მთა არის ნახევარი კუნძული არხიპელაგის ზღვის კიდით, კონსტანტინეპოლიდგან დასავლეთით ორმოცი საათის სავალზე ორთქლ-მავალ ხომალდით. სიგრძე აქვს 80 ვერსი და განიცი 30 ვერსამდის ექნება. ზმელეთი. ათონის მთა უერთდება მაკედონიის მიდამოებს ვიწრო ყელით; აქ დგანან დარაჯები, რომელთაც დავალებული აქვთ, რომ არავინ დედათა სქესისა არ შემოუშვან ათონის მთაზედ. ზღვის პირად მრავალია ნაეთ-საყუდლები, სადაც აგრეთვე უყენიათ დარაჯები; ნიადაგი აქ ყველგან ნაყოფიერია და იზრდება წაბლის, მუხის, ფიჭვის, ნაძვის, წიფლის და სხვა ხეები; მრავალია აგრეთვე ზეთის ხილის და ლიმონ-ფორთოხლის ბაღები და ვენახები. მეცხრე საუკუნეში კონსტანტინეპოლის იმპერატორმა გადაასახლმა მთელი ათონის ნახევარკუნძულიდან მისი ერის მოსახლობა და დანიშნა იგი მეუღაბნოეთა მოღვაწეთათვის საცხოვრებლად. მას შემდეგ დაიწყეს აქ მონასტრების აშენება ყველა ხალხოსნობის წარმომადგენლებმა, უფრო კი მართლ-მადიდებელი ქრისტიანობის აღსარების ბერებმა. იმ დროდგან დაარსდა აქ

ოცი მონასტერი და ეს მონასტრები ჰფლობენ დღეს მთელს ათონის ნახევარს-კუნძულს, რასაკვირველია, ზოგი მეტს უფლობს და ზოგი ნაკლებს, თავისი შეძლებისამებრ. დღემდე დაცულია აქ ყოველი ეროვნების მონასტრის უფლება, ე. ი. რომელ ეროვნობასაც ეკუთვნის მონასტერი, იმ ეროვნების ბერები სცხოვრობენ იქ და აქვთ მათ თავიანთ ენაზე საღმრთო მოქმედება, სწავლა და განგება, მაგალითათ, სერბთა მონასტერში სცხოვრობენ სერბიელი ბერები, ბულგარების მონასტერში ბულგარების ბერები, მალდა-ვლახის მონასტერში—მალდა-ვლახნი, რუსებისაში—რუსების ბერები, ბერძნებისაში—ბერძენთა ბერები, და ქართველებს მონასტერს კი დღეს ბერძენთა ბერები ჰფლობენ, თუმცა ყველასათვის აშკარაა, რომ ის მონასტერი ქართველებისაა, ასე რომ გარდა ქართველებისა თავიანთ მონასტრის უფლება არა ერს არ დაუკარგავს. წინა საუკუნოებში, ბერძნებს გარდა, ქართველებს მუდამ უპირველესი ადგილი ეჭირათ ათონის მთაში და არც ეხლა არიან უკანასკნელები, მაგრამ ბერძნებისგან მეტად არიან შეწუხებულნი გარდა 20 მონასტრისა, აქ არის 12 მეორე ხარისხის სავანე, სკიტედ წოდებული; ესენი ექვემდებარებიან პირველხარისხოვან მონასტერებს. მთელს კუნძულზედ შავ-მოსილი ბერი და მორჩილნი იქნება სულ შვიდი ათასამდე, და ვაქარნი, მუშა და სხვა ხელობის ერის კაცნიც—ორი ათასი. აქ თქვენ ნახავთ ყოველი მართლმადიდებელი ეროვნების ბერს: ბერძენს, რუსს, სერბს, ბულგარს, მალდა-ვლახს, შავ-მთიელს, არაბს, აღბანელს, ქართველს და სხვათ.

ქართველთა ივერიის მონასტერი მდებარეობს ათონის მთის აღმოსავლეთის ნაწილში, ზღვის პირად, სწორ ალაგზე, ნახევარი ვერსის მანძილზე ზღვიდან, ორ დესეტინაზე უმეტეს ქვაფენილი ეზოთი და გარშემოვლებულია ხუთი-ექვსი საეენის სიმაღლე ქვითკირის ვალავა-

ნითა ორ პირათ, რომელთ შორის აშენებულია ქვიტკორის სახლები ორ-სამ სართულიანები, აგრეთვე ორ-პირათ და დაყოლებულია ჩვიდმეტი ეკვდერი, სამწირველო, სხვა და სხვა წმიდანების პატივისათვის. სახლებს შუა ყველა სართულებში ხუთი ადლის სიგანე გზაა, რომელიც დაჯებულია თლილის ქვითა. სრულიად მონასტერს გარშემო ერთკმობ. ეს შენობა და დახურულია კრამიტითა; მონასტრის გალავანს აქვს მხოლოდ ერთი კარი, სადაც სდგას მოუშორებლათ ერთი ბერი-მეკარე, მეთვალყურე. შემომსვლელ-გამომსვლელთა და თავის დანიშნულ დროს, როცა შელამდება—დაჰკეტს კარს და როცა გათენდება—გააღებს.

მონასტრის გარშემორტყმული შენობა იქნება არა ნაკლებ რვა-ათი საჯენისა სიმაღლით, ასე რომ გარდა ფრინველისა, თვინიერ იმ ერთი კარისა, ვერა-რა შევალს მონასტრის ეზოში. ეზოს ჩრდილოეთის მხარეს არის ტაძარი იოანე ნააღლის-მცემელისა, საკმაოდ დიდი გუმბათითა. ეს ტაძარი პირველათ აღგებულია იოანესგან, ექვთიმის მამისაგან, 960 წელსა. გარდა ამისა მონასტრის ეზოს შიგნით არის უდიდესი ტაძარი ყოვლად წმიდა ღვთის-მშობლის მიძინებისა, აღგებული 1028—1041 წლებში; რამდენიმე გუმბათით, დახურული სრულიად ტყვიითა. ტაძრის შიგნით, გარდა საკურთხეველისა, არის სამი განყოფილება ბიზანტიურ გემოვნებაზე, პირველი, შუა ტაძარი, რომელიც შეიცავს დიდს გუმბათს; ამ გუმბათის ქვეშ, თითბრის იატაკზედ, სწერია ბერძნულად შემდეგი: «აღმაშენებელი გიორგი ივერიელი». სამხრეთის მხარეს სამღვდელო სამოსლით დახატულია მხატვარი წმიდა მარკოზი ივერიელი, შარავანდედითა; სრულიად ტაძარი დაგებულია ფერადი მარმარილოს ქვითა, და სრულიად ტაძრის კედლები დახატულია ასტორიულათ დიდის ხელოვნებითა, — მარჯვენა-მარცხენა მხარეს—ხორბლები თავისი ფორმე-

ბით მგალოპელთათვის, და სამღვდელთმთავრო კათედრა მარჯვენა მხარეს მდიდრულათ შემკობილი; კანკელი ძვირფასი და ფრიად ღიდი, რომელიც შემკობილია სულ ვერცხლით მოჭედული დიდრონი ხატებით, დიდი ვერცხლის კანდლებით სუყველა ხატების წინ ოქროში დაფერილები. პირველი ქალი ვერცხლისა, რომელიც აღსავალის კარის პირდაპირ ჰკიდია, მეორე ვერცხლისა ღიმონი თავისი ვაზათი და ასხია ღიმონა მრავლად ფოთოლტოტებითურთ ბუნებისაებრ მიმსგავსებითა, უმეტესი ერთი საყენის სიმაღლისა, რომელიც ასრულებს ქალის მაგირობას, და ანთია მრავალი წმიდა სანთელი, რამოდენიმე ფუთა ვერცხლის წონას შეიცავს, ამას უდგმენ კარისაღეთის-მშობლის ხატს, დღესასწაულებშა, და სხვა მრავალი ქალები ბრინჯაოს და ქორკანდელი ფრიად დიდები, რომელნიც დაკიდებულია დიდი გუმბათის ქვეშ თითბრისა, და დიდი ლამპრების შანდლები თითბრისავე მრავალი. გარდა კანკელის ხატებისა, მრავალი ვერცხლის კანდლები ამშვენებენ ტაძარს.

მეორე განყოფილება ტაძრისა, რომელიც წმიდათა აღმაშენებელთა ქართველთა მამათა იოანე, ექვთიმე და გიორგის ლუსკუმებს შეიცავს; აქ ლუსკუმაზე ასვენია მათი ხატი, და უნთია გაუქრობელი კანდელი; აქედგან შეხვალთ წმიდა ნიკოლოზის ეკლესიაში, სადაც კანკელის ხატებს უნთია ვერცხლის კანდლები.

მესამე განყოფილება, რომლიდამაც მთავარ-ანგელოზთა ეკლესიაში შეხვალთ, კანკელი მორთულია ვერცხლის ხატებით და კანდლებით, და ქალი შანდლებით, მეორე და მესამე განყოფილების ქერში მოთავსებულია ბიბლიოთეკა ქართული და სხვა ენებზე ნაწერი წიგნებით და სამონასტრო საცავი ძვირფას ქურჭელთა.

და მეოთხე განყოფილება — კარის-ბჭე, რომელსაც უდგია რვა-ცხრა მარმარილოს სვეტები, და შეცულია

შუშა-ბანდით, რომლის სიგანე უმეტესი ორი საყენისა და სიგრძე ტაძრის სიგანემდე. სხვა ისტორიულ მხატვრობათა შორის, აქა ხატია მაცხოვარი სრული ტანითა მდგომარე, რომლის ხელოვნება მლოცავთა ყურადღებას მიიპყრობს; აქავე კარის ბჭეში დახატულნი არიან ათამდის მეფეები საქართველოსა, და მათ შორის თორნიკე მხედართ-მთავარი, ახალი წარწერებით ბიზანტიელ მეფეთა. როგორც მოგვითხრობენ ბერძენთა და ქართველთა მწერლები, ეს ტაძარი ააშენა გიორგი ივერიელმა ოლთისელმა, და ვარაზ-ვაჩემ. ეს ვარაზ ვაჩე უწოდებს თავის თავს თორნიკე მხედართ მთავრის ძმად. ამ მონასტერში მე ჭნახე დიდათ დახელოვნებულად დაწერილი სულიერი შინაარსის წიგნი: იგი დაწერილი იყო სუფთათ გაკეთებულ ტყავზე და იწონდა მთელი წიგნი ნახევარ ფუთზე მეტსა. სრულიად შინაარსი ქართული ხუცური ასო-მთავრულით იყო დაწერილი, დიდი ასოთი და ამ წიგნის ბოლოზე ეწერა: „ვუძღვნი სახსოვრად ძმასა ჩემსა იოანე თორნიკე ყოფილსა მე ვარაზვაჩე“. ბერძენების მწერლები შეცდომით სწერენ, ვითომ თორნიკეს ბერათ აღკვეცაში გიორგი ეწოდაო. შემდეგ დაასრულა მეორე გიორგიმ, რომელიც წმიდათა თანა არის შერაცხილი, ე. ი. მთაწმინდელად წოდებული და მთარგმნელი. ამან საქართველოს მეფე ბაგრატს სთხოვა, მიიღო კიდევ დიდძალი ოქრო და იმითი დახურა სრულიად ტაძარი ტყვიითა. ტაძარი უდიდესია თბილისის სიონის ტაძარზე.

კოშკი ამავე ტაძარზე მიშენებული, სამხრეთ-დასავლეთის მხარეს, სამონასტრო საათისათვის, სიმაღლით ექვს საყენამდია, რომლის კიბეებით შეხვალთ ბიბლიოთეკაში, წმიდა ნიკოლოზის სამწირველოდგან. ეს სამონასტრო საათი ყოველ მეოთხედ საათზე დარეკს წვრილ ზარებს ერთი ვერსის სასმენელზე, და საათის შესრულების დროს კი დარეკს დიდს ზარს ოთხის ვერსის სასმენელზე. მან-

ქანებით გაკეთებული შავი არაბი, სრული ტანისა, სდვას კოშკის ზემოთ, გეგონებათ ცოცხალი კაციოა, რომელიც თოკის მოწვევით რეკს დიდს ზარს თავის დანიშნულ დროზე, რიცხვისაებრ საათის რაოდენობისა. მესამე, მომცრო ტაძარი, გუმბათიანი და ფრიად კეკლუცი პორტიკისა (მეკარე) ღვთის-მშობლისა ან ივერიის ღვთის-მშობლის ხატისა, ძველ გალავნის რკინის კარისათანავე, აღშენებული ქართველთაგან, და განახლებული და სრულიად დახატული და გამშვენებული უბრწყინვალესი თავადის აშოთან მუხრან-ბატონისაგან, კანკელი ძვირფასად შემკობილი, სრულიად ვერცხლით მოჭედილი დადი ხატებით. სასწაულთ-მომქმედი ხატი ივერიის ღვთის-მშობლისა, ძვირფასად შემკობილი, — ფრიად დიდი, ასვენია აღსავალის კარის ჩრდილო მხარეს. პირველათ კანკელში, რომელსაც უნთია ათამდი ოქრო და ვერცხლის ძვირფასად შემკობილი ვანდლები გაუქრობელნი; ხატზე აწერია ქართულათ სხვათა შორის შემამკობელი ამ ხატისა ყვარყვარეს შვილი ქაიხოსრო და სხვა. ამ წარწერაზედ აფარია ფარჩა, მიზეზი ადვილი გასაგებია. აქავე არის ხატები ვერცხლით მოჭედილები, კანკელში, სრული ზომისა, აღმაშენებელთა ქართველთა წმიდათა შამათა იოანე, ევთიმე და გიორგისი, რომელთაც უჭირავთ სამთავეს ხელში მონასტერი, ვითარცა აღმაშენებლებს, და აქვსთ ვერცხლისა გაუქრობელი კანდელი, და კარის ბჭეც დახატულია ივერიის ღვთის-მშობლის ხატის სასწაულის მოქმედების ისტორიითა; სხვათა შორის შავი არაბი შარავანდელითა, ზედ წარწერით „წმიდა ვარვაროს“. როგორც გაღმობვემს ბერძენთა მწერალი, ეს ყოფილა არაბთა მხედართ-მთაფარი, რომელიც მოსულა მრავლის მხედრობით ნაფებითა არაბეთიდგან, ათონის მთის მონასტრების გასაძარცვავათ და ასაოხრებლათ, მაგრამ ღვთის-მშობლის სასწაულის მოქმედებით, სრულიად ნაფები მხედრობითურთ შთაუთქავს ზღვას, ივერიელთა მონასტრის ნავთსაყუდელში, და გადარჩენილა მხოლოდ ვარვაროსი მხედართ-მთაფარი მცირე წარჩინებულთ; მონასტერში შესვლისათანავე უნახავს რა ხატი ივერიის ღვთის-მშობლი-

სა, შეუნანებია და ქრისტიანობაც მიუღია, და დიდ-ძალი ოქრო-ვერცხლი შეუწირავს მონასტრისათვის გალავნის სიმაგრის აღსაშენებლათ, და მუნ მონასტერშივე დაყუდებულა და წმიდათა თანა შერაცხილა.

როგორც მოგვითხრობენ ბერძენთა მწერლები, ეს ის ივერიის ღვთის-მშობლის ხატია, რომელიც სამი ღღე და ღამე ზღვაში ცეცხლის სვეტის მსგავსად მოსჩანდა ათონის მთის გარშემო; ათონის მთის მოღვაწე ბერნი, როგორც მიუახლოვდებოდნენ ნაგებით, განეშორებოდა მათგან. სრულიად ათონის მთის მონასტრის მოღვაწენი ცდილობდნენ, ან ერთს მიეღო და ან მეორეს; სამი ღღე და ღამე ღამის თევით ლოცვა-ვედრების შემდეგ, ჩვენებით გამოეცხადა ღვთის-მშობელი დაყუდებულ გაბრიელ ბერს, ტომით ქართველს, რომელიც სცხოვრობდა ივერიელთა მონასტრის მახლობლათ მთაში და უთხრა: «მიდი თქვენს მონასტერში და გამოუცხადე ძმათა, მე მსურს ჩემი ხატი მოგანიჭოთ თქვენი უცხოების ნუგეშათა; გაბრიელი ჩამოვა მონასტერში და ეტყვის ძმათა თავის ჩვენებას, მ შინვე დარეკენ ზარს და შეიკრიბებიან ძმანი, და შეიმოსენ სამოსელთა და მიმართავენ ზღვის კიდესა ლიტანიითა, გალობითა და ლოცვა-ვედრებითა და მივლენ სამხრეთიდამ, სადაც შეუძლებელია ზღვის პირათ სვლა მაშინ გაბრიელ შევა ზღვაში, გავლის ვითარცა მშრალზე, და ღვთის-მშობლის ხატიც მოეგებება გაბრიელს; აიღებს ხატსა, ჭლიდგან გამოსვლისათანავე ნაპირა რიყეზე, წაბორძიკდება გაბრიელი და მუხლსა სცემს მიწაზე, და ამოვარდება წყარო ტკბილი; რომელიც ღღემდე არის, გარშემო შემოზღუდული ქვითკირის გალავნითა, და აქედგან ოცი ნაბიჯით სდგას გუმბათიანი ეკლესია, საკმარისი სახლებით; ხატი აქ სვენებულა სამი ღღე და ღამე ზღვიდგან გამოსვენების შემდეგ და მერე მონასტერში შეუსვენებიათ.

წმიდა ადგილების მოგზაური გერასიმე ხაღარეიშვილი.

(შემდეგი იქნება).

5

მიიღება ხელის მო-

5

პ რ ე მ ი ა

წერა 1904 წლის

პ რ ე მ ი ა

უ უ რ ნ ა ლ

„მოგზაურზე“

გარდა ჟურნალისა, რომელშიაც მოთავსებული იქნება სახედაგოგო, სამეურნეო, სამკურნალო, სამეცნიერო და საისტორიო-საეტიმოგრაფიო წერილები, 1904 წლის ხელის მოგზაურებს გაეგზავნება მუქთად უამღებო ხუთი პრაიმას:

1) დიდი სურათი ნიკოლოზ ბრათაშვილისა, საქართა ჭიჭინაძესთან დაცულ ძველი სურათიდან ფოტოტიპით გადმოღებული;

2) „მსოფლიო სურათები“,

რომელშიაც დასურათებულნი იქნებიან ჩვენი და უცხო ქვეყნების შესანიშნავი კაცნი, ცისე-ქალაქნი, ეკლესია-მონასტერნი, ხატნი, ძეგლნი, ბუნების მოვლენანი, ფრინკელცხოველნი და სხვა, რომ ამ გზით შევქმნათ საუკეთესო ალბომი ქართულს ენაზედ; ეს სურათები დაურიგდება ხელის-მომწერლებს ჟურნალის ყოველ წიგნთან;

2802

1903

3) „სრულიად საქართველოს გეოგრაფიკული“

ბატონიშვილის ვახუშტისა, „მოგზაურის“ რედაქციისაგან
ახლად გამოცემული;

4) „სამეურნეო-საოჯახო ნარკვევი“,

რომელშიც მოთავსებული იქნება ძრავალი ახალი და ძვე-
ლი ცნობა და ძიებანი თხუზულებანიც ამ საგნების შესა-
ხებ და

5) „სამეურნეო და საჭიგენო ნარკვევი“,

რომელშიც მოთავსებული იქნება ეოველგვარი ცნობა
ავათძეოფობათა და მათ წამლობათა შესახებ.

ფასი ეურნალისა ყველა პრემიუმით 5 მანეთია და ბარათაშვილის
დიდი სურათის კატალოგისათვის 20 კაპიკი, სულ 5 მანეთი და 20 კა-
პიკი. პირველი და მეორე პრემიები, ე. ი. ბარათაშვილის დიდი სურ-
ათი და „მსოფლიო სურათებში“ კატალოგება მარტო იმათ, ვინც
მოხსენებულს ხუთს მანეთს და ერთს აბაზს სრულიად შემოიტანს
1904 წლის პირველ იანვრამდის ამ ადრესით:

Въ Тифлисъ, Редакціи „Могзаури“.

ქალაქ თბილისში მცხოვრებებს შეუძლიანთ მოაწირონ ხელი ახ
თითონ „მოგზაურის“ რედაქციაში (მამა დაჯითისაგან, შეეკავია ქუჩაზედ,
სახლი დაშეკვიჩისა, № 74, შესავალი ეზოდამ აქვს; მარჯვნივ, კიბით)
და ეს ადგილობრივ წიგნის მაღაზიებში; ქუთაისში — ქუთათურ გამო-
ცემელ ამხანაგობის კიოსკში და ბათუმში „გეორგია“ ამხანაგობის კან-
ტორაში იასე რაჭველთან და ფოსტის კანტორაში ტროფიმე ინსარი-
ძესთან. ხელის-მოწერას მიმღებთ ქობობათ 5 პროცენტი მოხსენებულ
ფასიდან.

ბატონიშვილის ვახუშტის გეოგრაფია ხელის-მომწერებს დაურიგ-
დებათ მათსში, ხოლო დანარჩენები — პირველ იანვრამდამ.